
SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII EPISCOPI TURONENSIS LIBRI MIRACULORUM.

Proœntium.

Non poetarum figmentis, aut philosophorum sententiis, sed Evangelicæ veritati insistentium esse.

713-714 Hieronymus presbyter, et post apostolum Paulum bonus doctor Ecclesiæ, refert se ductum ante tribunal æterni Judicis, et extensum in supplicio graviter cœsum, eo quod Ciceronis argutias vel Virgiliti fallacias sæpius lecitaret: confessumque se coram angelis sanctis ipsi Dominatori omuium, nunquam se deinceps hæc lecturum, neque ultra tractaturum, nisi ea quæ Deo digna et ad Ecclesiæ ædificationem opportuna judicarentur (a). Sed et Paulus apostolus, *Quæ pacis sunt, inquit, sectemur, et quæ ad ædificationem invicem custodiamus* (Rom. xiv, 19). Et alibi: *Omnis sermo nialus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv, 25). Ergo hæc nos oportet sequi; scribere atque loqui, quæ Ecclesiam Dei ædificent, et quæ mentes inopes ad notitiam perfectæ fidei instructione sancta fecundent. Non enim oportet fallacés commemorare fabulas, neque philosophorum inimicam Deo sapientiam sequi, ne in iudicium æternæ mortis Domino discernente cadamus. Quod ego metuens, et aliqua de sanctorum miraculis, quæ hactenus latuerunt, pandere desiderans, non me iis retribus vel vinciri cupio, vel involvi (b). Non ego Saturni fugam, non Junonis iram, non Jovis stupra, non Neptuni injuriam, non Æoli sceptrâ; non Æneadum bella, naufragia, vel **715-720** regna commemoro: taceo Cupidinis emissionem, non Ascanii dilectionem; hymenæosque, lacrymas, vel exitia sæva Didonis: non Plutonis triste vestibulum, non Proserpinæ stuprosum raptum, non Cerberi trifforme caput: non revolvam Anchisæ colloquia; non Ithaci ingenia, non Achillis argutias, non Sinonis fallacias: non ego Laocoontis consilia, non Amphitryonidis robora, non Jani conflictus, fugas, vel obitum exitialem proferam; non Eumenidum, variorumque monstrorum formas exponam: non reliquarum fabularum commenta, quæ hic auctor aut (c) finxit mendacio, aut versu depinxit heroico: sed ista omnia tanquam super arenam locata, et cito ruitura conspiciens, ad divina et Evangelica potius miracula revertamur, unde Joannes Evangelista exorsus est dicens: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. i, 2, 3). Et deinceps ait: *Et Verbum caro factum est; et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate* (Ibid., 14). Quod autem in Bethleem nasciturus erat, ita ait Propheta: *Et tu, Bethleem Ephrata (d), non es minima in millibus Juda. Ex te enim prodiet Rex qui regat populum meum Israel* (Mich. v, 2; Matth. ii, 6; Joan. xxi, 2). Hoc enim et Nathanael ille a Cana Galilææ dixit: *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel* (Joan. i, 49). Ipse est et salus mundi, de quo et ille Simeon ait: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (Luc. ii, 29).

(a) Ille ipsum narrat Hieronymus in epistola ad A
Eustachium.

(b) Illic desinit prologus in cod. Clar. a.

(c) Aliqui Codd. cum Edit. ante finxit mendacio....
depinxit.

(d) Aliquot niss. cum edit., Eufrata.

LIBER PRIMUS. DE GLORIA BEATORUM MARTYRUM.

CAPUT PRIMUM.

De nativitate Domini nostri Jesu Christi in Bethleem a.

721 Nato ergo Domino nostro Jesu Christo se-

• Editi: *Stellam quam magi viderunt, adhuc in Bethleem mundis corde apparere.* Porro in Colb. tut. desunt undecim priora capita, ibique liber incipit a

cundum carnem in Bethleem oppido (*Ante ætam vulg. an. 5, 25 Dec.*), in diebus Herodis regis, juxta fidem evangelicam, magi ab Oriente venerunt illic capite 12: *De sancto Joanne Baptista*, quod in isto codice primum appellatur, habet tamen prologum.

ruolymis, dicentes: *Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Orienta, et tenuimus adorare eum* (Luc. II, 2), et reliqua. Est autem in Bethlem puteus magnus, de quo Maria gloriosa aquam fertur hausisse: ubi sæpius aspicientibus miraculum illustre monstratur; id est stella ibi mundis corde, quæ apparuit magis, ostenditur. Venientibus devotis ac recumbentibus super os putei, operiuntur linteo capita eorum. Tunc ille cujus meritum **721** obtinuerit, videt stellam ab uno pariete putei super aquas transmigrare ad alium, in illo modo quo solent super cælorum circulo stellæ transferri. Et cum multi aspiciant, ab illis tantum videtur, quibus est mens sanior. Nonnullos vidi qui eam asserebant se vidisse. Nuper autem diaconus noster retulit quod cum quinque viris aspexit **b**, sed duobus tantum apparuit.

CAPUT II.

De miraculis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Dominus igitur noster Jesus Christus in assumpta carne de Virgine (An. 30), multa populis miracula est **723** dignatus ostendere. Haustus enim lactes in vini saporem convertit, cæcorum oculis depulsa nocte lumen infudit, paralyticorum gressus ablata debilitate direxit, febres ægrotantium fugato ardore restinxit, hydropicum compresso tumore sanavit, lepram discedere sacri oris virtute mandavit, mulierem dæmonio inclinatam invidentibus Judæis erexit; super aquas vero, non dehiscenibus aquis, incessit: profluvium mulieris tactu fimbriæ salutis avertit. Multa quidem et alia fecit, quæ sacra Evangeliorum narrat historia. Tamen cum multos salubri cœlestique mandato restaurasset ad vitam, tres ab infernali morte reductos, vitæ restituit: id est, archisynagogi filiam resuscitavit in domo; unicum viduæ surgere jussit ad portæ egressum; et Lazarum vocavit ex monumento.

CAPUT III.

De passione, resurrectione et ascensione ejus.

Igitur Judæi, furore succensi, falsis accusationi-

* In Colb. a. habetur hic in tituli modum, alia quidem, sed vetusta manu: *De stella in puteum lapsa*. Id autem observamus, quod etiam prope cavernam Bethleemitanam puteus seu cisterna peregrinis ostendatur, in quam vulgus putat stellam magorum dilapsam fuisse.

^b Colb. a., alia manu, *Introspezit*.

* Hoc caput cum sequentibus ad undecimum inclusive deest in cod. Clarom. a.

^d Hic incipit Clar. b. An vero aliquando præcedentia capita in eo cod. exstiterint, incertum est, cum istud initio paginæ habeatur, et numerus nullus singulis capitulis præmittatur, nec ullus capitum indiculus in eo codice unquam fuerit.

* Mor., *perfructur*. Hæc porro, quæ de morte beatissimæ Virginis ejusque circumstantiis narrat hic Gregorius, procul dubio hausit ex Pseudo Melitonis Sardensium episcopi libro de Transitu beatæ Mariæ, inter apocryphos a Gelasio papa recensito, qui liber editus est in Bibliotheca Patrum. Mortuam autem eam Ehesi fuisse, doctorum virorum est sententia. At neino ante Gregorium Turonensem disertis verbis resurrectionem beatæ Mariæ, ejusque corporis simul

bus circumdantes Justum tradiderunt morti, et crucis afflictione damnaverunt (An. 33, 3 April.) : quem Deus Pater suscitavit a mortuis tertia die, solutus doloribus mortis (Act. II, 24); quoniam impossibile erat eum apud inferos retineri, sicut ait apostolus Petrus. Posthæc promittens Paracletum, et imbuens cœlestibus doctrinis apostolos, victor ascendit ad cœlos, venturumque se ad judicandum, angelis te tantibus, repromittens, dicente apostolici Actus historia: *Hic Jesus qui receptus est a vobis 724 sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (Act. I, 11).

CAPUT IV.

De apostolis et beata Maria.

Post ^d admirabilem igitur dominicæ ascensionis gloriam (An. 33, 14 Maii), quæ, cōntrito diabolici malignitatis capite, mentes fidelium ad contemplanda cœlestia animavit, sancti apostoli Domini et Salvatoris nostri cum beata Maria matre ejus, in unam congregati domum, omnia ponebant in medio: nec quisquam suum aliquid esse dicebat; sed unusquisque cuncta possidebat in charitate, sicut sacer apostolicæ actionis narrat stylus (Act. IV, 34). Posthæc dispersi sunt per regiones diversas ad prædicandum verbum Dei (An. 36). Denique impleto a beata Maria hujus vitæ cursu, cum jam vocaretur a sæculo, congregati sunt omnes apostoli de singulis regionibus ad domum ejus (An. 48). Cumque audiissent quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul: et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis, et accipiens animam ejus, tradidit Michaeli archangelo, et recessit. Diluculo autem levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento, et custodiebant ipsum, adventum Domini præstolantes. Et ecce iterum adstitit eis Dominus, susceptumque corpus sanctum in nube deferri jussit in paradysum: ubi nunc, resumpta anima, cum electis ejus exsultans, æternitatis bonis, nullo occasuris sine, perfruitur.

et animæ in cœlos assumptionem asseruisse reperitur. Hæc tamen sententia haud multo postea ita in Galliis prævaluit, ut etiam in Liturgiâ fuerit injecta, quod patet ex Missali Gothico, lib. III: Liturgiæ Gallicanæ, in missa de Assumptione sanctæ Mariæ, ubi non semel hujus beatissimæ Virginis corpus in cœlos dicitur fuisse translatum, et quidem in contestatione cum iisdem circumstantiis, quæ hic a Gregorio nostro narrantur. Vide et aliud sacramentarium Gallicanum, tomo I Musei Italici, pag. 303. Nihil tamen simile habet sacramentarium Romanum sancti Gregorii. De hac re autem disputatum est fusius hoc sæculo, occasione Martyrologii Usuardi. Vide clar. viri Tillenontii notas 14 et 15 in Vitam beatæ Virginis Mariæ, tomo I Hist. eccles., quibus adiecit lo. un. Adamnani, lib. I de Locis sanctis, cap. 9, ubi de sepulcro beatæ Mariæ, quod prope Hierosolytam in valle Josaphat ostendebatur, sic loquitur: *In quo, inquit ille auctor, aliquando sepulta pausavit. Sed de eodem sepulcro quomodo, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctum corpusculum ejus sit sublatum, vel quo loco resurrectionem expectat, nullus, ut fertur, pro certo scire potest.*

CAPUT V.

De cruce et mirabilibus ejus apud Pictavum.

725. Crux dominica, quæ ab Helena augusta reperta est Hierosolymis (*Christi an. 326, 3 Maii*), ita ^a quarta et sexta feria adoratur. Hujus reliquias et merito, et fide Helenæ comparanda, regina Radegundis expetiit (*an. 569*), ac devote in monasterium Pictavense, quod suo studio constituit, collocavit ^b; misitque pueros iterum Hierosolymis, ac per totam Orientis plagam. Qui circumeuntes sepulera, sanctorum martyrum confessorumque cunctorum reliquias detulerunt: quibus in arca argentea cum ipsa cruce sancta locatis, multa exinde miracula conspiciere meruit. De quibus illud primum exponam, quod ibidem Dominus in diebus passionis suæ dignatus est revelare. Sexta feria ante sanctum Pascha, cum in vigiliis sine lumine pernoctarent, circa horam tertiam noctis apparuit ante altare lumen parvulum in modum scintillæ: deinde ampliatum, huc illucque comas fulgoris spargens, cœpit gradatim in altum conscendere: effectaque pharus magna obscuræ nocti vigilantique plebeculæ lumen præbuit supplicanti; illucescente quoque cœlo, paulatim deficiens, data terris luce, ab oculis mirantium evanuit. Ego autem audiebam sæpius, quod etiam lychni, qui accendebantur ante hæc pignora, ebullientes virtute divina, in tantum exundarent oleum, ut vas suppositum plerumque replerent: et tamen juxta stultitiam mentis duræ nunquam ad hæc credenda movebar, donec brutam segnitiam ad præsens ipsa quæ ostensa est virtus argueret; ideoque quæ oculis propriis viderim explicabo. Causa devotionis existit ut sepulcrum sancti Hilarii visitans, hujus reginæ adirem colloquia. Ingressusque monasterium, consalutata regina, coram **726** adoranda cruce ac sacris beatorum prosternor pignoribus. Denique oratione facta surrexi. Erat enim ad dexteram lychnus accensus, quem cum stillis frequentibus defluere conspexissem, testor Deum quia putavi quasi vas esset effractum, quia erat ei concha supposita, in quam oleum defluens decidebat. Tunc conversus ad abbatissam, aio: Tantane te retinet mentis ignavia, ut integrum cicindilem [*Al., cicindile*] laborare non possis, in quo oleum accendatur, nisi effractum quo defluat ponas? Et illa: Nec est ita, domine mi, sed virtus est crucis sanctæ quam cernis. Tunc ego ad me reversus, et ad memoriam revocans quæ prius audieram, conversus ad lychnum, video in modum ollæ

^a Colb. a., *Hierosolymis sita*. De inventione sanctæ crucis sub Macario episc. ac miraculis ea occasione patratis agunt Cyrillus Hierosolymorum episc.; sanctus Ambrosius in orat. de funere Theodosii; Rufinus lib. x Hist. eccles.; sanctus Paulinus in epistola ad Severum; Severus Sulpicius lib. II Historiæ sacræ; Theodoret. lib. I; Socrat., Sozomen. et alii passim auctores Histor. eccles. Quod contigisse putant anno 326. De hac ipse Gregorius lib. I Hist. c. 34, sed ex fabulosis actis.

^b De his egit Gregorius lib. IX Hist. cap. 40, ubi nonnulla observavimus, quæ videsis, sicut et Bollandianos ad diem 3 Maii.

A ferventis magnis fluctibus exundare, ac per oram ipsam undis intumescens superfluere, et, ut credo, ad incredulitatem meam arguendam, magis ac magis augeri; ita ut in unius horæ spatio plusquam unum sextarium redderet vasculum, quod quartarium non tenebat: admiratusque si vi, ac virtutem adorandæ crucis deinceps prædicavi. Puellaque quedam Chrodegildis nomine, dum post mortem patris in urbis Cenomanicæ territorio resideret, oculorum amissione multatur. Postquam autem ex jussione Chilperici regis, adhuc beata Radegundo regina superstitè, ad antedicti monasterii transmissa ^c regulam, ipsa beatissima ostendente, ante sanctam prosternitur arcam: ibique cum reliquis sanctimonialibus vigiliis explicans, dato mane, iisdem discedentibus, prostrata solo in eodem loco quievit; apparuitque ei per visum, quasi aperiret aliquis oculos ejus, et unum sanitati redditum, dum cum alio laboraret, subito ad ostii reserati sonum expergefacta, unius oculi lumen recepit. Quod non ambigitur hoc per crucis virtutem fuisse præstitum. Energumeni, cæcæ, et alii quoque infirmi pæssæpe in hoc loco sanantur. Hactenus hinc ^d.

CAPUT VI.

De inventione clavorum.

727 Speciosi autem omnique metallo nobiliores dominicæ crucis clavi, qui beata membra tenuerunt, ab Helena regina, post ipsius sacræ crucis inventionem, reperti sunt (*Christi an. 326*): et de duobus quidem frenum imperatoris munivit, quo facilius, si adversæ gentes restitissent principi, hac virtute fugarentur. De quibus non est ignotum Zachariam vaticinasse prophetam: *Erit, inquit, quod in os equi ponitur, sanctum Domini* (*Zuch. XIV, 20*). Eo enim tempore Adriaticum mare magnis fluctibus movebatur, in quo tam frequentia erant naufragia, ac demersio hominum, ut vorago navigantium diceretur. Tunc provida regina, condolens excidia miserorum, unum ex quatuor clavis deponi ^e jubet in pelago, confisa de Domini misericordia, quod sævas fluctuum commotiones facile posset opprimere. Quo facto redditur mare quietum, tranquillaque deinceps navigantibus flabra præstantur. Unde usque hodie nautæ sanctificationi mare venerantur ^f, cum ingressi fuerint, juveniis, orationibusque et psallentio vacant. Clavorum ergo dominicorum gratia quod quatuor fuerint, hæc est ratio ^g: duo sunt affixi in palmis, et duo in planis: et quæritur cur plantæ affixæ sint, quæ in cruce

^c Colb. a., *transmissa fuisset*, quod idem significat ac transmisisset. Hæc enim puella jussu regis in monasterium venit ibi mansura.

^d Editi, *De his hactenus*.

^e Gretserus et alii existimant clavum ab Helena in mare quidem demissum, sed illico etiam retractum ab ea fuisse.

^f Clar. b., *venerant*; alii *veneranter*; cæteri cum editis, *venerantur*.

^g De clavis dominicis cum sancta cruce inventis plerique Patres, capite præced. laudati scripserunt: at nemo, quod quidem sciam, ita disertè quatuor clavos fuisse pronuntiauit, quæ tamen sententia veri-

sancta dependere visæ sint potius quam stare? Sed in stipite erecto foramen factum manifestum est. Pes quoque parvulæ tabulæ in hoc foramen insertus est; super hanc vero tabulam, tanquam stantis hominis sacræ affixæ sunt plantæ. Queritur etiam quid de his clavis fuerit factum. Duo sunt quos supra diximus aptati in freno; tertius projectus in fretum; quartum **728** asserunt esse defixum in capite statuæ Constantini, quæ civitate, ut aiunt, tota [Al., totæ] excelsior esse suspicitur, scilicet ut tota cui eminet, munitiõne salutis, quodam modo galea coronata esset ^a. Magnam asserunt virtutem esse hujus freni: quod ambigi nequaquam potest, quod Justinus imperator publice expertus est, ac suis omnibus patefecit. Illus enim a quodam mago propter pecuniam amissam, quas sibi dæmonis umbra intolerabiles per duarum curricula noctium intulisset indicavit insidias ^b: sed cum tertia nocte frenum capiti collocasset, locum insidiandi inimicus ultra non habuit, repertumque auctorem insidiarum gladio percutit. Nobis vero quæ sit virtus ligni hujus hoc modo manifestatum est. Adventit quidam qui nobis pallam holosericam valde vetustam exhibuit, dicens ab hac in Hierosolymis cruce Domini involutam fuisse. Quod cum apud rusticitatem nostram incredibile haberetur, ac rimaremur solliciti unde ei tanta libidem fuisset gratia ut ista meruisset, cum sciamus in tempore quo sacrum hoc lignum adoratur, non solum exinde nihil quemquam mæteri; sed etiam importunius accedentem verberibus arceri, respondit: Quando, inquit, Hierosolyma abii, Futen abbatem **C** reperi, qui magnam cum Sophia Augusta gratiam habuit, huic enim omnem Orientem quasi præfecto commiserat ^c. Huic me subdidi, et cum ab Oriente regrederer, ab hoc et sanctorum pignora, et hanc pallam, de qua eo tempore sancta crux involvelatur, accepi ^d. Postquam mihi vir ille retulit, et hanc mihi pallam tradidit, præsumpsi fateor eam abluere, et frigoriticis potum dare; sed mox opitulante virtute divina, sanabantur. Scindeham etiam exinde plerumque particulas, et dabam religiosis **729** pro benedictione. Uni vero abbati partem divisi: qui post

similior est. Ex uno salutem ex his frenum factum fuisse, et alterum diademati imperatorio fuisse affixum, præter vulgatos auctores, affirmat sanctus Ambrosius; et Theodoretus, lib. i Hist. cap. 18, alludit ad Zachariæ prophetiam iisdem verbis quæ hic a Gregorio laudantur.

^a Colb. a, galea et corona sit. Clar. b, munitiõnem salutis... operetur.

^b Sic Colb. a; Clar. b, vero: Amissam, quas sibi dæmonis umbra intolerabili immixtas per... sustinisset insidias enarrauit; sed. Cæteri Mss. et Clie. t. : Emissam quæ sibi dæmonis umbra intolerabilis per... sustinisset insidias. Alii Editi: Emissas sibi a dæmonis umbra intolerabiles per... sustinuit insidias.

^c Aliquot Mss., commiserant. Quis ille abbas fuerit, ignoro. Photan celebra Synaxarium Dionouense die 6 Junii apud Bollandianos. Sophia autem fuit Justinii junioris uxor, de qua passim in Greg. Historia.

^d Ad illam pallam alludere videtur Fortunatus lib. ii carm. 3.

^e Lancea qua latus Salvatoris nostri perforatum

duos ad me annos rediens, cum sacramento asseruit duodecim ab ea energumenos, tres cæcos, duosque paralyticos fuisse sanatos. Muto euidam ipsam pallam in os posuit: sed cum dentes, linguamque ejus attigit, statim vocem eloquiumque restituit. Quod nos fideliter credere, ipsa Domini promissio illicit dicens: *Omnia quæcunque petieritis in nomine meo; creditis quæ accipietis, et venient vobis (Marc. xi, 14)*:

CAPUT VII.

De lancea, corona spinæ, et columna.

De lancea ^a vero, arundine; spongia, corona spinæ et columna, ad quam verberatus est Dominus et Redemptor Hierosolymis, dicendum. Ad hanc vero columnam multi fide pleni accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circumdant: quas rursus pro benedictione recipiunt, diversis infirmitatibus profuturas, Ferunt etiam ipsas coronæ sentes quasi virides apparere: quæ tamen si videantur aruisse foliis, quotidie tamen revirescere virtute divina. Prodit et ex monumento quo dominicum ^c jacuit corpus mira virtus, quod sæpius terra naturali candore radiante repletur, et exinde iterum ablata aqua conspergitur, de qua tortulæ parvulæ formantur, ac per diversas mundi partes transmittuntur, de quibus plerumque infirmi partes hauriunt. Illud est tripudabile, quod sæpiissime accessus serpentium vitant. Sed quid ego temerarius de his loqui audeo, cum fides retineat omne quod sacrosanctum **730** corpus attigit esse sacramentum?

CAPUT VIII.

De tunica Christi inconsuta.

De tunica vero beati corporis non consuta, desuper contexta per totum, quæ juxta Davidicum vaticinium sub sorte jacerat, fides evangelica pandit. Ait enim: *Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestim meam miserunt sortes (Joan. xix, 24)*. De hac vero immaculati Agni tunica; quæ a quibusdam audivi; silere nequeo. Ferunt autem in civitate Galathæ ^a; in basilica, quæ ad sanctos Archangelos vocitatur; retineri ^b. Est enim hæc civitas, ab urbe Constanti-

fuit Hierosolymis ostendebatur sub finem sæculi vii; in lignea cruce inclusa, uti testatur Adamnanus lib. i de Locis sanctis cap. 9, apud Mabillon. sæculo in Bened., parte ii pag. 505:

^a Cod. Colb. a, disium j: euit corpus.

^b Colb., Galatæ, et al. manu, Galatiæ, quo nomine Galatia provincia potius quam urbs designaretur. Viud., Galathie. Galatheam urbem ex solo Gregorio Turon. memorant Ortelius, Ferrarius, etc.

^c Hæc eadem tunica in Chronico Frédegarii, cap. xi, dicitur ex civitate Zafad, apud Sigibertum Zaphat, quam Jaffam seu Joppen interpretamur, anno 30 Guntramni regis in sanctam Hierosolymorum urbem translata fuisse. Postmodum in Gallias allata est tempore Caroli Magni, et apud Argentolium in agro Parisiensi, ubi Gisela ejusdem imperatoris soror ac Théodrada ipsius filia sanctimonialis erant, deposita fuit. Demum cum diu ob bellorum tumultus latuisset, sub sæculi xii medium inventa est, ac præsentate Ludovico juniore cum aliis regni proceribus, ab Hugone archiepiscopo Rothomagensi cont-

nopolitana, quasi millibus centum quinquaginta, in qua basilica est crypta abditissima : ibique in arca lignea hoc vestimentum habetur inclusum. Quæ arca a devotis atque fidelibus cum summa diligentia adoratur, non immerito digna quæ hoc vestimentum retineat, quod dominicum corpus vel contingere meruit, vel velare.

CAPUT IX.

De mirabilibus basilicæ beatæ virginis Mariæ, ab imperatore Constantino extructæ.

Maria vero gloriosa genitrix Christi, ut ante partum, ita virgo creditur et post partum, quæ, ut supra diximus (Cap. 4), angelicis choris canentibus, in paradysum, Domino præcedente, translata est. Cujus basilica ab imperatore Constantino admirabili opere fabricata renidet^a : ad quam **731** adductæ columnæ cum præ magnitudine levari non possent, eo quod esset circunitus earum sedecim pedum, ac diebus singulis casso labore fatigarentur, apparuit artifici sancta Virgo per visum, dicens : Noli mæstus esse, ego enim tibi ostendam qualiter hæc queant elevari columnæ. Et ostendit ei quæ aptarentur machinæ, qualiter suspenderentur trochleæ, atque funium extenderentur officia, illud addens : Conjunge tecum tres pueros de scholis, quorum hoc adjutorio possis explere. Quod cum ille evigilans quæ præcepta fuerant coaptasset, vocatis tribus pueris ab scholis, erexit summa velocitate columnas. Præstitum est propterea spectare miraculum admirandum, ut quod multitudo virorum fortium levare nequiverat, tres pueruli absque virtute perfecti operis sublevarent. Hujus festivitas sacra mediante mense undecimo^b celebratur. Nam in oratorio Marciacensis^c domus Arverni territorii ejus reliquiæ continentur. Adveniente vero hac festivitate, ego ad celebrandas vigiliæ ad eum accessi. Cumque per obscuram noctem

properarem ad oratorium, suspicio a longe per fenestras ita immensam claritatem effulgere, ut putaretur ibi multitudo lychnorum ac cereorum esse accensa. Credens igitur quod aliqui devotorum jam nos ad celebrandas vigiliæ præcessissent, accedo ad ostium : pulso, nec quemquam invenio, repertumque ostium clave munitum, cuncta silentio data, deprehendo. Quid plura? transmittimus ad custodem, cui tunc erat obserandi cura, ut scilicet ostium clave exhibita reseraret. Dum autem ille venit, nos accendimus aforis cereum. Interea aperitur sponte et ostium : ingressisque nobis, credo a **732** caligine peccatorum meorum, claritas quam admirabamur aforis, apparente cereo nostro, discessit; nihil tamen præter virtutem gloriosæ Virginis aliud penitus videre potuimus, unde claritas illa fuisset exorta.

CAPUT X.

De puero Judæo valde memorandum miraculum.

Quid igitur in Oriente actum fuerit^d, ad corroborandam fidem catholicam non silebo. Judæi cujusdam vitrarii filius, cum apud Christianos pueros ad studia litterarum exerceretur, quadam die dum missarum festa in basilica beatæ Mariæ celebrarentur, ad participationem gloriosi corporis et sanguinis dominici cum aliis infantibus infans Judæus accessit. Quo sancto assumpto^e, gaudens ad domum patris revertitur : illoque operante^f inter amplexus et oscula, quæ acceperat cum gaudio refert. At ille Christo Domino ac suis legibus inimicus ait : Si cum his infantibus communicasti, oblitus pateruæ pietatis, ad ulciscendam Mosaicæ legis injuriam, parricida in te durus existam. Et apprehensum puerum in os fornacis ardentis projecit, adjectisque lignis quo vehementius exureretur, insisit. Sed non defuit illa misericordia quæ tres quondam Hebræos pueros Chaldaico in camino projectos nube rorulenta

pluribusque aliis episcopis et abbatibus publicæ fidei venerationi exhibita fuit anno 1156. Exinde summo populorum concursu celebris fuit ecclesia Argentioliensis, ubi etiam nunc a nostræ congreg. sancti Mauri monachis Benedictinis religiosissime tam pretiosum cœlium asservatur et colitur. Vide libellum ea de re a domino Gabriele Gerberon Parisiis editum anno 1677.

^a Describit Adamnanus, lib. 1 de Locis sanctis cap. 15, ecclesiam prope Jerosolymam, ubi tunc temporis monstrabatur beatæ Mariæ sepulcrum. Sed cum ante Juvenalis tempora, qui mediante sæculo v florebat, nemo dixerit beatæ Virginis sepulcrum Jerosolymis existitisse, Cl. vir Tillemontius in Vita Constantini Magni, art. 68, existimat ecclesiam hic a Gregorio memoratam aliam non esse a cathedrali Ephesina, quæ, uti Acta synodi Ephesinæ attestantur, in Virginis Peiparæ honorem consecrata erat, et sola in probis auctoribus ante id tempus beatæ Virginis titulo decorata fuisse legitur.

^b Id est mense Januarii, quo in Galliis depositionis seu assumptionis beatissimæ Virginis festivitas olim celebrabatur. Quod certum est ex antiquis Liturgiis Gallicanis, et vetustissimis Martyrologiis, ad diem 18 Januarii, ut probat noster Mabillon, lib. II Liturgiæ Gallicanæ num. 22 pag. 118. Vult tamen Scaliger, libro VI de Emendatione temporum, annum ecclesiasticum a Gregorio nostro inchoari a mense

Aprili, quo pacto Gregorius hic mensis undecimi nomine Februarium designasset. Cui opinioni favere videtur Sacramentarium Gallicanum, quod ex ms. codice vetustissimo Bobiensis monasterii ab eodem Mabillonio editum est ad calcem tomi I Musei Italici, ubi assumptio sanctæ Mariæ post festum Cathedræ sancti Petri immediate ante Quadragesimam locatur. Passim tamen Gregorius a Martio annum inchoat.

^c Hic, uti videtur, designatur Marziacum (*Marsac*), parthenon antiquus B. Mariæ etiam nunc nomine insignitus, Mauzacensi monasterio subjectus, ubi sanctimonialia sub priorissæ regimine perseverant. Alius est a Marcianensi parthenone cujus meminit non semel Petrus Cluniacensis abbas. Vide Savaronem in epist. 119 libri II Apollinaris Sidonii.

^d Similem historiam habet Evagrius lib. IV cap. 36, et Nicephorus lib. XVII cap. 25. Idem contigisse memoratur apud Bituricas in ecclesia sanctæ Mariæ, tempore Ilumati ejusdem urbis episcopi, ut narrat Monachus Sansulpicianus in Patriarchio Bituricensi, cap. 19. Hinc cognomen habuit *de Furno calido*.

^e Aliquot Mss., quod sanctum assumptum, accensandi casu loco sexti adhibito, quæ casuum mutatio frequentior est apud Gregorium. Sed hic observandum est hanc vocem *sanctum* absolute pro eucharistia assumi, ut sit in plerisque Liturgiæ nostræ, etiam hodiernæ, orationibus.

^f Cod. Colb. a, *illoque properante*.

resperserat. Ipsa enim et hunc inter medios ignes A et prunarum moles jacentem prorsus consumi non patitur. Cum autem audisset mater quod scilicet filium communem pater deliberasset exurere, occurrit ad liberandum eum. Sed cum vidisset incendia ab ore **733** fornacis patulo huc et illuc flamma dominante respergi, ornatum capitis ad terram projecit, diffusaque cæsarie se miseram clamitans, civitatem vocibus implet. Quod cum Christiani, quid actum fuerat didicissent, concurrunt omnes ad tam iniquum spectaculum, retractisque ignibus ab ore fornacis, inveniunt puerum quasi super plumas mollissimas decumbentem. Quo extracto, admirantur omnes illæsum, clamoribusque locus ille repletur, et sic Dominum omnis populus benedicit. Conclamant etiam ut auctorem hujus sceleris in ipsas pro- B jicerent flammæ. Projectum autem ita totum ignis absorbit, ut vix de ossibus ejus parvum quodammodo relinqueretur indicium. Interrogantes autem infantulum Christiani quale ei inter ignes fuisset umbraculum, ait : Mulier quæ in basilica illa ubi panem a de mensa accepi, in cathedra residens, parvulum in sinu gestat infantem, hæc me pallio suo, ne ignis voraret, operuit. Unde indubitatum est beatam ei Mariam apparuisse. Agnita ergo infans fide catholica, credidit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ac salutaribus aquis ablutus una cum genitrice sua, denuo sunt renati. Multi Judæorum exemplo hoc in urbe illa salvati sunt.

CAPUT XI.

De monasterio Hierosolymitano, et miraculis per virtutem sanctæ Mariæ reliquiarum.

Monasterium est valde magnum in Hierusalem, non modicam habens congregationem, in quo non solum devotio b populi sæpe plurima confert, verum etiam imperatoris jussu ibi non minima largiuntur. Accidit autem quodam tempore ut præ penuria egestatis valde eis victus necessaria defecissent. Congregatio enim garrula c monachorum, cum una atque **734** alia die refectionis alimoniam non caperent, vociferantur ad abbatem, dicentes : Largire cibos,

a Observandum hic primo, panem solummodo, id est unicam eucharistiæ sacræ speciem, a puero Judæo fuisse receptam, qui tamen supra corpus et sanguis Domini a Gregorio appellatur. Observandum secundo, antiquum morem in ecclesiis beatissimam Virginem representandi sedentem cum infante Jesu, quem in ulnis gestat.

b Sic cod. Rom.; cæteri fere, in quo loco devotio; Ed., in quodam loco. Porro ex his quæ sequuntur patet hoc monasterium beatæ Mariæ sacrum fuisse.

c Cod. Rom. : Congregatio enim beata, Ed. : Congregatio itaque garrula... caperet, vociferant.

d Sic cod. Clar. a. Cæteri vero cum Editis Edituo, aut editui. Nonnulli, ædituæ. Clict., æditum.

e Exinde patet monachos ad officium divinum, quod hic Gregorius cursum, ut alias sæpe appellat, convocandi curam ad abbatem pertinuisse, quod sanctus P. Benedictus regulæ suæ cap. 47, De significanda hora operis Dei, præscripsit. Codex tamen Clar. a. habet surgerem.

f Crucem pectoralem inter ornamenta sacra quibus ad celebrandum utitur summus pontifex, recenset

aut permittit discedere unumquemque in locum quo vitam propagare possit, alioqui nec te consulto abcedimus, ne pereamus fame. Hæc iis dicenibus ait abbas : Oremus, fratres dilectissimi, et Dominus ministrabit nobis cibos; nec enim potest fieri ut deficiat triticum in ejus monasterio quæ frugem vitæ ex utero pereunti intulit mundo. Quibus vigilantibus nocte tota, ac psallentibus, mane orto ita reperiunt cuncta horreorum habitacula repleta tritico, ut vix vel reserari ostium posset. Accepto autem cibo, gratias egerunt Deo. Post multos vero annos iterum deficiente cibo, clamaverunt monachi ad abbatem, qui ait : Vigilemus ac deprecemur Dominum, et forsitan transmittere dignabitur alimenta. Denique presternuntur ad pavementum templi. Vigilantes itaque noctem in psalmis hymnisque et canticis spiritalibus perduxerunt. Cumque se post matutinos somno dedissent, venit angelus Domini, et posuit super altare multitudinem innumeram auri. Erant enim ostia ædis obserata. Exurgente autem mane abbate cum monachis ad celebrandum cursum, viderunt multitudinem auri super altare. Et ait abbas custodi ædis d. Quis præfectorum nunc ingressus est, qui hæc detulit? Respondit : Post egressum vestrum nullus hic hominum accessum habuit, sed ostii clavem munitam retinui, et mecum habui, donec surgeres ad commo- vendum signum e. Tunc stupens abbas cum monachis, munus cœlestis intellexit : gratiasque Deo agens collegit, comparatisque victui necessariis, plebem creditam affluenter refecit. Nec mirum si beata Virgo sine labore suis protulit victum, quæ sine coitu viri concipiens, virgo permansit et post partum.

Hujus beatæ Virginis reliquias cum sanctorum apostolorum vel beati **735** Martini quadam vice super me in cruce aurea positas exhibebam. Cumque per viam graderemur, conspicio hand procul a via hospitium ejusdem pauperis incendiæ concremari. Erat autem a foliis, quæ ignibus maxima præstant fomenta, conlectum. Currebat miser cum liberis et uxore aquam deportans, sed flammæ non mitigabantur. Tunc extractam a pectore crucem f elevo contra ignem : mox in aspectu sanctarum reli-

Innocentius III in libro de Mysteriis missæ; sed nusquam invenies id fuisse singulare pontificis Romani privilegium, ut contendit Vicecomes lib. iv de missæ Apparatu cap. 30. Morem illum non adeo antiquum esse colligit piæ memoriæ cardinalis Bona lib. I Romani Liturgic. cap. 24 num. 10, quod crucis pectoralis mentio nusquam in veteribus sacramentariis occurrat. Vetus est tamen con-uetudo deferendi cruces collo appensas, in quibus sanctorum reliquiæ continentur, ut vel ex hoc Gregorii loco colligere licet. Certe Gregorius Magnus phylacteria sacris reliquiis referta ad collum suspensa deferbat, uti narrat Joannes Diac., lib. iv cap. 80. Phylacteria autem illa crucem interpretatur ipse Gregorius, lib. xii epist. 7, ad Theodelindam. Sed ejusmodi cruces non episcopi solum, verum etiam laici deferabant. Nam idem pontifex, lib. ii epist. 3, Dynamio patricio transmittit crucem parvulam, in qua de catenis beati Petri, et de sancti Laurentii craticula aliquid insertum erat, ut ea, inquit, vestra colla a peccatis solvant. Confer epist. 6 libri v ad Childebertum regem. Mirum est quanti ponderis cruces Græci imperatores collo

quiarum ita cunctus ignis obstupuit, ac si non fuisset **A** globum magnum ignis super urbem descendere, et accensus.

CAPUT XII.

De sancto Joanne Baptista.

Joannes ^a vero Baptista astu Herodis per Herodidem uxorem fratris, in carcerem colligatur (*An. 30*). Tunc temporis a Galliis matrona quædam Hierosolymis abierat, pro devotione tantum, ut Domini et Salvatoris nostri præsentiam mereretur. Audivit autem quod beatus Joannes decollaretur (*An. 31 aut 32*): cursu illuc rapido tendit, datisque muneribus supplicat percussori, ut eam sanguinem defluentem colligere permitteret, non arceri ^b. Illo autem percutiente, matrona concham argenteam præparat, truncatoque martyris capite, ^c cruorem devota suscepit: quem diligenter in ampulla ^e positum patriam detulit, et apud Vasatensem urbem, ædificata in ejus honore ecclesia ^d, in sancto altari collocavit.

CAPUT XIII.

De gemma Vasatenai nata divinitus.

736 Quoniam Vasatenais urbis meminimus, operæ pretium puto miraculum quod in ea Dominus largitus est memorare. Tempore quo diuturna obsidione vallabatur a Chunis ^e, omni nocte sacerdos qui præerat circuibat psallendo, et orabat; nec ab ullo auxilium, nisi a Domini misericordia requirebat. Hortabatur omnes orare et non deficere, asserens humiles preces celorum januas penetrare. Hostis vero in circuitu depopulabatur villas, domos tradebat incendio, agros vineasque pecoribus intromissis ^f vastabat: sed sacerdoti bono operi insistenti celeriter virtus divina adfuit. Una [*Ed., Nam*] nocte visum est ipsi barbarorum regi quasi psallentes homines in vestimentis albis, æccensis cereis, circuire muros urbis. Et indignans, ait: Quæ est hæc perversitas et securitas vana, ut obsessi, quasi despectis nobis, canticis nescio quibus ac laudibus perstreant? vere quia digni sunt perditione. Et statim misit ad urbem nuntios, interrogantes quid sibi ista velint. At illi negant scire se quæ dicuntur, neque de iis aliqua persensisse. Alia vero nocte, vidit quasi

appensas gestarent, quas ideo encolpia appellabant, quod supra pectus penderent. Præclaram ejusmodi crucem, duplici transverso munitam ac vivificæ crucis non modicis particulis ditatam, nostro sancti Germani a Pratis monasterio serenissima princeps Palatina testamento suo legavit anno 1:83, quam a Manuele Comnenæ imperatore Constantinopolitano factam fuisse indicant duo versus in ejus postica parte insculpti. Cæterum hodie in Gallia episcopi crucem pectoralem collo appensam jugiter deferre solent, quod plerique abbates regulares, exceptis Cisterciensibus, et abbatissæ imitari gaudent.

^a In Colb. tut. post prologum incipit liber ab isto capite, quodque ibi primum dicitur, et sic deinceps.

^b Editi, ut ei... *permitteret. Illo.* Aliquot Mss., ut *eam, etc.*, ut Editi.

^c Cod. Clar. a, in *mappula*.

^d Cathedralis ecclesia Vasatensis hodieque sancto Joanni Baptistæ sacra est, in qua servari etiam nunc

dicitur aliquid de sanguine ejusdem beati præcursoris.

^e Aliquot Mss., ab *Hunnis*, quod idem est.

^f Mss. 2, *pecora intromissa*, adhibito quarto casu loco sexti. Tamen Colb. tut. et Clar. b habent, et *pecora intromissa*.

^g Gensericum Vandalorum regem apud quosdam antiquos *Gaisericum* dictum invenio, qui forte hic designatur. Præferenda tamen videtur esse Valesii sententia scribentis, ad annum 437, tomo I *Rerum Francic.*, hunc Gaisericum regem fuisse Chunorum, seu Hunnorum, quos Romani, agente Ætio, tunc advocarant contra Gothos, qui eam Galliæ partem, ubi Cossio Vasatium sita est, jam tunc obtinebant.

^h Missarum celebratio festi genus censebatur apud antiquos, ut ex hoc loco et ex can. 17 conc. II Turon. colligit Mabillon. in proœmio lib. II *Liturgiæ Galliæ*.

ⁱ Id est fornice, seu potius laqueari ex ligno. Vide, infra, cap. 47.

CAPUT XIV.

De muliere quæ obtinuit pollicem Joannis Baptistæ.

Nam (Ed., Etiam) quædam mulier ^a a Maurienna urbe progrediens, ipsius Præcursoris reliquias expectavit, et ita se constrinxit vinculo juramenti, ut non ante a loco discederet, nisi de membris ejus mereretur quidquam accipere. Sed cum impossibile hoc incolæ loci narrarent, prosternebatur quotidie ante sepulcrum, orans sibi, ut diximus, de sanctis artibus aliqua condonari. In qua intentione integrum duxit annum. Similiter et alterum, jugi semper oratione deprecans. Tertio vero ingrediente anno, cum orationem suam pervenire non cerneret ad effectum, projecit se ante sepulcrum; et obtestatur non se exinde surrecturam, priusquam hæc petitio obtineretur a Sancto. Septima vero die, cum jam inedia deficeret, apparuit super altare pollex miri candoris ac lucis effulgens. Cognito autem mulier Dei dono, surrexit a pavimento, factaque capsula aurea, in ea recondidit quæ Domino largiente meruerat, et sic gaudens remeavit ad propria: impletumque est in illa quod Dominus ait in Evangelio: *Amen dico vobis, quod si perseveraverit pulsans ^b, et si non surgit pro eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et tribuet ei quotquot habet necessarios* (Luc. xi, 8). Post hæc tres episcopi advenientes de civitatibus suis ad adorandum in hoc loco, voluerunt partem de hoc pignore elicere:positoque in medio, nihil omnino auferre notuerunt. Tunc una vigilantes nocte, deprecati sunt ut aliquid mererentur a pollice;positoque sub eo linteo, dum partem auferre conantur, una ex eo gutta sanguinis cecidit super linteum. Quod cernentes, duas **739** deinceps noctes vigilant. Deinde prostrati coram sancto altari, dum supplicant ut adhuc majus aliquid mereantur a pollice, duæ iterum ex eo fluxerunt guttæ. At illi gavis, colligentes devote quæ Dominus dederat, juxta numerum suum ^c dividerunt linteum cum guttis suis, quæ non sine grandi admiratione urbibus intulerunt. Et quia locus ille Mauriennensis ad Taurinensem quondam ^d urbem pertinebat, tempore illo

^a Hæc ab Alberto Stadensi in Chronico Tecla virgo appellatur, ubi sancti Joannis *indicem* obtinuisse dicitur.

^b Alii, *pulsare*; et infra Mss. quatuor, *surgit, et tribuit*. Clar. b, *surgit, et tribuit*.

^c Aliquot Mss. cum editis, *numerum servorum suorum*.

^d Colb. a, *quamdam*. Urbs illa primum ad Taurinensem diocësim pertinuit, tum a Francis sub Guntranno rege occupata episcopum proprium obtinuit, qui Darentasiensi metropolitano attributus est. Hinc in vetustis quibusdam notitiis inter provinciæ Alpium Græiarum et Penninarum civitates, Morienna ultimo loco recensetur. Ea tamen de re conquestus est Ursicinus Taurinensis episcopus, ut patet ex Gregorii Magni epistola 114 libri vii ind. 2, ad Syagrium episcopum Aduensem, et sequenti ad Theodoricum et Theodebertum reges. Sed nihil obtinuit, et exinde Mauriennensis episcopatus perseveravit, hodieque subsistit, sed sub Viennensi metropoli. Urbs vero ipsa ob miraculorum sancti Joannis reliquiarum celebritatem vulgo, sicut et ipsa vallis,

A quo Rufus erat episcopus, ait archidiaconus ejus ad eum: Non est æquum ut hoc pignus in loco viliori teneatur; sed surge, et illud accipe, et defer ad Taurinensem ecclesiam, quæ plus popularis habetur. Cui ille respondit quia hæc agere non audebat. Archidiaconus dixit: Ego hoc deferam, si permittis. Et episcopus: Fac quod libet. Tunc archidiaconus accedens ad locum, dum vigiliis celebrat, mittit manum ad capsulam. Mox amens effectus, accensus febre, die tertio expiravit; factusque est timor magnus omnibus, nec quisquam ultra beata pignora ausus est mutare.

CAPUT XV.

De reliquiis beati Joannis infra monasterium sancti Martini positis.

B Apud ^e Turonicam vero urbem, dum in oratorium atrii beati Martini ipsius Præcursoris reliquias collocaremus, cæcus quidam, adminiculo deducente, lumen recepit. Energumenus vero obtestans virtutem beati Joannis, Martinique antistitis, expulso purgatus est dæmone. In hoc oratorio una puellarum cui officium erat **740** lychni fomenta componere, adveniens cum cereo ut hæc ageret, est ingressa: compositoque lychno atque accenso, attracto ad se fune, sublimavit in altum, plexisque ^f innexum laqueis ad parietis clavum, et abscessit. Quæ domum redit, cereus quem manu gerebat extinguitur, regressaque velociter ad cicendilem, cereum non attinebat illuminare, neque laqueum funis absolvere. Dum ambigua de hac causa penderet, subito delapsa C a cicindile flamma, cereum in manu ejus illuminavit; et sic officio luminis præeunte, quo voluit ivit. Ferunt autem in hoc oratorio a lychno oleum ebullire. Habentur enim ^g et ibi reliquie sanctæ crucis.

CAPUT XVI.

De ardore manus cujusdam mulieris extincto.

Sub hujus urbis territorio apud vicum Alangaviensem ^h, mulier quædam ex incolis, conspersa Dominica die farina, panem formavit, quem, segregatis prunis, cinere ferventi contextit decoquendum. Quod cum fecisset, protinus ei manus dextera divino igne

dicitur Sanctus Joannes de Maurienna (*Saint-Jean de Maurienne*). Vetus instrumentum de ecclesie Mauriennensis primordiis dabimus in appendice.

^e Hoc caput cum sequenti deest in cod. Clar. a. In altero vero cod. Clar. deest cum sex sequentibus, id est ad 21 inclusive. Porro oratorium in atrio sancti Martini hic memoratum quidam esse putant illud quod etiam nunc subsistit sub sancti Joannis Baptistæ titulo, in quo sancti Martini canonici capitulum congregare solent. Exstat aliud vetustum sancti Joannis Baptistæ sacellum in ipso ecclesie sancti Martini ingressu, quod hic forte designatur.

^f Sic cod. Colb. a. Cæteri, *plerisque*.

^g Ex cap. 3, supra, idem contingebat ante sanctam crucem in monasterio Pictavensi asservatam, ad quem locum hic alludit Gregorius.

^h Cod. Mart. et Cluet. cum Bell. et Colb. a, in indice, *Langaviensem*. Laud. item in indice *Lannienne*. Dicitur in fine lib. x Historiæ vicus *Alingaviensis*, aliis auctoribus *Lingiacum*, seu *Langesium*, vulgo *Longeay*, locus etiam nunc notus, his temporibus satis celebris.

succensa cœpit exuri. At illa vociferans ac plangens, basilicam hujus vici, in qua reliquiæ beati Joannis retinentur, expetiit. Et oratione fusa, vovit in hac die divino nomini consecrata nullam operam exercere, nisi tantum orationi vacare. Nocte vero sequenti, fecit cereum in altitudinem status sui. Tunc in oratione pernoctans, tento tota nocte manu propria cereo, restinctis ardoribus incolumis est egressa.

CAPUT XVII.

De fluvio Jordane.

741 Et quia Joannis Baptistæ meminimus, dignum est ut de Jordane aliqua memoremus. Igitur a monte Phanio duo consurgunt fontes, quorum unus Jor, alter Dan vocitatur: qui ab utraque parte Phaniadæ a urbis, quæ prius Cæsarea Philippi vocabatur, descendentes, sub ipsa urbe tam fluentis [Al., fontes] conjuncti, quam nomine uno, Jordanem efficiunt, qui usque Hiericho civitatem et ultra defluit. In eo habetur locus in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu b aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum autem advenerint, sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgantur. De publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem, ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario, mari commixtus Mortuo, nomen amittit. Mare enim Mortuum ob hoc dicitur, eo quod ab incendio Sodomæ vel reliquarum urbium est versatum, et aqua ipsa asphalto permixta est: unde a nonnullis mare Asphalti c appellatur; in quo qui notare nescit, super aquam fertur, et circa eum sulphur adhæret.

CAPUT XVIII.

De aquis Levidæ urbis.

Sunt autem et ad Levidam d civitatem aquæ calidæ, in quibus Jesus Nave lavare solitus erat, ubi similiter leprosi mundantur: est autem ab Hiericho duodecim millia. Prope autem Hiericho habentur arbores quæ lanas gignunt. Exhibent enim poma **742** in modum cucurbitarum, testas in circuitu habentes duras, intrinsecus autem plena sunt lana. Et de his etiam ferunt ipsi Jesu Nave solere fieri indumenta. Sed et hodieque tales exhibent lanas, ex quibus nos a qui-

a Paneas, seu Cæsarea Philippi, urbs olim episcopalis sub Tyrio metropolitano, in Cœlesyriæ finibus, nunc excisa. De qua Eusebius lib. vii Histor. cap. 17, et ex eo Rufinus cap. 15. Apud Cæsaream Philippi, quam Phœnices Paneada nominant, ad pedes Panii montis fontes visuntur, ex quibus profluit Jordanis, etc. Ipsum urbis nomen Dan fuisse scribit Hieronymus in Quæstionibus in Genesim, ubi et duos fontes Jor et Dan appellari observat, ex quibus re et nomine junctis Jordanis et fluit et dicitur.

b Aliquot Mss., *refluxu*. Observant tamen etiam hodie peregrini, qui Palestinam invisunt, eo loco Jordanem esse recurvum, quo Dominus noster ex prisca traditione baptizatus fuisse memoratur.

c Dicitur vulgo *Lacus Asphaltites*, ex bitumine quod ibi excrescit. Cæterum, ut ex relationibus discimus, quæ hæc Gregorius de mari Mortuo observat etiam hodie experiuntur qui lavandi causa sese in ipsum immittunt.

A busdam delatas vidimus, et admirati sumus vel capdorem, vel subtilitatem earum.

CAPUT XIX.

De leproso mundato in loco ubi Dominus est baptizatus, et reliquiis B. Mariæ.

Nam vidi ante hoc tempus hominem, Joannem nomine, qui a Galliis leprosus abierat, et in ipso loco quo Dominum diximus baptizatum aiebat se per annum integrum commoratum fuisse. Qui assidue abluebatur in amne: sed redditus pristina incolumitati, reformata in melius cute, sanatus est. Hic reliquias beatæ Mariæ ab Hierosolymis accipiens, revertebatur in patriam: sed prius Romam abire disposuit. Verum ubi altas Italiæ solitudines est ingressus, incidit in latrones. Nec mora, spoliatur ab indumentis, et ipsa quoque capsula in qua beata gestabat pignora capitur. Existimantes enim inimici illi auribus ibidem sestertias aggregatas, effracta clave, omnia rimantur intente. Sed cum nihil in ea pecuniæ reperissent, extracta pignora in ignem projiciunt, cæsoque homine discesserunt. At ille semivivus exurgens, ut vel cineres exustorum colligeret pignorum, invenit super carbones accensos illæsas jacere reliquias: ipsumque linteum quo involutus erat ita admiratur integrum, ut non putaretur prunis injectum, sed eum ex aquis absconditum. Collegitque cuncta cum gaudio, et viam quam pergebat ingressus, usque ad Gallias pervenit incolumis. Multos etiam vidimus qui vel in Jordane, vel in aquis **743** Levidæ urbis tincti, ab hoc fuerant morbo mundati.

CAPUT XX.

De ecclesia B. Mariæ, et ultione pejerantium, apud Turones.

In e urbe autem Turonica, est ecclesia sanctæ Mariæ virginis, ac sancti Joannis Baptistæ nomine consecrata, in qua in perjuriis ultio divina apparuit. Quidam autem cum ad perjurandum in hanc ecclesiam fuisset ingressus, ubi manus ante altare stans sursum extulit, ut sacramentum mendax proferret, statim resupinus ruens, ita caput in pavimentum collisit, ut vix vel vivens erigi potuisset. Ad se autem reversus dolum perjurii, quod occultabat, publice patefecit. Vidimus enim et nos quosdam de Turoni-

d Cod. Colb. tit., *Levidam*; at cap. seq. habet *Levidæ*, sicut et cæteri scripti in indice. Clict. *Levidam*. Dicitur apud anonymum Ravennensem, quem noster Placidus Porcheron edidit, *Leviada*, a Plinio *Livias*. Celebris est Λεβιάς apud Josephum, Eusebium, etc., sic dicta ab Herode in honorem Livie Augustæ, quæ antea dicebatur Bethara ex sancto Hieronymo. Suum olim habuit episcopum sub Cæsarea metropoli, sicut et Jericho, urbs ex sacris Litteris satis nota.

e Istud caput cum duobus sequentibus deest in cod. Clarom. a. Ecclesia quæ hic memoratur ea videtur esse quam Ommatius episcopus construxit, ut dicitur lib. x Histor. cap. 31. Exstabat haud procul a cathedrali sancti Galiani ecclesia oratorium B. Mariæ dicatum, quod modo destructum est; subsistit etiam nunc aliud in eadem urbis parte sub sancti Joannis titulo. An vero unum ex istis, an aliquod aliud jam destructum, hic memoretur, incertum est.

cis in loco eodem perjurasse, qui ita divino iudicio A
condemnati sunt, ut in ipsius anni curriculo finirentur
a sæculo.

CAPUT XXI.

De forma Domini apud Phaniadam.

Igitur, ut diximus, in ipso primo Jordanis egressu,
Phaniada civitas ^a sita est, in qua habetur statua ex
electro purissimo fabricata, in qua Redemptoris no-
stri forma dicitur esse expressa. Nam, ut a plerisque
audiui, qui eam contemplati fuerant, mira claritas
in ejus facie continetur. Sed ne cui videatur absur-
dum, narrare quæ de ea Cæsariensis refert Eusebius
non pigebit. Ait enim: « Mulierem quam sanguinis
profluvio laborantem a Salvatore curatam Evangelia
tradiderunt, hujus urbis civem constat fuisse, domus
ejus in ea etiam nunc ostenditur. Pro foribus B
vero domus ipsius, basis quædam in loco editiore
collocata monstratur, in qua mulieris ⁷⁴⁴ ipsius
velut genibus provolutæ, palmasque suppliciter ten-
dentis, imago ærea videtur expressa. Astat vero alia
ærea nihilominus fusa statua, habitu viri stola compe-
circumdati, et dextram nulleri porrigentis. Hujus ad
pedem statuæ in basi herba quædam nova specie
nascitur. Quæ cum exorta fuerit, exrescere usque
ad stolæ illius æræ indumenti simbriam solet. Quam
cum summo vertice crescens herba contigerit, vires
inde ad depellendos omnes morbos languoresque
conquirat, ita ut quæcumque fuerit illa infirmitas cor-
poris, haustu exiguo madefacti salutaris graminis
depellatur, nihil omnino virium gerens, si antequam C
æræ simbriæ summitatem crescendo contigerit de-
cerpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Jesu
formatam tradebant: quæ permansit etiam ad nostra
usque tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus.
Et nihil mirum, si ii qui ex gentibus crediderunt,
pro beneficiis quæ a Salvatore fuerant consecuti, hu-
jusmodi velut munus videbantur offerre, cum videa-
mus etiam nunc et apostolorum Petri vel Pauli, et
ipsius Salvatoris imagines designari, tabulisque de-
pingi. » Hæc Eusebius ^b retulit.

Paneas, de qua supra, cap. 17.

^b Ex versione scilicet Rufini, qui id habet libro VII
Histor. cap. 14, cum Eusebius hanc historiam referat
eodem libro, cap. 18, cui Rufinus hæc verba adjun-
git: « Insignia veterum reservari ad posterorum me-
morum, illorum honoris, horum vero amoris indi-
cium est. » Porro Julianus Apostata, ut refert Sozo-
menus lib. V cap. 21, hanc Christi Salvatoris statuam
evertit, suamque ipsius illi substituit. Sed statim,
inquit ille, ignis e caelo lapsus, pectus statuæ et vici-
nas pectori partes discidit, caputque cum collo de-
jecit, et pronum humi infixit, atque ex eo tempore
remansit fulgine fulminis obsita. Pagani tamen
Christi statuam per urbem trahentes confregerunt,
quam postea Christiani collectam in ecclesia repo-
suerunt. Utramque statuam, Christi scilicet Domini
in ecclesia, et Apostatæ fulgine deformatam suo
tempore perseverasse testatur idem Sozomenus, qui
sub Theodosio juniore florebat, id est centum et paulo
amplius annis, antequam Gregorius noster scriberet.

^c Celebris erat apud Damascum Theodori martyris
statua, quæ a Saraceno quodam telo percussa san-
guinem effuderat. ut testatur sanctus Joannes Da-

CAPUT XXII.

De Judæo qui iconicam Christi furavit, et transfodit.

Nam et isto nunc tempore, per credulitatem inte-
gram tanto Christus amore diligitur, ut cujus legem
in tabulis cordis credentes populi retinent, ejus
etiam imaginem ad commemorationem virtutis in
tabulis visibilibus pictam per ecclesias ac domos af-
figant: sed et in hoc inimicus semper humani gene-
ris æmulus exstat. Nam Judæus quidam cum hujus-
cemodi imaginem in tabula pictam, ac parieti affixam
in ecclesia sæpe vidisset, ait: Ecce seductorem il-
lum qui nos genusque nostrum humiliavit. Et sic
⁷⁴⁵ nocte veniens, telo ipsam imaginem verberat,
elisamque de pariete, opertam veste, ad domum por-
tans, flammis parat exurere. Sed res mira apparuit,
quæ, quod de virtute Dei fuerit, non potest ambigi.
Nam de vulnere ubi imago transfossa fuerat, sanguis
effluxit ^c. Quod ipse iniquus spiculator oppletus fu-
rore non sensit. Cum autem per obscuræ noctis te-
nebras domum suam fuisset ingressus, lumine adhi-
bito cernit setotum sanguine cruentatum: timensque
ne scelus suum patefieret, abjectam a se tabu-
lam abdidit in obscuris, nec ausus est ultra contin-
gere quod inique præsumpsit auferre. Venientes
autem Christiani diluculo ad domum Dei, iconicam ^d
non inveniunt, stupentesque ac requirentes quod fue-
rat factum, cruoris vestigia deprehendunt. Quod
sequentes, ad domum Judæi accedunt. Denique scis-
citati de tabula, nihil certi cognoscunt. Requirentes
autem eam sollicite, in angulo cellulæ Judæi repe-
riunt: qua ecclesiæ reddita, furem lapidibus obrue-
runt.

CAPUT XXIII.

De crucifixo apud Narbonam.

Est et apud Narbonensem urbem in ecclesia se-
niore, quæ beati Genesii martyris reliquiis plaudit,
pictura quæ Dominum nostrum quasi præcinctum
linteo indicat crucifixum. Quæ pictura dum assidue
cerneretur a populis, apparuit cuidam Basileo pres-
bytero ver visum persona terribilis, dicens: Omnes

mascenus orat. 3 de sanctis Imaginibus.

^d Alii, *iconiam*, seu *iconam*. Bal., *iconem*. Retinenda
nostra lectio, quæ est vetustiorum Edit. et scripto-
rum. Sic enim illi auctores scribebant ad designan-
dam imaginem, ut supra in cap. titulo, et in Vitis
Patrum, cap. 12. Hinc manavit consuetudo sacram
Christi imaginem *Veronicam*, quasi veram iconicam,
appellandi, ut ex compluribus auctoribus probat nos-
ter Mabillonius itineris Italici pag. 88 et 89. Quam
tamen vocem nonnulli mulieris esse nomen postea
existimantes, Veronicam slexerunt piam feminam,
quæ Christo ad Calvarie montem ascendenti obviam
occurrenti, ejus sacræ faciei quam exterserat effigiem
in sudariolo impressam receperit. Unde nomen sac-
tæ Veronicæ in aliquot Martyrologia invecum est.
Sed ne in Romanum admitteretur obstitit Baronius,
cum aliis viris eruditiss. Hinc mirari subit Bollandia-
nis criminari datum fuisse a Carmelitiss, quod de Ver-
onica muliere quasi dubitanter locuti fuerint. Et quidem
Nicolaus, alique complures pontifices Romani ipsam
Christi Domini imaginem vulgo *Veronicam* appellari
testati sunt. Vide Papebrochii responsum ad ex-
hibitionem errorum per Sebastianum a Sancto Paulo.

vos obiecti estis variis indumentis, et me jugiter **746** nudum aspiciatis. Vade quantocius, cooperi me vestimento. Et presbyter non intelligens visionem, data die nequaquam ex ea re memoratus est. Rursumque apparuit ei; sed et illud parvipendit. Post tertium autem diem secundæ visionis, gravibus excruciatō eo verberibus, ait: Nonne dixeram tibi ut operires me vestimento, ne cernerer nudus: et nihil ex hoc a te actum est? Vade, inquit, et tege linteo picturam illam, in qua crucifixus appareo, ne tibi velox superveniat interitus. At ille commotus, et valde metuens, narravit ea episcopo, qui protinus jussit desuper velum expandi et sic obiecta nunc pictura suspicitur ^a. Nam et si parumper detegatur ad contemplandum, mox demisso velo contegitur, ne detecta cernatur.

CAPUT XXIV.

Insigne miraculum de fontibus Hispaniæ.

Est ^b et illud illustre miraculum de fontibus Hispaniæ, quos Lusitania provincia profert. Piscina namque est apud Osen ^c campum antiquitus sculpta et ex marmore vario in modum crucis, miro composita opere. Sed et ædes magnæ claritatis ac celsitudinis desuper a Christianis constructa est. Igitur cum dies sacer post circulum anni decedentis advenerit, quo Dominus confuso proditore mysticam discipulis præbuit cœnam, conveniunt in locum illum cum pontifice cives, jam odorem sacri præsentientes aromaticis. Tunc data oratione a sacerdote, ostia templi jubent simul muniri signaculis, **747** adventum virtutis dominicæ præstolantes. Die autem tertia, quod est sabbati, convenientibus ad baptizandum populis, adveniens episcopus cum civibus suis, inspectis signaculis, ostia reserat clausa. Ac mirum dictu, piscinam quam reliquerant vacuum, reperiunt plenam, et ita cumulo altiore refertam, ut solet super ora modiorum triticum aggregari: videasque huc illucque latices fluctuare, nec partem in diversam defluere. Tunc cum exorcismo sanctificatum, conspersum desuper chrisma, omnis populus pro devotione haurit, et vas plenum domi pro salvatione reportat, agros vineasque aspersione saluberrima tutaturus ^d. Et cum exinde multitudo amphorarum sine collecto numero hauriatur, nunquam tamen vel cumulum minuit: licet ubi infans primus intinctus fuerit, mox aqua re- ^dducitur, et baptizatis omnibus, lymphis in se reversis,

^a Exinde fortasse consuetudo manavit, ut Christus Dominus in cruce pendens vestitus depingeretur. Certe me non semel vidisse memini crucifixum Dominum veste talari indutum apud Rhemos in ecclesia collegiata sanctæ Balsamiæ, seu, ut vocant, sanctæ Nutricis. (Hæc enim beatum Remigium enutrivisse dicitur.) Alias ejusmodi imagines se vidisse testatur Mabillonius in præfatione ad Acta sanctorum ord. Bened., sæc. iv, part. 1, num. 47, et in Itin. Italico, pag. 133.

^b Hoc caput cum tribus sequentibus deest in Clarom. a.

^c Non alius iste locus videtur esse ab *Osser*, seu *Oset*, prope Hispalim, de quo ipse Gregorius lib. vi Historiæ cap. 43. Hispalis vero ex Bætica provincia

Aut initio produntur nescio, ita et sine clauduntur ignaro.

CAPUT XXV.

De hæreticis qui non adhibuerunt illis fidem.

Quidam vero ex hæreticis Deum non metuens, neque venerationem præstans huic loco sancto, neque credens corde miraculum, quod in eo Dominus ad corroborandam suorum fidem præstare dignatus est, non silebo. Venit cum turba equorum, solutis quoque impedimentis jussit in basilicam poni, equitibusque [*Id est, equis*] in ea præsepia præparari, irridens miser quæ de hoc loco narrabantur ab incolis. Igitur inedia nocte prætereunte, a febre corripitur, ac pene exanimis, et tardius quam debuerat poenitens, exclamat equites ab æde expelli; erat enim ei, sub rege licet, magna tamen in illa regione potestas. Expulsisque a basilica sancta equitibus, ad se conversus cœpit dentibus proprium læerare corpusculum, nec prorsus retineri a suis ob nimiam poterat debacchationem. Tandemque **748** oppressus, inter suorum manus spiritum exhalavit.

Denique Theodegisilus ^e hujus rex regionis, cum vidisset hoc miraculum quod in his sacratis Deo fontibus gerebatur, cogitavit intra se dicens, quia ingenium est Romanorum (Romanos enim vocitant homines nostræ religionis) ut ita accidat, et non est Dei virtus. Veniens vero ad annum sequentem, ostium sigillis suis cum episcopi sigillo munivit, posuitque custodes in circuitu templi, si forte aliquem deprehendere posset fraudis alicujus conscium, per cuius ingenium in fontibus aqua succederet. Similiter et alio fecit anno. Tertio vero convocata virorum multitudine, fossas in circuitu basilicæ fieri jussit, ne forte togis [*Ed., locis*] occultis lymphæ deducerentur in fontem. Fueruntque fossæ in profundo vicenum quinque pedum, in latitudine vero quindecimum. Sed nihil abditum potuit reperiri. Tamen vitæ finem faciens, et credo pro hujus inquisitionis temeritate, anni sequentis diem quo hoc mysterium celebrabatur videre non meruit, eo quod arcanum virtutis divinæ investigare præsumpsit. Habentur autem in ea reliquiæ sancti Stephani levitæ.

CAPUT XXVI.

De illo qui propter perpetratum furtum nequivit aquam haurire.

Ergo quia fons ille divino nutu, ut supra diximus,

censebatur, hodie Andalusie regni caput. Similes fontes in Gallis habebantur, infra, lib. de Gloria Conf. cap. 69.

^d Viget etiam nunc ea consuetudo, quam, ut ex hoc loco patet, a patribus nostris accepimus, aquam in vigilia Paschæ sacerdotum precibus sanctificatam in domos reportandi ad tutamen adversus diabolicos incursus, et ad aerearum potestatum insidias abigendas. Vide Vitam sancti Cæsarii episc., lib. ii, num. 13.

^e Cod. Bell. *Theodegisilis*. Teudisculus ab Isidoro appellatur æra 586. Sed ille post unius anni et aliquot mensium regnum apud Hispalim interfectus est. Hic fortasse designatur Theudix, seu Theudis, aut Theodas, qui ante Theudiscum annis fere 47 regnum tenuit.

ad officium baptizandi repletur; et quia cum completus fuerit, avide ex hoc populus haurire festinat, quidam accepto vasculo, presbytero qui hanc aquam ministrabat porrexit ad complendum. Quod dum complet senior, hic inter comprimentes turbas manus alterius extendit ad balteum, cultrumque furatus est: quo vagina recondito, manus extendit ad accipiendam hydriam, quam tradiderat presbytero. Qua accepta, amotus in partem aliam, neque unam guttam aquæ in ea potuit reperire. Tunc confusus **749** valde, et sibi ob furti causam hoc evenisse cognoscens, homini cultrum, quem furatus fuerat, reddidit; et sic iterum porrecta lagena, plenam aquæ recepit. Est enim populus ille hæreticus, qui videns hæc magalia, non compungitur ad credendum, sed semper callide divinarum præceptionum sacramenta nequissimis interpretationum garrulationibus non desinit impugnare: sed virtus Domini diversam partem destruit et confundit.

CAPUT XXVII.

De martyrio Jacobi apostoli fratris Domini.

Jacobus ^a apostolus (*An. 61 vel 62, 1 Maii*), qui et frater Domini vocitatus est, ab ipso Domino nostro Jesu Christo episcopus dicitur ordinatus ^b. Post cujus gloriosam Ascensionem, dum viam justitiæ Judæis errantibus aperire conatur, de pinna templi præcipitatus, alliditur, effusoque fullonis fusto cerebro, spiritum reddidit ^c, sepultusque est in monte Oliveti ^d, in

^a Deest hoc caput in utroque cod. Clarom.

^b Eusebius lib. vii, Chrysostomus in I ad Corinth., Hieronymus in Epist. ad Galat., Proclus in orat. 22, et alii veteres Jacobum ab ipso Christo; alii, ut Clemens Alexand., imo et ipse Eusebius non semel, Hieronymus de Viris illustribus, etc., ab apostolis eundem Jerosolymitanæ Ecclesiæ specialem curam suscepisse tradunt. Quod fortasse a Christo designatus, ab apostolis vero declaratus et intronizatus fuerit. Hinc forte laminam auream, ut scribit Epiphanius hæres. 29, in capite gestabat, veterum pontificum more. Hic autem Gregorius Jacobum episcopum ab apostolo non distinguit, quæ videtur esse communior apud veteres et recentiores sententia; alii tamen aliter sentiunt, qua de re videndi Bollandiani ad diem 1 Maii, Tillemontius in notis ad Hist. Eccles. tomum I, etc.

^c Ejus martyrium describit Hegesippus apud Eusebium, lib. ii Hist. eccles. cap. 25. Vide et Joseph. lib. xx Antiquit. cap. 8. Lege Acta Martyrum sincera, pag. 4 et seqq.

^d Communior tamen est sententia, eum juxta templum, ubi necatus fuerat, sepultum fuisse, cujus monumentum adhuc suo tempore perseverasse tradit Hieronymus testis oculatus.

^e Zachariam sancti Joannis Baptistæ patrem multi interemptum esse volunt Herodis jussu intra templi ipsius septa. Simeonis vero senis, qui Christum in ulnis susceperat, sepulcrum in rupe montis Oliveti existisse testatur Adamnanus.

^f Hoc caput et sequens desunt in cod. Colb. tut.

^g Tonuræ clericalis originem vulgo ad sanctum Petrum referunt mediæ ævi auctores, cujus instituentis varii varias causas referunt. Vide Bedam, lib. v Hist. Angl. cap. 22. Infra, Vincl. non habet *episcopus*. — Hunc locum de clericali corona minime esse intelligendum contendit Thomassinus parte I Discipl. ecclesiast., lib. 1, cap. 57, sed de omnibus Christianis, qui præ modestia capillos breves deferre deberent;

A memoria, quam sibi ipse prius fabricaverat, et in qua Zachariam ac Simeonem ^e sepelierat. Hæc de Jacobo apostolo.

CAPUT XXVIII.

De sancto Petro apostolo.

750 Petrus ^f apostolus (*An. 66, 29 Jun.*), ob humilitatem docendam, caput desuper tonderi instituit ^g, qui ab apostolis cæteris episcopus ordinatus, Romæ cathedram locavit. Cujus oratione et ^h Pauli, Simonis Magi calliditas vel detecta est, vel obruta ⁱ. Exstant hodieque apud urbem Romanam duæ in lapide fossulæ, super quem beati apostoli, deflexo poplite, orationem contra ipsum Simonem Magum ad Dominum effuderunt. In quibus cum de pluviis lymphæ collectæ fuerint, a morbidis expetuntur, haustæque mox sanitatem tribuunt. Sanctus vero Petrus apostolus, ut præfati sumus, cum post Neroniana ac Simoniaca bella ad crucem venisset, impleto jam felicitis tropæi certamine, resupinis ad cælum vestigiis se expellit crucifigi, indignum se vociferans ut Dominum exaltari ^j: sicque dirigens spiritum vivacem in astra, sepultus est in templo, quod vocitabatur antiquitas Vaticanum ^k, quatuor ordines columnarum valde admirabilem numero nonaginta sex habens. Habet etiam quatuor in altari, quæ sunt simul centum, præter illas quæ ciborium ^l sepulcri sustentant. **751** Hoc enim sepulcrum sub altari collocatum ^m valde rarum habetur. Sed qui orare desiderat, reseratis

C atque ea occasione profert egregium Amalarii locum testantis hanc sententiam, quæ tonsuram clericalem ad sanctum Petrum revocat, non adeo esse certam, ut ipsi adhærere necesse sit. Vide notas in Vita sancti Nicetii, in lib. de Vitis Patrum cap. 17.

^h Mss., vel, quod perinde est. Eodem sensu, infra, vel detecta est vel obruta, id est et detecta et, et sic passim.

ⁱ Victoria, quam in Simonem Magum retulerunt apostoli, tot sanctorum Patrum testimoniis approbata est, ut absque temeritate rejici non possit, quanquam historiæ veritatem nonnulli auctores apocryphis narrationibus in aliquot circumstantiis obscurarint.

^j Eandem rationem afferunt Ambrosius in psalm. cxviii, Augustinus, Theodoritus, etc. Alii alias adjiciunt, quas fusius prosequi non vacat.

^k Apostolorum *tropæa*, ut loquitur Caius apud Eusebium, lib. ii Hist. cap. 25, jam sæculi iii initio celebria erant Romæ, apud Vaticanum et via Ostiensi, id est in iis ipsis locis ubi hodieque eorum sacræ reliquæ coluntur. Etenim utriusque media pars in ecclesia Vaticana, altera vero mediætas in basilica sancti Pauli, quæ abbatia est ordinis Benedictini, asservantur, sacra vero eorum capita in basilica Lateranensi.

D ^l Ciborium est ædicula turrata, ad modum umbraculi, aliquot columnis innixa, ad tegendum altare seu alicujus sancti sepulcrum. Vide Liturg. Gallic. Mabillon. lib. 1, cap. 8, n. 8.

^m Vincl., valde ratum. Antiquus est mos in Ecclesia receptus sanctorum reliquias in cryptis, subterraneis subius altare collocandi, ubi sanctorum celebriorum sepulcra in antiquis basilicis etiam nunc visuntur. Hæc consuetudo inanavit altaria erigendi super tumulos virorum piorum, quos episcopi pro sanctis haberi volebant, hieque erat olim sanctos canonizandi ritus. Reliquias sanctorum in baptisterio a se depositas memorat ipse Gregorius lib. x Hist. cap. ult.;

cancellis quibus locus ille ambitur, accedit super sepulcrum; et sic fenestella parvula patefacta, inmisso introrsum capite, quæ necessitas pronit efflagitat. Nec moratur effectus, si petitionis tantum justa proferatur oratio. Quod si beata auferre desiderat piguora, palliolum ^a aliquod momentana [*Id est, statera*] pensatum ^a acit intrinsecus, deinde vigilans ac jejunans, devotissime deprecatur, ut devotioni suæ virtus apostolica suffragetur. Mirum dictu! si fides hominis prævaluerit, a tumulo palliolum elevatum ita imbuitur divina virtute, ut multo amplius quam prius pensaverat ponderet; et tunc scit qui levaverit, cum ejus gratia sumpsisse quod petiit. Multi enim et claves aureas ad reserandos cancellos beati sepulcri faciunt, qui ferentes pro benedictione priores accipiunt, quibus infirmitati tribulationum medeantur. **B** Omnia enim fides integra præstat. Sunt ibi et columnæ miræ elegantiae candore niveo, quatuor numero, quæ ciborium sepulcri sustinere dicuntur.

CAPUT XXIX.

De Paulo apostolo.

Paulus ^b vero apostolus (*An. 66, 29 Jun.*), post revolutum anni circulum, ipsa die qua Petrus apostolus passus est, apud urbem Romam gladio percussus occubuit. E cujus sacro corpore lac ^c defluxit et aqua. Nec mirum si lac ejus manavit ex corpore, qui gentes incredulas **752** et parturivit et peperit, ac lacte spiritali nutritas, ad cibum solidum Scripturarum sanctarum, opaca reserando, perduxit. De cujus virtutibus multa quidem audivimus: sed de plurimis unum tantum miraculum studuimus declarare. Factum est autem in quodam loco, ut homo laqueum sibi ad extorquendam vitam, instigante diabolo, præpararet. Cumque secretum cellulæ in qua hæc ageret reperisset, funem trahi transmissum, laqueum cœpit innectere, nomen tamen semper Pauli apostoli invocabat, dicens: Adjuva me, sancte Paule. Et ecce umbra squalida atque funesta, quæ nihil minus ^d vultu quam diabolus similabat, apparuit ei, hortans ac dicens: Eia age, ne moreris, exple [*Al.*, expedi] celerius quæ cœpisti. At ille cum opus hoc, id est vitæ extor-

et lib. vii, cap. 31, narrat reliquias sancti Sergii in *sublimi parietis contra altarium* a quodam Syro reconditas fuisse. Nunquam autem, nisi forte brevissimo tempore, super altare locabantur, ut patet ex ipso Gregorio, lib. ix, cap. 6, quod tamen alii improbarunt. Vide Mabillon. lib. i Liturgiæ Gall. cap. 9. Quo autem ævo sanctorum corpora in Occidente levare transferrique cœperunt docet Mabillon. præf. in Acta sanctorum ordinis Benedictini, sæc. ii numero 42.

^a Hæc palliola Hormisdas in epistola ad Justinian. imp. appellat *sanctuarium beatorum Petri et Pauli*. Et ejusdem pontificis legati ipsum deprocati sunt, ut ejusmodi sanctuarium *usque ad secundam cataractam* propter devotionem imperatoris, cui destinabantur, deponeret. Brandea appellat Gregorius Magnus. Unum ex his, quod ad Brunichildem reginam transmissum dicitur, asservatur in sacrario monasterii nostri sancti Germani a Pratis, quod vulgo *corporale sancti Petri* appellatur.

^b Deest hoc caput in Clarom. b. In Clar. a desunt hæc verba, *post revolutum anni circulum*; quæ lectio

A quendæ, pararet, semper aiebat: *Beatissime Paule, esto adjutor meus. Denique expedito jam laqueo, cum vehementius urgeretur ab umbra, ut collum immitteret, subito adfuit alia umbra huic similis, dicens ei quæ cum homine erat: Fuge, miserrime, eni Paulum apostolum huc venientem; invocatus enim ab hoc homine, ecce adest. Tunc evanescentibus umbris, hic ad sensum suum reversus, et crucem virtutis dominicæ pectori nutanti depingens, pœnitentiam genis lacrynarum imbre perfusus agebat* ^e cur ista tentasset. Unde manifestum est hunc eundemque hominem per virtutem beati apostoli ab hoc sævæ mortis præcipitio fuisse salvatum.

CAPUT XXX.

De Joanne apostolo et evangelista.

753 Joannes ^f vero apostolus et evangelista Dei (*An. 100 aut 104, 27 Dec.*), post peractum tam agonis legitimi quam prædicationis saluberrimæ cursum, vivus descendens in tumulo, operiri se humo præcepit. Cujus nunc sepulcrum manna ^g in modum farinæ hodieque eructat, ex qua beatæ reliquiæ, per universum delatæ mundum, salutem morbidis præstant. Hic est Joannes quem Dominus plus quam cæteros dilexit apostolos, qui tantæ charitatis amore prælatus est, ut super ipsum sacri corporis pectus accumbens, mysteriorum cœlestium hauriret arcana. Ipsi etiam Dominus noster gloriosam Genitricem, quasi peculiari quodam modo discipulo, in ipsa passionis hora, in cruce pro mundi salute positus, commendavit. De hoc enim et post resurrectionem dixit: *Sic eum volo manere donec veniam* (*Joan. xxi, 22*). In Epheso autem habetur locus in quo hic apostolus Evangelium quod ex ejus nomine in Ecclesia legitur scripsit. Sunt autem in summitate montis illius proximi quatuor sine tecto parietes. In his enim orationi insistens, Dominum assidue pro delictis populi deprecans, morabatur: obtinuitque ne in loco illo imber ullus descenderet, donec ille Evangelium adimpleret. Sed et usque hodie ita præstat a Domino, ut nulla ibi descendat pluvia, neque imber violentus adveniat.

etiamsi veritati conformior videatur, incertum tamen est an reipsa sit sincerior. Tamen ex Fortunato et ex Liturgia Gallicana apud Mabillon., lib. ii num. 63, patet hanc in Gallia communioem sententiam fuisse, quod Petrus et Paulus eadem die eodemque anno passi fuerint.

^e Hoc ex apocrypha sub Lini nomine, aut alia ejusmodi historia, hausit Gregorius, quod silent veteres. Vide Mabillon. *Iter Italic.* pag. 442.

^d In Colb. a emendatum *nihil magis*.

^e Vind.: *Pœnitentiam agens lacrynarum imbre perfusus, aiebat*.

^f Deest hoc caput in Clarom. a.

^g Hoc manna adhuc ex apostoli sepulcro scaturibat sæculo viii, ex secunda sancti Willibaldi Vita, num. 5, in ii parte sæc. in Benedictini. De ejusdem morte non pauci, etiam inter veteres, dubitarunt. Quæ de re pro suo more erudite disserentem adi Tillemontium tomo I Hist. Eccles., tit. Sancti Joan., art. 7. Vide sancti Augustini tractat. 124, in Joannem, et Phouii Bibliothecam, cod. 229.

In ea urbe **Maria Magdalene** quiescit ^a, nullum super se tegumen habens. In ea et septem Dormientes habentur, de quibus aliqua, Domino iubente, in posterum narraturi sumus. In hae et idolum Dianæ fuit, ab apostolo Paulo destructum. Sed ad cœpta redeamus.

CAPUT XXXI.

De Andrea apostolo.

754 Andreas ^b apostolus (*Ann. 66 aut 70, seu 93, 30 Nov.*) magnum miraculum in die solemnitate suæ profert, hoc est manna in modum farinæ, vel oleum cum odore nectare, quod de tumulo ejus exundat. Per id enim quæ sit fertilitas anni sequentis ostenditur. Si exiguum proflexerit, exiguum terra profert fructum; si vero fuerit copiosum, magnum arva proventum fructuum habere significat. Nam ferunt in aliquibus annis, in tantum e tumulo oleum exundare, ut usque ad medium basilicæ profusnat rivus ille. Hæc autem aguntur apud provinciam Achaiam, in civitate Patras, in qua beatus apostolus sive martyr, pro Redemptoris nomine crucifixus, præsentem vitam gloriosa morte finivit ^c. Tamen cum oleum defluerit, tantum odorem naribus præstat, ut putes ibi multorum aromatum sparsam esse congeriem, quod non sine miraculo ac beneficio habetur in populis. Nam ex hoc seu inunctiones factæ, sive potiones datæ, plerumque languentibus commodum præstant. Post ejus gloriosam assumptionem multæ virtutes vel ad hoc sepulcrum, vel per loca diversa in quibus ejus reliquiæ collocatæ sunt, feruntur ostensæ. De quibus pauca memorari non putavi absurdum, quia ædificatio est Ecclesiæ gloria martyrum virtusque sanctorum.

Tempore quo, interfecto ^d Chlodomere rege Francorum, se exercitus reparans Burgundiam devastabat, in quadam basilica reliquiæ jam dicti apostoli cum Saturnini martyris tenebantur. Accensaque basilica, cum jam tignorum moles dirueret, pauperes ac senes, quos barbaries reliquerat, flebant, **755** dicentes: Væ nobis qui tantorum pignorum hodie caremus auxilio; nec nobis ultra spes præsentis vitæ manebit, si hæc deperierint. His ita flentibus, nutu Dei adveniens Turonicus homo, condolens his lamentis, et discens virtutem martyrum, non minus fide quam parma protectus, per medias ingreditur flammæ, apprehensasque ab altari sanctas reliquias, ni-

hil ab igne nocitus, extulit foras: sed continuo ita constrictus est, ut gressum in antea agere non valeret. Tunc indignum se judicans qui eas ferret, unam puellam parvulam impollutamque elegit a præda, cui capsulam ad collum posuit, et sic in patriam prospere accessit. Tunc collocatis in altari Novivicensis ^e ecclesiæ, ubi nulla adhuc sanctorum pignora habebantur, annis singulis devotissime eorum solemnia celebrabat. Cujus filius, cum hæc post patris obitum non impleret, a febre quartana per annum integrum laborans, vovit ut novam basilicam in eorum honorem construeret; quo facto, amota febre sanatus est. Sed nec hoc sine Divinitatis providentia actum reor, quod eadem die qua beatæ reliquiæ in aliam sunt translatae basilicam, errantes homines a via qui beati Vincentii reliquias deferebant, ad vicum ipsum delati sunt. Tunc rogante presbytero, diviserunt ei particulam pignorum, quam in sancto altari unde alias abstulerat collocavit.

Mummolus autem, cum Theodeberti regis tempore, ad Justinianum imperatorem pergens, Constantinopolitani itineris viam navali evectu sulcaret, ad urbem Patras, in qua idem habetur apostolus, est impulsus. Ac dum ibi cum satellitibus moraretur, infirmata vesica calculosus efficitur. Dehinc diversis doloribus arctatus febre consumitur: ablataque delectatione comedendi atque bibendi, adventum mortis solius præstolabatur. Igitur dum se ita fessum et sine spe vitæ decernit, **756** testamentum suum petit scribi, munitumque subscriptionibus ac sigillis, inquiri præcepit si forsitan aliquis reperiretur in civitate qui peritus in arte medicinæ posset perituro succurrere. Sed cum hoc episcopo qui tunc præerat suggeritur, ait: Quousque vos, dilectissimi, casso fatigatis labore, et inter homines requiritis medicinam, cum habeatur hic cœlestis medicus, qui sæpe infirmorum valetudines sine herbarum adminiculo, virtutis propriæ depellit effectu? Et quis, inquit, est ille? Andreas, ait, apostolus Christi. Hæc nuntiantes infirmo, rogat se portari ad beati sepulcrum ^f. Cumque pavimento prostratus, quæ necessitas exigebat fideliter precaretur, medio fere noctis omnes qui aderant sopor obtinuit. Statimque infirmo conatus ejiciendæ urinæ imminet, tangensque unum puerorum, voce tenui vasculum postulat exhiberi, illatoque, dum urinam nititur ejicere, lapidem magnum emisit:

^a Idem habet auctor Vitæ sancti Willibaldi in præcedenti nota laudatus, et sanctus Modestus episc. Jerosolymitanus, sæculi vii initio, apud Photium, Biblioth. cod. 275. Ejus reliquiæ sæculo ix labente Constantinopolim translatae dicuntur sub Leone Sapiente. Aliæ sunt hodie in variis Galliæ locis traditiones circa B. Magdalene sepulcrum et reliquias, quas hic discutere non vacat. De septem quoque Dormientibus agitur in Vita sancti Willibaldi. Vide infra cap. 95.

^b Deest hoc caput in Clarom. b.

^c Hæc est veterum traditio a sanctis Paulino, Gaudentio, Petro Chrysologo, aliisque scriptoribus approbata. Celebrata sunt ejusdem apostoli passionis Acta, quæ sub presbyterorum et diaconorum ecclesiæ Achaiæ nomine habentur, de quorum sinceritate

non una est omnium sententia. Vide Tillemontii notas de sancto Andrea, tomo I Hist. eccles. — In Missali Gothico Gallicano quod ex Thomasio edidit noster Mabillonius lib. iii Liturgiæ Gallicanæ num. 17, habetur Missa de sancto Andrea, cujus contestatio, seu, ut loquimur, præfatio ex vulgatorum hujus sancti apostoli Actorum verbis ut plurimum contexta est.

^d Vide, supra, Histor. lib. iii, cap. 6.

^e Cod. Clar. a., *Noviacensis*. Colb. tut., *Novicensis*. Locus est apud Turones, vulgo *Newi* dictus, ubi hodieque visitur ecclesia antiqua B. Andreae sacra.

^f Ejus sacrum corpus Constantinopolim translatum est an. 357, sub Constantio imp., ut scribunt veteres auctores. Vide Philostorgium, lib. iii num. 2 et Theodor. Lectorem, lib. ii.

qui tam validus fuit, ut cadens sonum in ipsa quæ a tenum pedum altitudine aqua hauriatur a puteis, tunc parata fuerat concha proferret. Tunc ablata febre cum omni dolore. navi restauratur incolumis *.

CAPUT XXXII.

De Thoma apostolo.

Thomas ^b apostolus (*Post an. 66, 21 Dec.*), secundum passionis ejus historiam, in India passus esse declaratur. Cujus beatum corpus post multum tempus assumptum in civitate, quam Syri ^c Edissam vocant, translatum est, ibique sepultum. Ergo in loco regionis Indiæ, quo prius quievit, monasterium habetur, et templum miræ magnitudinis, diligenterque exornatum atque compositum. In hac igitur æde magnum miraculum Deus ostendit. Lychinus etenim inibi positus, atque illuminatus, ante locum sepulcræ ipsius perpetualiter die noctuque divino nutu resplendet, a **757** nullo fomentum olei scirpique accipiens: neque vento exstinguitur, neque casu dilabitur, neque ardendo minuitur; habetque incrementum per apostoli virtutem, quod nescitur ab homine, cognitum tamen ^d habetur divinæ potentiæ. Hoc Theodorus qui ad ipsum locum accessit, nobis exposuit. In supradicta igitur urbe, in qua beatos artus diximus tumulatos, adveniente festivitate, magnus aggregatur populorum cœtus, ac de diversis regionibus cum votis negotiisque venientibus ^e, vendendi comparandique per triginta dies sine ulla telonei exactione licentia datur. In his vero diebus qui in mense habentur quinto ^f, magna et inusitata populis præbentur beneficia. Non scandalum surgit in plebe, non musca insidet mortificatæ carni, non latex deest sitienti. Nam cum ibi reliquis diebus plusquam cen-

* In Clarom. a huic capiti subjungitur caput de miraculis sancti Andreæ apostoli, quod est, infra, caput 79.

^b Deest hoc caput in Colb. tut. et simul cum 2 seqq. in Clar. a. In aliis Mss. caput hoc in duo dividitur; alterius titulus est: *De virtute basilicæ in qua postea translatus est*. Historiam passionis sancti Thomæ authenticam nullam novimus. Certum tamen videtur illum apud Indos Christi fidem disseminasse, id attestantibus Gregorio Nazianzeno, orat. 25, Hieronymo epist. 148, Ambrosio in psalm. xlv, Paulino aliisque sanctis Patribus, ex quibus Gaudentius et alii, cum vetustioribus Martyrologiis, aiunt enim ibidem vitam finisse, et quidem martyrio, ex Nilo, Asterio, eodem Gaudentio, etc.

^c Aliquot Mss. et Ed., *Syriæ Edessam*, ubi sæculo **D** ^{iv} sancti Thomæ corpus exstitisse constat ex Rufino, etc.

^d Aliquot scripti et Editi, *cognitum tantum*.

^e Bal., *negotiatoribusque venientibus*. Aliquot scripti, *negotiisque venientes*. Negotium, pro mercede, aut re venali, quandoque assumi notat Bignonius in Vet. Formul. cap. 45.

^f Hic mensis juxta Syrorum computum, qui annum a Novembri inchoabant, est Martius, quo Syri festum sancti Thomæ celebrabant, ut patet ex eorum Calendario quod Genebrardus edidit Lugduni 1615, simul cum suo in Psalmos commentario: Latini tamen die 3 Julii, seu mensis quinti, festum sancti Thomæ, nimirum Translationis, celebrant.

^g Alii, *publice*, seu *publico*.

^h Sic Mart. et Clief. Cæteri Ed. et scripti, *apud Asiam*. Si passionis historia, quam hic laudat Gre-

gorius, alia non sit ab ea quæ sub Abdiæ nomine vulgata est, nostra lectio erit præferenda. In Editis caput 33 est de sancto Stephano, et sequens de sancto Bartholomæo. Bartholomæum apud Indos fidem annuntiasse constare videtur ex Eusebio, lib. v, cap. 10, Rufino, lib. iii, cap. 1, Hieronymo, seu Sophronio, de Viris illustrib., Socrate, etc. Sed non adeo certum est quam regionem illi auctores Indiæ nomine designare voluerint. Vide Tillemont, tomo I Hist. eccles.

ⁱ Lipara insula præcipua est Æoliarum in mari Tyrrheno, haud procul a Sicilia; proprium olim habuit episcopum, sed ejus episcopatus postea Pactensi, *Patti*, in ora Siciliæ unitus est a Bonifacio VIII. Sancti Bartholomæi sepulcrum anno 808 a Saracenis violatum est, ejusque sacræ reliquiæ anno sequenti Beneventum translatae sunt, unde Romam allatae fuerunt ab Ottone III, atque in insula Tiberina depositæ, ubi etiam nunc asservantur. Theodorus Lector lib. ii scribit sancti Bartholomæi reliquias anno circ. 508 in urbem *Daras* Anastasii imp. jussu translatas fuisse.

^j Hoc in capite Gregorius memorat ecclesiam sancti Stephani, quam apud *Turonicam urbem* exstitisse dicit; addit tamen paulo post se *post multos dies ad urbem regressum*, etc.; quæ verba, nisi de alio quopiam itinere intelligenda sint, indicant oratorium ipsum extra urbem in vico aliquo situm fuisse. Cæterum exstat hodieque apud Turonos haud procul a primario urbis templo ecclesia sancti Stephani, parochiali titulo gaudens, quæ urbis portæ et vicinio suburbio nomen tribuit.

CAPUT XXXIII.

De Bartholomæo apostolo.

Bartholomæum apostolum apud Indiam ^b passum, agonis ipsius narrat historia (*Sæc. i, 24 Aug.*). Post multorum vero annorum spatia de passione ejus, cum **B 758** iterum Christianis persecutio advenisset, et viderent gentiles omnem populum ad ejus sepulcrum concurrere, eique deprecationes assidue et incensa deferre, invidia illecti, abstulerunt corpus ejus, et ponentes in sarcophagum plumbeum, projecerunt illud in mare, dicentes: Quia non seduces amplius populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante per secretum operis ejus, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum est ad insulam, vocabulo Liparis ¹. Revelatumque est Christianis, ut eum colligerent: collectumque ac sepultum, ædificaverunt super eum templum magnum. In quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat.

CAPUT XXXIV i.

De Stephano protomartyre.

Stephanus autem primus vel diaconus Ecclesiæ

sanctæ vel [*Id est, ei*] martyr (*An. 33, 26 Dec.*), apud A Jerosolymam, sicut sacra Apostolorum narrat historia (*Act. vi, 7*), pro nomine sancto Christi, quem a dextris virtutis spiritali contemplatione cernebat, lapidibus est obrutus, pro persecutoribus ipsam supplicans Majestatem. Denique erat oratorium apud urbem Turonicam, ab antiquis ejus nomini dedicatum, quod nos parumper jussimus prolongari. Quod cum factum fuisset, altare ut erat integrum in ante promovimus. Requirentes vero in loculo, nihil de pignoribus sanctis quod fama ferebat reperimus. Tunc misi unum ex abbatibus, ut ab oratorio domus ecclesiasticæ nobis ejus reliquias exhiberet, oblitus sum tamen clavem capsæ porrigere, quæ cingulo dependebat. **759** Veniens vero abbas, ablato ab armario sigillo, capsam reperit obseratam. Quid faceret? B quid ageret? in ambiguo dependebat. Si ad me rediret, longum erat venire et reverti; si ipsam capsam exhiberet, molestum mihi esse noverat, quia multorum ibi sanctorum pignora tenebantur; si non faceret, jussionem quam acceperat non implebat. Quid multa? dum capsam in manu dubitans retineret, resilientibus cum sonitu repagulis, capsam aspexit reseratam. Tunc cum gratiarum actione assumptas reliquias non sine grandi admiratione nobis exhibuit, quas nos, dictis missis, Domino jubente, plantavimus. Regressus autem post multos dies ad urbem, capsam reperi, reducto pessulo, sicut reliqueram, obseratam. Pars a enim beati sanguinis sacrosancti levitæ hujus, sicut celebre fertur, in altari Biturigæ ecclesiæ continetur. Quidam autem tempore Felicis episcopi b, vicinos C suos quodam pro crimine impetebat: quos cum plerumque verbis procacibus lacesseret, ac judicio publico provocaret, decretum est sententia primorum urbis, ut se ab hac noxa qui impetebantur sacramento purgarent. Ingressique in hujus memoratæ ædis altare, cum elevatis manibus sacramenta proferrent, prosecutor causæ perjurasse eos clara voce testatur. Statimque elevatis in sublime pedibus, in aera excutitur, ac illis capite in pavimento, pene exanimis a circumstanti turba conspicitur. Post duarum fere horarum spatium, cum ad liquidum putaretur spiritum exhalare, apertis oculis, crimen fatetur, se injuste fatigasse homines, vel proclamasse noxios, declaravit; sicque laxatis insontibus, manifestato nocente; virtus Beati perperatuit. Apud Burdegalensem D

autem urbem, anus quædam gravata senio, sed fide mentis integræ sublevata, cui mos erat in sanctorum basilicis, **760** misso oleo lychnos accendere, ut hoc negotium ageret, nocte Dominica, beati Petri apostoli basilicam ingressa est. Hujus enim altare, positus in altum pulpitis e, locatum habetur: cujus pars inferior in modum cryptæ ostio clauditur, habens nihilominus et ipsa cum sanctorum pignoribus d altare suum. In hanc venerabilis mulier ad accendendum, ut diximus, lumen devota descendit, unam tantummodo habens puellulam in comitatu suo. Quod opus dum ageret, et nox adveniens mundum tenebris operuisset, accedentes clerici, dictis psalmodiarum capitulis, obserato cryptæ ostio, discesserunt, ignorantes introrsum esse mulierem. At illa accenso lumine, ad ostium properat, ut egrederetur. Quod cum clausum esse sensisset, voces emittit, qui ei aperire debeat ex nomine vocat. Sed cum non esset vox præ senio ita valida, quæ posset penetrare hæc claustra. At ubi se sensit a nullo audiri, prostrata in pavimento quievit, dicens: Depreceer e pro peccatis meis et populi Dominum omnium creatorem, quoadusque veniat qui reserare debeat hujus ædis ingressum. In qua oratione excubans, vidit circa medium fere noctis, patefactis ostiis, omnem basilicam immenso lumine effulgere. Et ecce chorus psallentium qui ingressus basilicam f, postquam, dicta gloria Trinitati, psallentii modulatio conquievit, audivit viros conquereutes inter se, atque dicentes: Moram nobis sanctus facit levita Stephanus. Jam enim alias debebamus adire basilicas, et non possumus, nisi ille prius qui præstolatur adveniat. Hæc enim crebro repetentibus, adventi vir subito in veste alba; cujus personam omnis illa venerans multitudo salutavit humiliter, dicens: Benedic nobis, sacer ac sancte levita Stephane. At ille iterum salutans g, data oratione, interrogatus ab eis cura visitatione locorum **761** sanctorum paululum retardasset, respondit: Navis enim in mari periculum demersionis incurrerat, ibique invocatus astiti, erutaque ecce adsum. Et ut ipsi probetis esse vera quæ loquor, vestimentum quod indutus sum, adhuc guttis stillantibus marinis fluctibus cernitur humectatum. Hæc mulier cum tremore magno opprimens pavementum intente suspiciebat. Quibus discedentibus rursus ostiis divinitus obseratis, hæc ad locum in quo sanctus steterat ac-

a Quæ sequuntur ad hæc verba, *Apud Burdegalensem*, etc., desunt in Clarom. b. Hodieque in cathedrali Biturigum ecclesia visitur ampulla sanguine beati Stephani plena, quæ, ut traditio est, ea ipsa est quam hic noster Gregorius commemorat. Eam aiunt a beato Ursino Biturigas allatam fuisse, cum primum ad fidem Christi nuntiandam illuc appulit. Cæterum fideles beati protomartyris sanguinem studiose collegisse patet ex lib. 1 de Miraculis sancti Stephani cap. 1, apud Augustinum, ubi mentio habetur ampullæ ejusdem martyris sanguine plenæ, quæ Uzali in Africa servabatur. Una ejusmodi ampulla vitrea Neapoli hodieque visitur, quam sanctus Gaudiosus ex Africa profugus in Italiam asportasse dicitur. Vide Historiam persec. Vaudalicæ a nobis editam, parte II, cap. 9.

b De hoc sancto antistite vide lib. de Gloria Conf. cap. 102.

c Mss. fere omnes, *posita in altum pulpita*. Et inferius, *habens puellam*. Altaria edita fuisse olim, et ut plurimum subtus se cryptam habuisse, ubi fideles orare possent, multis exemplis probat Mabillonius in præf. sæculi. III, parte I, num. 79, ad Acta sanctorum ord. Benedictini.

d Reliquias sanctorum subtus altare olim servatas fuisse jam diximus. Vide sancti Paulini Natale IX, de sancto Felice.

e Editi cum aliquot Mss., *deprecabor*.

f Ejusmodi visiones passim occurrunt in Actis sanctorum etiam probatissimis. Vide Vitam sancti Germani Antissiodori. a Constantio scriptam, cap. 15.

g Cod. Laud. *resalutans*.

cedens, sudario guttas quæ in pavementum dilapsæ fuerant diligenter collegit, et Bertchramno ^a, qui tunc temporis in episcopatu urbem regebat, manifestavit. Quod ille cum gaudio et admiratione magna suscipiens, secum retinuit. De hoc enim sudario multi infirmi sanitatem experti sunt, ac plerumque et ipse pontifex de eo decerpens pignora, ubi ecclesias consecrabat, fideliter collocavit. Hæc autem ab ipsius episcopi relatu cognovimus.

CAPUT XXXV.

De Clemente episcopo et martyre.

Clemens ^b martyr, ut in passione ejus legitur, anchora collo ejus suspensa in mare præcipitatus est (*An. 100, 23 Nov.*). Nunc autem in die solemnitatis ejus, recedit mare per tria millia, siccumque ingredientibus iter præbens, usque dum ad sepulcrum martyris pervenitur, ibique vota reddentes et orantes populi, regrediuntur ad littus ^c.

CAPUT XXXVI.

De puero ad Clementis sepulcrum per anni curriculum, perinde atque unius tantum noctis spatium, dormiente.

Factum est autem ut in una solemnitate mulier cum filio parvulo in locum accederet. Epulante autem ea post acta solemnia, obdormivit infans. Dum autem hæc agerentur **762**, ecce sonus subito factus est accedentis pelagi. Dehinc oblita mulier sobolis suæ, cœpit velociter cum reliquo populo petere ripam. Igitur insequenti maris accessu postquam ad littus venerat, meminisse se filium reliquisse. Tunc cum fletu magno dejecta terris, miseram se clamitans, littora vocibus replebat, atque discurrebat per circuitum riparum, si forte enecatam prolem ejectamque littori aliquis conspicasset. Sed cum nihil inveniret indicii, tandem consolata a propinquis, ad propria reducitur, totum annum in luctu ac lamentatione deducens. Recurrente autem anni circulo, venit iterum ad spectandam ^d martyris solemnitatem, fortassis de infantulo si aliqua invenire possit indicia. Quid plura? Recedente mari, anticipat omnes ad ingrediendum, et ipsa prima præcedit ad tumulum. Cumque prostrata solo orationem explesset, erecta sursum, genis ubertim fletuum inbribus madefactis, dum divertit in parte altera vultum, aspicit filium in eodem loco, ubi eum dormientem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Æstimans autem eum esse defunctum, accedit cominus, quasi collectura cadaver exanime: sed

^a De hoc plura in Historiæ libris passim.

^b Hoc caput et duo seqq. desunt in Colb. tit. Deest vero cum quinque seqq. in Clar. b. Porro martyris titulum Rufinus sancto Clementi tribuit, ac deinceps omnes vulgo auctores. Ejus vero Acta, quæ hic Gregorius laudat, ante sæculum vi nota fuisse nullo antiquitatis monumento evinci potest. Celebria tamen postmodum in Galliis fuisse non ex Gregorio solum, sed etiam ex Missali Gothico patet, ubi eorum epitome refertur. Vide Tillemontii notam 12 in Vitam sancti Clementis, tomò II Hist. ecclies.

^c Hoc miraculum sæculo 11, apud Chersonesum

A cum eum dormire cognovisset, excitatum velociter, expectantibus populis, incolumem levavit in u'nis; interrogansque inter oscula, ubi per anni fuisset spatium. Nescire se ait, si annus integer præterisset, tantum dormisse se suavi sopore in unius noctis spatio æstimabat.

CAPUT XXXVII.

De aqua fontis ejus virtute reducta.

Fons ^e erat irriguus ruri cuidam, infra territorium urbis Lemovicinæ, cujus unda tam hortorum sata quam agrorum culta vel fovebat accessu, vel impetu secundabat. Deducebatur etiam factis decursibus per loca necessaria, ut ubi eum natura non **763** dabat, studium provocaret. Et erat tam dulcibus vena exuberante fluentis, ut gaudere cerneret olus sive virgultum, si fuisset ab eodem irrigatum. Opitulabatur etiam in eo gratia Majestatis divinæ, ut in quo fuisset fluentum emissum, velociter germina acciperent incrementum. Cumque eum incolæ loci, quasi ludum agentes, per singula quæque loca deducerent, insidiatoris, ut credo, invidia, sub terra dehiscens, ac velut in stadiis duodecim in medium paludis, ubi nullum prorsus posset opus efflere, fluctibus sparsis exoritur. Extemplo omnium mentes timor obsedit, et novum quemdam advenire regioni loci incolæ præstolantur interitum, simulque et beneficium quod habere consueverant, jugi fletu deplorant. Curriculum igitur unius atque alterius anni in hac ariditate pertransiit. Arescunt siti loci illius omnia, quæ irrigare consueverat. Tertio quoque anno accidit ut quidam iter agens beati Clementis martyris, cujus jam supra meminimus, reliquias exhiberet, quas Aridio ^f ipsius urbis presbytero, viro in omni sanctitate religioso, detulit. Ad quem cum ^g die noctuque vicini mesti tenderent, consili de ejus oratione, quod si peteret Dominum, fontem posset suo restituere loco, ait: Eamus, inquit, dilectissimi, et si vera sunt quæ portitor noster asseruit hæc esse Clementis martyris pignora, nunc apparebit, cum ejus fuerit virtus manifestata. Tunc cum psallentio ad locum fontis accedit. Et dictis psalmis, in oratione prosternitur: positisque sanctis reliquiis in ipso fontis aditu, petit ut qui quondam in deserto damnatis ad secunda marmora flumen irriguum patefecit, in hunc locum aquas, quas prius pia indulserat clementia, Clementis iterum intercessio revocaret. Illico vena re-

ignotum fuisse narrat auctor Vitæ sancti Constantini seu Cyrilli, die 19 Martii Bollandiani. Ejus tamen sancti Pontificis sacrum corpus tunc ibi repertum est, atque Romam allatum, ut fuscus idem auctor describit, quem consule.

^d Mss. plerique, *ad expectandam*, ex modo pronuntiationis, ut inferius legitur, *expectantibus*, pro *spectantibus*, et sic passim.

^e Mss. duo: *Mons erat*.

^f Is est sanctus Aridius de quo agit Gregorius passim, cujus Vitam infra dabimus.

^g Mss., ut plurimum, *vicina mæsta penderent*.

currit ad aditum magnas evomens aquas, illumque, quem prius tenuerat, alveum decurrendo replevit, admirantibus populis, immensæ gratiæ Domino referuntur, qui et **764** martyris virtutem prodidit, et fidelis sui orationem implere dignatus est.

CAPUT XXXVIII.

De Chrysantho martyre.

Chrysanthus ^a martyr, ut historia passionis declarat ^b, post acceptam martyrii coronam cum Daria virgine, multa populis sanitatum beneficia tribuebat (*An. 257, vel 283, 25 Octob.*). Et ob hoc etiam crypta super eos miro opere fabricata est, quæ, in arcuum modo transvoluta, firmissima stabilitate subsistit. Denique cum ad ejus festa populorum frequentatio confluxisset, iniquissimus imperator erectum in illius cryptæ introitu parietem, conclusa multitudine, jussit ad eam arena ac lapidibus operiri, factusque est desuper mons magnus, idque gestum certissime ipsius manifestant scripta certaminis. Quæ crypta diu sub hoc velamento permansit operata, donec urbs Romana, relictis idolis, Christo Domino subderetur. Jam procedente tempore nulli erat cognitus locus ipsius sepulturæ, donec, Domino Jesu revelante, patefactus est: cujus parte in una loci, interposito pariete, sepulcra martyrum Chrysanti et Dariæ segregata; parte in alia ^c sanctorum reliquorum cadavera in unum sunt congregata. Verumtamen pariete illo qui est in medio positus, fenestram structor patefactam reliquit, ut ad contemplanda sanctorum corpora aditus aspiciendi patesceret. Ferunt etiam quod eo tempore quo ad sancta solemnia accedentes inclusi sunt, urceos argenteos ex metallo formatos cum vino quod ad oblationem sacrificii divini offertur secum homines detulissent, argentumque ibi remansisse manifestum est, idque hodie a conspicientibus cerni. Sed quia jugiter mens humana turpibus erubescendisque cupiditatibus inhiat, subdiaconus quidam, viso per fenestram argento, cogitat intra se quod postero **765** die avaritia ^d im-

pellente complexit. Nocte enim consurgens, ingressus est basilicam Sanctorum, deinde per fenestram ingrediens cellulam, ac per obscuritatem noctis palpans manibus, aliquos de urceis capit: deinde egressus cum præda cupiens, per totam noctem circumiens, nunquam potuit aditum unde ingressus fuerat reperire. Dato vero die, dum opera sua obtegi conscius sceleris voluit, juxta illud dominici oraculi dictum, quod *Omnis qui male agit odii tueem, ut non manifestentur opera ejus* (*Joan. III, 20*), occultavit se in angulo cellulæ tota die ne videretur. Sequenti vero nocte quæsit iterum aditum, sed reperire non potuit. Sic per trium noctium curricula fecit. Tertia vero die cum jam fame cruciaretur, accessit coram populo ad fenestram, et relicto argento confessus est opus suum, egressusque est foras cum magna verecundia, nec latuit scelus quod gesserat populis qui aderant. Post multum vero temporis, cognoscens hoc factum Damasus antistes sanctæ sedis apostolicæ, jussit diligentius operiri fenestram, ubi et versibus decoravit locum ^e. Et ibi benedicitur Dominus noster Jesus Christus, ad laudem nominis sui usque in hodiernum diem.

CAPUT XXXIX.

De Pancratio martyre.

Est ^f etiam haud procul ab hujus urbis muro et Pancratius ^g martyr, valde in perjuris ultor (*An. 304, 12 Maii*). Ad cujus sepulcrum ^h, si cujusquam mens insana juramentum inane proferre voluerit, prius quam sepulcrum ejus adeat, **766** hoc est antequam usque ad cancellos qui sub arcu habentur, ubi clericorum psallentium stare mos est, accedat, statim aut arripitur a dæmone, aut cadens in pavimento amittit [*Bal. emitit*] spiritum. Ex hoc enim quisque fidem cujuscunque rei ab alio voluerit elicere, ut verum cognoscat, non aliter nisi ad hujus basilicam destinat. Nam ferunt plerosque juxta basilicas apostolorum sive aliorum martyrum commanentes, non alibi pro hac necessitate nisi templum

^a In Clar. b hoc caput deest cum duobus sequentibus. Deinceps vero in Clar. a pleraque desunt, quædam alio ordine quam in cæteris scriptis et Editis posita, intermixtis etiam quandoque aliquot capitulis ex libro de Gloria Confessorum.

^b Acta sanctorum Chrysanthi et Dariæ, quæ hodie habentur, et videntur hic a Gregorio laudari, nullius sunt ponderis. Et quidem sibi ipsis contradicunt quod hos martyres sub Numeriano passos volunt, id est an. 283, quorum tamen Acta jubente Stephano papa, qui obiit an. 257, conscripta fuisse referunt. Eorum memoria celebris est apud Græcos die 19 Martii, et apud Latinos variis diebus. Laudantur a sancto Adhelelmo in lib. de Laudibus Virginis, sancto Damaso, Missali Gelasiano, Floro, etc. Vide, infra, cap. 83. Coluntur die 25 Octobris.

^c Editi, *segregata parte, in alia, etc.*; al., *segregate*.

^d Mss. fere omnes, *quod postea avaritia . . . implevit*.

^e Hos versus, quod ipso Baronius in Annalibus non retulerit, ex Sarazanii Romana editione dabimus in appendice hujus voluminis.

^f Deest hoc caput in Colb. tut. Clar. a, ab hujus

muro.

^g Mss. 2, *Pancratus*. Colb. a, semel hic, et in capitulo indiculo *Pancratius*, quæ scribendi hujus nominis varietas in aliis veteribus monumentis, occurrit.

^h Hac in basilica homiliam 27 in Joannem habuit Gregorius Magnus ad ipsius martyris *tumbam*. Eandem a presbyteris neglectam monachis attribui voluit idem sanctus pontifex lib. III epist. 18, ad Maurum abbatem, qui et de eodem sancto variis in aliis locis egit. Hanc ipsam vero basilicam ab Honorio papa restauratam fuisse observat Anastasius, sed inscriptionem hac occasione positam ex nostro Mabillon. proferemus ad calcem hujus voluminis. De ejusdem sancti reliquiis infra, cap. 83, monasterium Solemniacense, apud Lemovices in honorum beati Pancratii et aliorum sanctorum constructum fuisse docet nos ipsius sancti Eligii Charta, quæ habetur ad calcem Act. sanctorum ord. Benedictini, sæculo II, pag. 1091. Alterius ecclesiæ eidem et aliis martyribus dicatæ apud Santonas meminit Gregorius Magnus lib. V epist. 50. Sed plura de his vide apud Bollandianos, die 12 Maii.

expetere beati Pancratii, ut ejus severitatis censura publice discernente, aut veritatem audientes credant, aut pro fallacia judicium martyris beati experiantur.

CAPUT XL.

De Joanne episcopo et martyre.

Multi quidem sunt martyres apud urbem Romam, quorum historiae passionis nobis integræ non sunt delatæ. De Joanne tamen episcopo, quoniam agone ejus ad nos usque non accessit scriptus ^a, quæ a fidelibus comperi, tacere nequivi. Hic cum ad episcopatum venisset, summo studio hæreticos exsecrans, ecclesias eorum in catholicas dedicavit (*An. 526, 27 Maii*). Quod cum Theodericus rex comperisset, furore succensus, quia esset sectæ Arianae deditus, jussit gladiatores per Italiam dirigi, qui universum ^B quotquot invenisset catholicum populum jugularent. Hæc audiens beatus Joannes, ad regem ne hæc fierent deprecaturus accessit. A quo cum dolo susceptus alligavit eum, et posuit in carcerem, dicens: Ego te faciam, ne audeas contra **767** sectam nostram amplius mussitare. Positus vero sanctus Dei in carcere, tantis attritus est injuriis, ut non post multum tempus spiritum exhalaret; obiitque in carcere cum gloria apud urbem Ravennam. Domini autem misericordia statim ultionem super regem improbum irrogavit; nam subito a Deo percussus, plagis magnis exinanitus interiit ^b, suscepitque protinus perpetuum gehennæ flammantis incendium.

CAPUT XLI.

De virtute fidei et nominis Christiani.

Magna ^c est enim dignitas nominis Christiani, si illa quæ confiteris fide, opere prosequaris. Nam sicut ait apostolus: *Fides sine operibus mortua est in semetipsa* (*Jac. II, 17, 20, 26*). Sicut enim filius Abraham non carnalis nativitas, sed fides facit; ita et Christianos veros, non solum nominis gratia, sed opera præstant. Per hoc enim nomen illuminantur tenebræ, serpentes fugiunt, idola prosternuntur, cessat ariolus, tabescit sortilegus, cultores dæmonum propelluntur, sicut Prudentius noster in libro contra Judæos ^d meminit: quod procedens imperator (Diocletianus) ad immolationem fetidam dæmoniorum, adoratis diis, atque coram sigillis [*id est, idolis*] prostratus, exspectabat [*id est, spectabat*] sa-

cerotes simulacrorum mactantes turbas pecudum, quarum frons revincta lauro securibus cædebatur. Cumque senex cruentis manibus internorum tractaret viscerum partes, jocinoris ^e fibras, atque inter præcordia et exta animalium investigare aliquid tentaret divinum, turbata omnia cernit, nec ea quæ cupiebat scire poterat certus agnoscere. Exclamavit turbatus, et ait: Heu! heu! nescio quid hic agitur, quod diis nostris contrarium esse putatur. Video enim deos nostros a longe discedere, nec de præparatis sacrificiis aliqua prælibare. Est hic, ut res ipsa docet, de officiis quorumpiam deorum, qui nobis adversari sunt soliti. **768** Et mirum, si ad hanc fugam non aliqui de cultoribus Deo Christi, quem crucifixum asserunt, deos nostros impellant. Thurbula thymiamatis refrigescunt, aræ tepescit ignis ^f, et ipsum quoque ferrum injectum victimis habetari conspicitur. Require nunc, sacratissime Auguste, quis astet, qui ablutus balsamo unctus, et abacedat protinus, ut accedant dii quos invocamus. Et hæc dicens, ac si ipsum cerneret de his Christum ultorem, procidens ad terram exanimis, offensa proclamata numina. Tunc et ipse imperator, deposito diademate, ait: Quis est hic numinibus nostris contrarius, ac religionis Christianæ socius, qui frontem chrisimatis inscriptione signatam ferat, lignumque crucis adoret? ne moretur edicere. Tunc unus de armigeris Augusti in medio positus, projecit arma solo, et ait: Ego sum, cujus Deus Christus est, et qui ejus baptismo ablutus, et cruce redemptus sum; qui semper ejus nomen invocabam, dum sacerdotes vestri dæmonis hæc quæ sunt apposita consecrarent. Ejus nomen fugiunt dii vestri, nec possunt in loco illo stare, ubi tantæ majestatis nomen fuerit invocatum. Hæc dicente puero, obstupefactus imperator et tremens, reliquit templum dæmoniorum ^g, tantusque omnes astantes Dei timor accendit, ut nullus Augustum ad palatium sequeretur, sed cuncti, erectis ad cælum palmis et oculis, Dominum Christum uno ore unoque consensu laudabant, atque ut eisdem adjutor existeret, voce supplicii invocabant. Quæ ^h relatio, ne cui fortassis videatur incredula, paucos ex his subjeciam versus:

Principibus tamen e cunctis non defuit unus,
Quem puero ⁱ memini, ductor fortissimus armis,
Conditor et legum celeberrimus, ore manaque
Consultor patriæ, sed non consultor habendæ

ollam a Joanne papa et Symmacho patricio, quos occiderat, fuisse projectum, apud Gregorium Magnum lib. IV Dialog. cap. 50.

^c Deest hoc caput in Clar. a. In aliis scriptis hunc habet titulum: *De Christiano qui coram pagano immolante stetit.*

^d Dicitur vulgo Apotheosis, ex quo versus sequentes descripti sunt a 449 ad 502, aliquot omissis.

^e Cod. Laud., *Lacinoris. Colb. a, viscerum fibras atque inter exta.*

^f Cod. Laud., *ara tabescit.*

^g Colb. a, *templum idolorum.*

^h Quæ sequuntur ad finem capituli omittuntur in cod. Clar. b.

ⁱ In Colb. b supra puero additur *me*, et quidem Prudentius habet: *Me puero ut memini.*

^a Plura de sancto Joanne habent vulgati auctores. Cæteris præferendus est anonymus scriptor Historiæ Cesareæ a Constantii Chlori principatu usque ad Theodorici Magni regis mortem, editus ab Henrico Valesio post Ammiani Marcellini libros. Ex hoc auctore patet Joannem post Justini imp. edictum de pellendis hæreticis, a Theodorico Ravennam accessum, indeque Constantinopolim transmissum fuisse, ut imperatorem ab exsequendo edicto averteret; sed imperatore in suo proposito perseverante, pontificem ex itinere reversum in carcerem regis jussu detrusum fuisse, ibique ærumnis confectum animam egisse. Vide Bollandianos, ad diem 27 Maii.

^b Eum fluxu ventris, quem triduo pertulit, obiisse tradit anonymus supra laudatus. Quidam eremita insulæ Liparitanæ testatus est eundem in Vulcaui

Religionis, amans ter centum millia divum
769 Augustum caput ante pedes curvare Minervæ,
 Fictilis et soles Junonis lambere, plantis ^a
 Herculis advolvi, genua incerare ^b Dianæ.
 Forte litans Achaten ^c placabat sanguine multo,
 Vittatus de more senex, manibusque cruentis
 Tractabat trepidas letali frigore fibras,
 Postremosque animi pulsus in corde tepenti,
 Callidus interpres, numeris et sine notabat;
 Cum subito exclamat media inter sacra sacerdos
 Pallidus: En quid ago? majus, rex optime, majus
 Numen nescio quod nostris intervenit aris:
 Accitas ^d video longe dispergier umbras.
 Nescio quis certe subrepsit Christicolarum
 Hic juvenum: genus hoc hominum tremis infula et

[omne
 Pulvinar divum: lotus procul absit et unctus,
 Pulchra reformatis redeat Proserpina sacris.
 Dixit, et exsanguis collabitur, ac velut ipsum
 Cerneret exserto minitantem fulmine Christam.
 Ipse quoque exanimis, posito diademate, princeps
 Pallet, et astantes circumspicit ^e, ecquis alumna
 Christam inscripto signaret tempora signo ^f,
 Qui Zoroastræos turbasset fronte susurros?
 Armiger ^g e cuneo puerorum flavicomantum ^h,
 Purpurei custos lateris deprenditur unus,
 Nec negat, et gemio gemmata hastilia ferro
 Projicit, ac signum Christum se ferre fatetur.
 Prosiluit pavidus, dejecto antistite, princeps,
 Marmorum fugiens, nullo comitante, sacellum;
 Dum [Prud. ed., Tum] tremefacta cohors, dominique

770 Erigit ad cælum facies, atque invocat Iesum.

Hos tantum versiculos ad hæc quæ narravi confirmanda ^b, inserui lectioni, ostendens quid nomen Christianum, quid crucis vexillum prosit his qui fide credentes, opere perficiunt quæ crediderunt, sicut superius dictum est.

CAPUT XLII.

De templo beati Laurentii.

Templum ⁱ erat in quodam loco beati Laurentii, C

^a Colb. a, *plantas*. Quæ sequuntur ad finem capituli non habentur in cod. Bellov.; vox tamen *plantis* refertur ad versum sequentem. Soleæ sunt sandaliorum genus, de quibus in Actis sanctorum Fructuosi et aliorum, et in Vita sancti Fulgentii num. 18.

^b Alii, *incurvare*. Nostra lectio melior est, ut monet Heinsius. Eadem voce utitur Prudentius in Hamartianiis; et Juvenal. Satyra 10, *genua incerare deorum*.

^c *Lege Hecaten*. Hæc est Diana, quæ in cælis Luna, in infernis Proserpina dicebatur. Hecaten dictam putant, quod centum victimis placaretur, cui rei alludere videtur Prudentius. Infra dicitur *Persephone*.

^d Aliquot Ed. Prudentii, *Ascitas video*. Melior lectio, ut monet Heinsius, esset *excitas*, pro *excitas*, quæ vox apud veteres maxime erat in usu ad res magicas exprimentas. Ammian. Marcell., *infernis nantibus excitis*, etc.

^e Heinsius, *circum inspicit*.

^f Mss. 3, cum Prudentio Heinsii, habent, *signarit...* ligno.

^g Hinc Heinsius infert hunc armigerum e prætorianis militibus Germanis, aut aliis Septentrionalibus populis fuisse, quod illi solerent habere flavos capillos, et quidem promissos.

^h Eadem ferme quæ hic Gregorius ex Prudentio narrat, habet Lactantius lib. iv Institutionum, et in aureo libello de Mortibus Persecutorum, cap. 10, ubi hæc Diocletiano imp. contigisse scribit. Quæ prima fuit persequendorum Christianorum occasio, cum antea Diocletiano optimo semper animo erga Christianos fuisset, ut fusius narrat Eusebius lib. viii Hist. eccles. In Chronico autem persecutionem contra milites in Oriente a Veturio inchoatam anno 302 consignat. — Paulus Baudri Calvinianus, vir eruditus, qui Lactantii libellum de Mortibus persecutorum cum

A et reliquiis et nomine consecratum, quod per incuriam longinqui temporis valde detectum erat (An. 558, 10 Aug.). Quod cum renovare loci incolæ vellet, silvas adeunt, incisa levigataque ligna, trabes efficiunt, impositasque plaustris ad locum exhibent. Quibus per humum ad ordiendum extensis, una brevior est reperta: statimque sacerdotis animum qui ad hæc insistebat dolor maximus attingit, et fleus valde, quid ageret, quo se verteret, ignorabat. Tunc intuens roborem brevioris, ait: O Laurenti beatissime, appositus igni glorifica te, semper pauperes fovens ac reficiens: cogita paupertatem meam, quia non est exiguitati nostræ facultas, qualiter hic alia exhibeatur. Illico, cunctis attonitis, trabs crevit in tanto spatio longitudinis, ut necesse esset partem B magnam incidi. De qua, industria plebis, beneficia perdere nefas putans, credens eam manu Martyris tactam ac prolongatam, partem quæ superfuerat frustatim decerpens, diversas infirmitates sæpe submovit. Quod Fortunatus presbyter his versibus prosecutus est:

Laurenti merito flammis vitalibus uste,

771 Qui fervente fide victor ab igne redis,
 Dum tibi templa novant breviori robore plebes,
 Creveruntque trabes, crevit et alma fides.
 Stipite contractio tua se mercede tetendit,
 Quantum parva prius, postea cæsa fuit;
 Crescere plus meruit succisa securibus arbor
 Et didicit sicca longior esse comâ,
 Unde recisa fuit. Populis fert inde salutem;
 Si venit intrepidus, lumina cæcus habet.

Multo plures exinde scripsit versiculos J, quos ego prætermisi, hos tantum pro testimonio veri [Al. viri] scribens. Acta sunt autem hæc apud Brionas ^k Italia

variorum notis edidit, suisque observationibus illustravit, occasione juvenis Christiani qui signo crucis edito sacrificia deorum perturbavit, fatetur consuevisse Christianos jam a primis Ecclesiæ sæculis Christi signaculo sese munire, profertque Tertulliani ea de re insignem locum ex lib. de Corona militis cap. 3, ubi legitur: *Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus*, etc. Paulo inferius laudat Theodori Hist. locum ex lib. iii cap. 3, ubi Julianus Apostata dæmones crucis signo fugasse dicitur, aliaque ejusmodi exempla apud veteres passim haberi innuit. Sed cum exinde Catholicorum religionem in servandis primævæ Ecclesiæ moribus laudare debuisset, rem alio vertit, contenditque sectam suam, quæ hunc morem abiecit, improbari non posse, quod iste signandi sese ritus nusquam in Scripturis compareat. Quasi vero liceat improbare quæ ab apostolis aut eorum discipulis accepta posteris Ecclesiæ commendavit.

ⁱ Deest hoc caput in Colb. tut. In Clar. b vero desideratur simul cum quatuor sequentibus.

^j Est carmen 14 libri ix, quod viginti duos complectitur versus.

^k *Regionem Brionum* in qua sanguis pluit memorat Paulus Diac. lib. iv Hist. Langob. cap. 4. De eadem lib. ii cap. 13, sicut et Fortunatus in epistola ad nostrum Gregorium. *Briones* in comitatu Tirolensi nonnulli locant, de quibus auctor Vitæ sancti Corbiniani. *Brios prope Vercellas* habet Ortelius, ubi, ut ait, Carolus Calvus imp. interit. At Carolus apud *Brios* quidem animam egit, sed jam Alpes ipsunquæ montem Cinisium, Roma in Gallias repiens, superaverat.

castrum. Nam vidi ego hominem, qui, graviter dentium dolore laborans, accepta de hoc ligno a sacerdote particula, statim ut dentem attingit, dolore protinus caruit. Sed nec illud silendum putavi, quod reliquiae ejus ab incendio hostilitatis ereptae, a quodam homine in Lemovicinum delatae sunt. Qui cum saepius admoneretur per visum, ut easdem Aredio abbati deferret, nec jussionem impleret, ipse cum conjugē et omnī familia aegrotare cepit. Tunc necessitate compulsus, ut eas viro sancto detulit, mox sanitati restitutus abscessit.

CAPUT XLIII.

De Cassiano martyre.

Cassianus ^a martyr Italiae, puerorum magnificus doctor, adveniente persecutione, ipsi puerili ac tenero gregi persecutorum iudicio traditur (An. ... 13 Aug.). At illi magistri sanguinem sitientes, ceratas in ^b caput illidunt tabellas, secantes latitudinibus stylorum, punctisque minutis transverberantes ⁷⁷² membra magistri, dignum Deo martyrem effecerunt: in cuius honore hodieque tantus timor habetur, ut nullus penitus de ejus rebus aliquid sit ausus attingere. Quod si fecerit, aut arripitur daemōnio, aut morte repentina consumitur, non tamen immūnis ab ultione recedit.

CAPUT XLIV.

De Agricola et Vitali martyribus.

Agricola ^c et Vitalis apud Bononiam Italiae urbem pro Christi nomine crucifixi sunt (An. circ. 303, 4 aut 29 Nov.): quorum sepulcra, ut per relationem fidelium cognovimus, quia nondum ad nos historia passionis advenit, super terram sunt collocata. Quae cum a multis, ut sit, vel tangerentur manu, vel ore oscularentur, admonitus est aedituus templi ut immundi ab his arcerentur. Quidam audax atque facinorosus opertorium unius tumuli removit, ut scilicet aliquid de sacris auferret cineribus: missoque introrsum capite, oppressus ab eo, vix ab aliis liberatus, confusus abscessit: nec accipere meruit quod temerario ausu praesumpsit; sed cum majori deinceps reverentia sanctorum adivit sepulcra. Alius quoque tributa publica deferens, sacculum pecuniae dum iter ageret, negligenter amisit. Appropinquans autem civitati, recognoscit se amisisse sacculum publicum

^a Ejus martyrium describit Prudentius in libro *Ἐπι σταθῶν*, hymno 9. Passus est Imolae, quae urbs alia: *Forum Cornelii seu Sillae* appellatur, in Romanodiola, sub ditione pontificia et Ravennate metropoli. Ejus sacrum corpus in ecclesia cathedrali, quae ab eo sancti Casiani dicitur, asservatur sub majore altari. Ipsius festum agitur die 13 Augusti, sed incertum est quo anno, vel sub qua persecutione passus fuerit. Ejus martyrii historiae compendium exhibet Beda in Martyrologio sincero.

^b In Co. b. a et Clar. a deest in. Nam hic, sicut et alias saepe, quartus casus pro sexto adhibetur. Unde Colb. tui. habet, *ceratis caput illidunt tabellis.*

^c Istud caput et duo sequentia desunt in Colb. tut. Horum martyrum passionem descripsit sanctus Ambrosius initio libri de Exhortatione virginitatis, quorum sacra corpora sub altari deposuerat, ut nar-

rat Paulinus in ipsius Vita. Eisdem laudant sanctus Paulinus poemate 24, et alii. Jovinus praefectus militiae in Gallis, tum consul, laud multo post eorum martyrium Remis basilicam insignem sub sancti Agricolae nomine construxit, in qua et ipse sepultus est. Hodieque subsistit sancto Nicasio sacra, quam incolunt monachi Benedictini et cong. sancti Mauri.

^d De sancto Namacio et ecclesia ab eo aedificata Gregorius lib. II Hist. cap. 16, quod vide. Haec ecclesia, cathedralis scilicet, primo sanctorum Vitalis et Agricolae dicta est, tum sancti Laurentii, ac denique sanctae Mariae, quod nomen hodieque retinet. Vide Continm., ad an. 354, num. 4. Est tamen altera item apud Claromontem sancti Laurentii ecclesia. Adi Savaron., in lib. de Ecclesiis Clarom. cap. 4 et 3.

^e Hunc martyrem laudat Ambrosius inter speciales Mediolani patronos, libro VII in Lucam. Naria

CAPUT XLV

De sancto Victore martyre.

⁷⁷⁴ Magnificatur etiam apud Mediolanensem urbem Victor ^e inclytus martyr, quod saepius viuctos ab ergastulis dissolvat, captivosque liberos abire permittat (An. 333, 8 Maii). Igitur quodam tempore

D

rat Paulinus in ipsius Vita. Eisdem laudant sanctus Paulinus poemate 24, et alii. Jovinus praefectus militiae in Gallis, tum consul, laud multo post eorum martyrium Remis basilicam insignem sub sancti Agricolae nomine construxit, in qua et ipse sepultus est. Hodieque subsistit sancto Nicasio sacra, quam incolunt monachi Benedictini et cong. sancti Mauri.

^d De sancto Namacio et ecclesia ab eo aedificata Gregorius lib. II Hist. cap. 16, quod vide. Haec ecclesia, cathedralis scilicet, primo sanctorum Vitalis et Agricolae dicta est, tum sancti Laurentii, ac denique sanctae Mariae, quod nomen hodieque retinet. Vide Continm., ad an. 354, num. 4. Est tamen altera item apud Claromontem sancti Laurentii ecclesia. Adi Savaron., in lib. de Ecclesiis Clarom. cap. 4 et 3.

^e Hunc martyrem laudat Ambrosius inter speciales Mediolani patronos, libro VII in Lucam. Naria

Apollinaris cum Victorio dūc a Italiam petiit, quem A aiunt apud urbem Romam interfectum b, Apollinarem incolæ loci quasi captivum retinebant, dicentes : Non videbis patriam tuam, sed dignas ut satellites tuos pœnas exsolves. Hæc autem comminati, miscrunt eum in exsilium apud urbem Mediolanensem. Factum est autem ut adveniente festivitate sancti Victoris, convenientibus populis, et hic vigiliis interesset, sub libera enim custodia absolutus attendebatur, prostratusque coram sacro sepulcro sancti Victoris, cum semper, tum impensius orare cœpit, ut eum virtus Martyris ab hoc exsilio liberaret. Circa medium vero noctis, egressus ab æde, audivit unum de egenis loquentem ad alium, atque dicentem : Quid putas, o compauper quæ virtus sit hujus Martyris? Verum dico, nec scilior, qui in hac nocte quisquis captivus domino per fugam dilabitur, absolutus in patriam accedit, nec prorsus ultra reperitur. Hæc Apollinaris verba, quasi auspiciū ex Dei nutu missum accipiens, iterum atque iterum provolutus ad tumulum Martyris, orat ut, virtute ejus adjutus, absque impedimento possit abscedere. Moxque vocato puero, equum sterni præcepit dicens : Hodie absolvendi sumus a vinculo isto custodiæ. Et ascendentes ita Alpium juga congeriorum e oppleta multitudine pertransierunt, atque Arvernum perlati 775 sunt, virtute beati Martyris præeunte, ut a nullo interrogarentur quo tenderent, vel unde venirent : manifestumque est eos præsidio beati Martyris ab hac ærumna fuisse salvatos.

CAPUT XLVI.

De calice crystallino restaurato

Est enim d apud eandem urbem basilica sancti

Ennodius, Ticinensis sæculo vi episcopus, epist. 24 lib. viii, se ipsum in extremis agentem oleo B. Victoris perunctum sanitatem miraculo recuperasse, quod in Eucharistico repetit. Ejus martyrii Acta habentur, sed quæ nulla pollent auctoritate. Mediolani in ecclesia sancti Victoris, Ad corpus dicta, requiescit, in qua Benedictinis monachis Olivetani substituti sunt an. 1507. Anno autem 1576 ejusdem sancti corpus e veteri in novam ecclesiam transtulit sanctus Carolus Borromæus. Qua de re videsis Puricellum in Monumentis Ambrosianis, et Bolland. ad dlem 8 Maii.

a Apollinaris sancti Apollinaris Sidonii filius fuit, de quo Gregorius lib. ii Hist. cap. 57, et lib. iii cap. 2. De Victorio autem lib. ii, cap. 20 et 21.

b Editi et aliquot scripti, quo, ut aiunt... interfecto.

c Sic Clar. a. At Mari. et Laud., juga, neque aliorum congeriorum, etc. Colb. a et Mor., neque alium. Rom., neque alium congeriosum. Clict., atque alium congerium montem oppleta. Bad., juga oppleta.

d Hoc caput et quatuor seqq. desunt in Clar. a; supra autem, cap. 42, actum est de basilica sancti Laurentii, sed apud Brionas. Unde conjicia verba cæjus supra, etc., revocanda esse ad ipsum sanctum Laurentium.

e Sanctus Hieronymus in epist. ad Rusticum laudans sanctum Exsuperium, qui omnia pauperibus erogaverat, ait : *Nihil illo ditius, qui corpus Domini caustro vimineo, sanguinem portat in vitro.*

f Sic etiam incipit in Colb. Jul., licet omissis capitibus tribus, in eo quod ibi præcedit non agatur de Mediolano. Ita etiam Clar. b, in quo tamen aliquis recentior detrita priori lectione reposuit, *In Media-*

Laurentii levitæ, ejus supra meminimus, ibique admirabili pulchritudine calix crystallinus g habebatur. Acta vero quadam solemnitate, dum per diaconum ad sanctum altare offerretur, elapsus manu in terram ruit, et in frusta comminutus est. At diaconus pallidus et exsanguis, collecta diligenter fragmenta vasculi super altare posuit, non diffusus quod eum possit virtus Martyris solitare. Denique in vigiliis, lacrymis, atque oratione deducta nocte, requisitum calicem reperit super altare solidatum. Quæ virtus cum populis nuntiata fuisset, tanta animos devotione succendit, ut a sacerdote peterent nova in honorem ejus Deo solemnia cœbrari. Tunc pontifex loci, suspensus super altare calice, ex tunc agens, et in posterum per singulos annos devotissime festa instituit celebrari.

CAPUT XLVII.

De sanctis Gervasio et Protasio, Nazario et Celso.

In hac enim f urbe beatorum Martyrum Gervasii Protasiique victricia 776 corpora retineantur (An. circ. 66, 19 Jun.), quæ diu, sicut ipsa passionis narrat historia s, sub fossa latuerunt, quæ beato Ambrosio revelata (An. 386), atque ab eodem reperta, in basilicam quam ipse proprio ædificavit studio ostensis miraculis sunt sepulta. De quorum reliquiis h quia maxime Turonica urbs seniores ecclesias continet illustratas, sed et per totum Galliarum ambitum, Deo propitio, dilatatae sunt. Sermo quadam vice de his quibusdam religiosus est habitus, vel qua de causa antedictæ reliquiæ tam condense fuerint per loca singula distributæ. Et quæ super his, quodam referente, audivi, absurdum non putavi inserere lectioni, quia non continentur in historia pas-

lanensi. Editi, *In hac etiam.*

g Historiam passionis sanctorum Gervasii et Protasii nullam novimus præter epistolam sub sancti Ambrosii nomine ad Italiæ episcopos, *Ambrosius servus servorum*, etc., sed quæ supposititia est, ideoque a nostris, cum antea, numero 53, recenseretur, in appendicem rejecta. Eorum vero inventionis a se factæ, et translationis historiam ipsemet sanctus Ambrosius narravit epist. 54 ad Marcellinam sororem suam, quæ in nova editione est 27. Videndi quoque ea de re Paulinus in Vita sancti Ambrosii, sanctus Augustinus, lib. xxii de Civitate Dei cap. 28, et lib. ix Confess. cap. 7. De eorundem reliquiis per universum ferme orbem transmissis, et de diversis miraculis quæ per eas contingere, præter eorundem auctores, scripsere sanctus Paulinus Nolæ episc. epist. 12, sanctus Gaudentius, et alii. Passi creduntur sub Neronis persecutione; at detecti sunt anno 386, cum Mediolani ferretur Justinæ Augustæ et Arianorum adversus sanctum Ambrosium persecutio, die 17 Junii : die vero 19 sub majore altari basilicæ Ambrosianæ depositi fuerunt.

h Videtur hic locus librariorum errore corruptus, quem tamen ope Mss. sanare non licuit. Indicare forsitan vult principales Turonensis urbis ecclesias sanctorum Gervasii et Protasii reliquiis fuisse illustratas, quo nomine designaret dubio procul ecclesiam cathedralē et sancti Martini basilicam. Nam vicusquam invenies senioris ecclesiæ nomine alias a cathedralibus apud Gregorium donatas fuisse. Pulo inferius Editi et omnes fere Scripti, excepto Colbertino tut., habent, *reliquiæ tam condensatæ fuerint, per loca, etc.*

tionis. Aiebat enim quod quando hæc gloriosa corpora translata in ecclesiam illam fuerunt, dum in honorem ipsorum martyrum missarum solemnia celebrarentur, cecidisse e camera [*Id est, fornice*] tabulam unam, quæ illa capitibus Martyrum rivum sanguinis elicuerit. De quo infecta lintheamina, vel pallulæ, sive vela ecclesiastica, beatus cruor collectus est: qui usque adeo confluisse fertur, quoad usque lintheamina, qui susciperent, sunt reperta. Ex hoc enim eorum reliquiæ affatim collectæ per universam Italiam vel Gallias sunt delatæ. Ex quibus et sanctus Martinus multa suscepit, sicut Paulini beatissimi narrat epistola *.

De ^b sancti vero Nazarii ac Celsi pueri artubus, quos apud Ebredunensem Galliarum urbem passos lectio certaminis narrat (*An... 12 Jun.*), ipsa corpora et ita clam, propter paganorum insecutionem, 777 sepulta sunt, ut in tempora secutura oblivioni darentur. Referre erat solitus vir ille, qui de supradictis sanctis quæ præfati fuimus enarravit, natam fuisse super hæc sepulcra pium arborem, et fecisse quemdam pauperem hortulum in hoc loco, qui hanc arborem concludebat. Verum cum poma juxta morem tempore debito ferret, quicumque exinde infirmus, qualibet ægritudine detentus, pomum mordicus decerpisset, mox, ablata infirmitate, convalescebat; unde magnum quæstum pauper ille habebat. Sed cum se revelantes Martyres, arborem incidi jussissent, pauper ille in magis fletibus prorumpens, incidi arborem non sicebat. Quo remoto, succisa piro, basilica miro opere ædificata est, in cujus etiam altari beati Genesii Arelatensis martyris (*V. infra, cap. 68*) reliquiæ venerantur. Tantaque pauper ille fide prælatus est, ut sacerdotium in hac Ecclesia deinceps promereretur.

CAPUT XLVIII.

De sancto Saturnino

Saturninus ^c vero martyr, ut fertur, ab apostolorum ^d discipulis ordinatus, in urbem Tolosatium est directus (*Post an. 250, 29 Nov.*). Qui impulsu paganorum, bovis petulci religatus vestigiis, per gradus Capitolii præcipitatus, præsentem finivit vitam, capitis compage dispersa. Cujus reliquiæ cum a quibusdam religiosis in regionem alteram transferrentur,

* De hac epistola vide Hist. lib. x cap. 31, n. 5.

^b Quæ sequuntur sub alio capitis titulo in mss. habentur, omnino vero desunt in Clar. b. Nazarium et Celsum, qui hic a Gregorio apud Ebrodunum passi dicuntur, alii non esse plerisque videntur ab iis qui Mediolani martyrium consummasse dicuntur sub Nerone. Eos tamen Ado alique diversos esse sentiunt. Celebris priorum fuit sæculo v memoria, ob sacras eorum reliquias a sancto Ambrosio an. 395 aut sequenti inventas, ut scribit Paulinus in ipsius Vita. Aliquid vero de rebus eorum gestis narrat Ennodius episc. Ticinensis sæculo vi et antiquus auctor sub nomine sancti Ambrosii vulgo editus. In Actis eorum vulgatis Nazarii Ebroduni Christi fidem prædicasse memoratur. Caterum utriusque, sive diversi sint, sive iidem, die 12 Junii apud Adonem memorantur; quo die Martyrologium Romanum alium item

A itineris ordo contulit, ut Brivatensis pagi situm in Arverno territorio terminum præterirent. Sole quoque ruente, ad hospitium cujusdam pauperis divertunt, mansionis postulando necessitatem. Recepti quoque ab homine, quid exhibeant narrant. At ille humanitatis intuitu, et Dei timore commonitus, capsam cum reliquiis in cellam penariam ponit, ac super annonam, quæ erat in vase condita, locat. Maue quoque dato, viri, acceptis pignoribus, gratias agentes homini, iter 778 quod coeperant abierunt. Sequenti vero nocte admonetur vir ille, per visum dicente sibi quodam sene: Ne maneat in hoc loco; sanctificatus est enim a pignoribus martyris Saturnini. Ille quoque parvipendens visionem, nihil de his, ut habet rusticitas, quæ admonitus fuerat retractavit. Nec B mora, irruit in tædium, ac parvitas facultatis ejus coepit paulatim minui, uxor vero illius ab alio languore tabescere. Quid plura? infra unum annum in tantam redactus est exiguitatem, ut nihil ei unde ali aut tegi posset, sicut humana deposcit necessitas, remaneret. Tandem conversus ad se, dixit ad conjugem: Peccavi coram Deo et sanctis ejus, qui ab hoc hospitio, sicut sum admonitus, non recessi. Et scio quod ob hoc nobis mala quæ patimur accesserunt. Nunc autem pareamus visioni quam vidimus, et removeamus hoc hospitium a loco isto, ut salvemur. Tunc amoto togurio, oratorium ex ligneis formatum tabulis collocavit; in quo quotidie orationem fundens, opem beati Martyris flagitabat. Tandem cessantibus plagis, aptanti manus ad operam tanta fructuum consequentia fuit, ut in modico temporis spatio amplius quam perdiderat, repararet. Hæc infra nostrum territorium gesta sunt. Sed nec hoc sileo ad comprimendam malorum superbiam, quod Plato quidam, Chlotharii regis tempore, ad Pauliacense monasterium accedens, in cujus oratorio hujus sancti reliquiæ continentur; et pro eo quod munus aliquod ab abbate non accepisset, dixisse fertur: Ego facium de hac ecclesia domum regis, in cujus uno angulo equites [*Al. equi ejus*] alantur. Et cum furore discedens, dum ad principem abire disponit, comprehensus a febre, die tertia spiritum exhalavit: descendensque velociter ad infernum, domum Dei reliquit ad cultum ejus cujus prius fuerat nomine consecrata.

D Nazarium commemorat, Mediolanensem vero cum Celso 12 Julii.

^c Deest hoc caput in Colb. tut., in Clar. b vero cum duobus seqq.

^d Si eo nomine apostolos vere intelligit Gregorius, dissentit a se ipso in lib. i Hist. cap. 30, ubi, ex ipsiusmet Saturnini Actis, ejus Tolosani episcopatus initium *Decio et Grato coas.*, id est anno 250, consignat. Erat forte jam tunc, ut hodie superest, vulgi traditio sanctum Saturninum ab ipsis apostolis ordinatum fuisse episcopum, et in Gallias missum, quam hic sectus est Gregorius; quanquam ejus Acta, quæ sincera esse existimamus, aliud habeant. Vide Acta Mart. sincera, pag. 109, ubi plura de hoc sancto antistite observavimus. Ejus martyrium Apollinaris Sidonius, lib. ix epist. 16, et Fortunatus, lib. ii carm. 8, celebrant.

CAPUT XLIX.

A

Passio et nomina quadraginta octo martyrum.

779 Quadraginta vero octo martyrum ^a nomina, qui apud Lugdunum passi dicuntur (An. 177, 2 Jun.), hæc sunt: Vectius, Epagatus, Zacharias, Macarius, Alcibiades, Silvius, Primus, Ulpus [Al. Alpius], Vitalis, Comminius, October, Philominus, Geminus, Julia, Albina, Grata, Æmia, Posthumiana, Pompeia, Rodone, Biblis, Quarta, Materna, Elpenipsa, Stamas. Ili autem bestiis traditi sunt, Sanctus et Maturus, Alexander, Ponticus, Blandina. Hi sunt qui in carcere spiritum redderunt: Arescius, Fotinus, Cornelius, Zotimus, Titus, Zoticus, Julius, Æmia ^b, Gannite, Pompela, Alumna, Manilia, Justa, Trifone, Antonia, et beatus Fotinus ^c episcopus. Quorum sancta corpora iudex iniquus igni tradi præcepit, exustisque, in Rhodanum pulveres jussit spargi. Sed postquam hæc gesta sunt, cum Christiani mororem maximum haberent, quasi deperissent beatæ reliquie, nocte apparuerunt viris fidelibus in eo loco, quo igni traditi sunt, stantes integri ac illæsi. Et conversi ad viros dixerunt eis: Reliquiæ nostræ ab hoc colligantur loco, quia nullus perit a nobis. Ex hoc enim translatus sumus ad requiem, quam nobis promisit rex cælorum Christus, pro cuius nomine passi sumus. Hæc renuntiantes viri illi reliquis Christianis, gratias egerunt Deo, et confortati sunt in fide, colligentesque **780** sacros cineres, ædificaverunt basilicam miræ magnitudinis in eorum honorem. Et sepelierunt beatæ pignora sub sancto altari, ^C ubi se semper virtutibus manifestis cum Deo habitare declaraverunt. Locus autem ille in quo passi sunt, Athanaco ^d vocatur, ideoque et ipsi martyres a quibusdam vocantur Athanaccenses

^a Hi sancti tuere martyrum Gallicanorum primitiæ, si vera sit Eusebii, Sulpicii Severi et aliorum veterum sententia, qui occasione istorum martyrum Lugdunensium asserunt sub Marco Aurelio imp. primum visa esse in Gallis martyria. Egregia eorum certamina descripta sunt (a sancto Irenæo, ut putant viri eruditi) in epistola nomine ecclesiarum Viennensis et Lugdunensis scripta ad Phryges et Asianos, quam nobis fere integram servavit Eusebius lib. v Hist. eccles. cap. 1. Eorum nomina cum antiquis Martyrologiis contulimus in Actis Mart. sinceris, pag. 47.

^b Colb. tut., *Æmitius*. Cæteri Mss., *Æmia*, ut supra.

^c Alii, *Photinus*, melius ex Græco scriberetur *Pothinus*. Porro horum 48 martyrum nomina pollicitus est Gregorius, et non nisi 45 exhibet. Omittit *Attalus* in epistola Lugdunensis Ecclesiæ celeberrimum. In vet. Martyrologiis habentur *Hogata*, *Apollonius*, *Geminianus*, *Julianus*, *Ausonius*, *Domna*. Ex Vita sancti Bernardi episc. Viennensis, parte II, sæc. IV Benedictini, *Severinus*, *Exsuperius* et *Felicianus*. Passi sunt variis diebus sub M. Aurelio.

^d Colb. a, *Athenaco*, et infra *Athenacenses*, quæ lectio nominis etymologiæ magis congrua videtur; sic enim dictus est locus ille ab Athenis, quod ibi ara esset celebris apud veteres, ob certamina faciendi Græcæ et Latine a Caio Caligula instituta. Celebrior postmodum fuit ob sanctos martyres, ibique basilica nobilitate excitata est cum monasterio insigni ordinis

CAPUT L.

De sancto Fotino, Lugdunensi episcopo.

Igitur ^e martyrio consummatus gloriosus Fotinus episcopus, qui Lugdunensi præfuit urbi sacerdos, per certaminis nobilis meritum invecus est cælo (An. 177, 2 Jun.). Cui et merito et sanctitate condignus Irenæus ^f successit episcopus, per martyrium et ipse fuitus (An. 203, 28 Jun.). Illic in crypta basilicæ beati Joannis sub altari est sepultus. Et ab uno quidem latere Epipodius (An. 178, 22 et 24 April.), ab alio vero Alexander ^g martyr est tumulatus. De quorum monumentis si pulvis cum fide colligatur, extemplo incedit infirmis. Magna enim claritas in crypta illa continetur, quæ, ut credo, meritum Martyrum signat.

CAPUT LI.

De Benigno, martyre glorioso.

Benignus ^h autem domini ei nominis testis, apud Divionense castrum martyrio consummatus est (An. 178, 1 Nov.). Et quia in magno sarcophago post martyrium conditus fuit, putabant nostri temporis homines, et præsertim beatus **781** Gregorius episcopus ⁱ, ibi aliquem positum fuisse gentilem. Nam rustici vota inibi dissolvebant, et quæ petebant velociter impetrabant. Ad hoc ergo Beati sepulcrum quidam, dum exinde multa beneficia perciperet, cereum detulit; quo accenso, domum rediit. Puerulus enim parvulus hæc observans, illo abeunte, descendit ad tumulum, ut ardentem cereum exstingeret et auferret. Quo descendente, ecce serpens miræ magnitudinis de alia parte veniens, cereum circumcingit. Puer autem timens sursum rediit, et bis aut tertio cereum auferre tentans, obsistente angue non potuit. Talia et his similia beato pontifici nuntiata, nullo modo credebat, sed magis ne ibidem adorarent fortiter testabatur. Tandem aliquando Dei Martyr beato se confessori revelat, et dicit: Quid, inquit, agis? non solum quod tu

Benedictini, quod nostris diebus ad canonicos sæcularis transit.

^e Confer hoc caput cum 27 libri I Hist.

^f Aliquot Mss., *Hereneus*. Ejus Acta jam sæculo VI perierant; passus esse videtur circa an. 203. Vide Acta Mart. sincera, pag. 59. De crypta in qua sanctus Irenæus cum aliis martyribus sepultus est, vide diem 6 Junii Bollandiani in Chiffletii Illustrationibus Claudianis, cap. 4, pag. 676 et seqq. Calviniani hæretici, quos vulgo Huguenotos appellant, an. 1562, capto Lugduno, sancti Irenæi sepulcrum violaverunt; ejusque sacrum corpus dissipaverunt; capitis cranium ex eorum manibus casu ereptum hodie Lugduni religiose aservatur.

^g Horum passionem dedimus inter Acta martyrum sincera, pag. 61. Vide lib. de Gl. Conf., cap. 64.

^h Hoc caput deest in Colb. tut., laudatur in Chronico sancti Benigni. Omnes fere Mss. habent, *Benignus autem ac dominici*, etc. Hujus sancti martyris Acta supersunt, sed quæ non carent novis. De eo, ipsiusque inventionione, basilica insigni, ac monasterio Divionensi fuse agitur in Chronico ejusdem loci, tomo I Spicilegii Acheriani edito. Eum sub Marco Aurelio passum fuisse censemus, quod sancti Polycarpi discipulus dicatur in antiquioribus monumentis. Vide Acta Mart. sincera, pag. 68 et 69.

ⁱ Is est Gregorius episc. Lugdunensis, cujus Vitam habes infra inter Vitas Patrum, cap. 7.

despicias, verum etiam honorantes me spernis. Ne facias, quæso, sed tegmen super me velocius præpara. De qua ille visione concussus beatum sepulcrum adit, ibique diutissime pro ignorantia cum fletu veniam deprecatur. Et quia crypta illa quæ ab antiquis inibi transvolata^a fuerat diruta erat, rursus eam beatus pontifex reedificavit, elegantius transvolvens opere. Sed sanctum sepulcrum, nescio qua causa faciente, foris evenit. Quod ille intus transferre cupiens, convocavit ad hoc opus et obsequium abhates atque alios religiosos viros; in quo conventu grande miraculum beatus Martyr et populis et suo præstitit confessori. Erat quippe validum, ut supra diximus, illud sarcophagum, ut tale in isto tempore nec tria paria hominum trahere possint. Cumque diutissime morarentur, nec invenirent qualiter ipsum intus inferrent, sanctus Gregorius illuminatis cereis cum grandi psallentio^b apprehensum a capite Martyris sarcophagum, et duo presbyteri ad pedes, moventes illud, in cryptam habilissime detulerunt, et ubi ipsis fuit placitum composuerunt: quod **782** non minimum populis spectaculum fuit. Post paucos autem annos ab eantibus in Italiam passionis ejus historiam allatam beatus confessor accepit. Sed et deinceps sanctus Martyr multis se virtutibus manifestavit in populis. Nec moratus, super cryptam illam basilicam magnam jussit ædificari^c. In proximo autem est et alia basilica, in qua Paschasias quædam religiosa veneratur. Nam visum est eo tempore structoribus quamdam animum egressam fuisse ab ipsa basilica, nigra veste, cigno capite, vultuque decore [*Al. decora*], quæ sic affata est structores: Eia, dilectissimi, perficite opus bonum: eleventur machinæ quibus erigitur hæc structura, et merito acceleratur quæ talem habet exsecutorem. Nam si permitteretur ut vestrorum oculorum acies contempleretur, nempe videretis vobis operantibus sanctum præire Benignum. Hæc effata, basilicam de qua egressa fuerat ingrediens, nulli ultra comparuit. Autumabant enim ejus temporis homines, beatam ibi apparuisse Paschasiam^d. Super lapidem vero illum in quo cum plumbo remisso pedes ejus confixi fuerunt, factis oculis, vinum aut siceram multi infundunt: unde si aut oculi lippitudine gravati, aut quælibet vulnera fuerint peruncta, protinus fugata infirmitate sanantur, quod ego evidenter expertus sum. Nam cum mihi nimia lippitudine oculi gravarentur, ex hoc sacro unguine tactus, dolore protinus carui. Cum autem ad Arvernam re-

^a Sic ædifici fornix exprimit passim Gregorius.
^b Colb. a, *choro psallentium*. De sepulcro sancti Benigni ejusque basilica, etc., vide notas in cap. 44 libri de Gloria Confessorum.

^c Ibi etiam monachos sub Eustadio abbate a beato antistite institutos fuisse narratur in Chronico sancti Benigni. De Paschasias infra agitur in lib. de Gloria Conf. cap. 43.

^d Quæ sequuntur ex hoc capite desunt in Clar. b.

^e Il est, celebrari curato. Vide Liturg. Gallic. lib. cap. 6, n. 4

^f Deest hoc caput in eod. Colb. tut. Idem vero un sequentibus ad cap. 57 inclusive deest in Clar. b;

gionem lues illa inguinalis adveniret, quæ sancti Galli episcopi oratione depulsa est [*V. Hist., l. iv, cap. 5*], et in subita contemplatione parietes domorum atque ecclesiarum signarentur, atque caraxarentur, matricem apparuit in visu noctis quasi vinum, quod in apothecis nostris habebatur, sanguis esset effectus. Cui lamentanti ac dicenti: Væ mihi, quia signata est plagæ domus mea, ait ei vir quidam: Nosti, inquit, quod post pridie, quod erit in Kalendis Novembris, passio Benigni martyris celebrabitur? **783** Novi, ait. Vade, inquit, et vigila totam noctem in honore, ac revocato^e missas, et liberaberis a plaga. Expergefacta autem a somno, implevit quæ sibi fuerant imperata, signatisque vicinorum domibus domus nostra inviolata permansit.

CAPUT LII.

De sancto Symphoriano

Symphorianus^f martyr apud Augustodunensem urbem martyrium consummavit (*An. 179, 23 Aug.*). De loco autem illo ubi gladio percussus est, et sanguis ejus effluxit, quidam religiosus tres lapides eum ipso sanguine levavit, et in capsâ argentea reconditos in ecclesiam ligneis constructam tabulis, apud Thiergum (*V. infra, cap. 67*) castrum urbis Arvernam in altari sancto locavit. Tempore autem (*V. lib. iii Hist. cap. 12*) quo Theodoricus rex Francorum regionem illam evertit, hoc castrum ab hostibus incendio concrematur. Cumque ab aliarum domorum exustione domus Dei, quæ, ut diximus, ligneis erat tabulis fabricata, igni apprehensa consumeretur, populi plangentes dicebant: Utinam vel beatæ reliquias non perissent! Interea cum prunarum magnus esset de incendio acervus effectus, subito aquilone flante atque urente, vehementer favillæ ab incendio relicte, per diversa jaciuntur, et ecce capsâ illa argentea illæsa refulgens, tanquam sidus præclarum apparuit. Colligentes autem eam qui tunc aderant clerici, requirentes, nihil de beatæ pignoribus diminutum reperientes, mirati sunt inter tam valida incendia speciem tam tenuem sic fuisse salvatam, in qua, ut ita dicam, non solum hæc, sed etiam mille libræ argenti aut ferri potuissent sine mora dissolvi. Vera magna ibidem virtus apparuit, quæ populum ad Deum cultum et honorem sui nominis roboravit, qui **784** facta deinceps alia in eodem loco basilica, sanctas reliquias in altari posuerunt.

CAPUT LIH.

De beato Marcello Cavillonensi.

De beati vero Marcelli Cavillonensis^g martyris.

in altero Clar. ad cap. 56. Acta sancti Symphoriani. edidimus inter sincera Martyrum, pag. 69, ubi plura de illo observavimus.

^g Colb. tut. semper *Cabillonensis*. Sancti Marcelli Acta quæ edita sunt, illum e Martyrum Lugdunensium numero fuisse memorant, qui, furente persecutione, e carcere elapsus prope Cabillonum Prisco præsidi occurrit, a quo interrogatus, et se Christianum esse confessus, cingulo tenus in terra defossus tertio post die exspiravit. Ad cujus sepulcrum Guntramnus celebre monasterium construxit, de qua diximus ad cap. 1 Fredegarii in Chronico.

virtutibus pauca ad nos mittenda memoriæ monimenta venerunt. Quæ quamlibet parva censeantur in dictis, ad eum tamen referenda sunt qui hæc operatur in singulis. Causa quædam exsisterat, ut Fedamius, Eunomii quondam Arverni presbyteri filius, Cavillonensem urbem adiret (*An. 179, 4 Sept.*), idemque apud basilicam sancti martyris Marcelli hospitalem habebat, ab abbate loci victus stipendia capiens; ipse enim quæ loquor exposuit. Inter duos, inquit, viros orta fuit intentio [*Al., contentio*]: hisque litigantibus, in hoc eis ipsa subiit, ut eam sacramento dirimerent. Ingressique basilicam sancti Martyris, elevatis homo manibus ad perjurandum, cum nomen Sancti voluisset ore patulo nominare, hæsit vox in faucibus, nec lingua poterat ad officium reflecti. Sed ne hoc quidem parum videretur ad beati athletæ gloriam, ipse eum elevatis manibus quasi æneus totus irriguit. Tunc oratio facta pro eo, ab solvi diaboli arte victum obtinuit: ipse quoque post absolutionem sermone proprio opus suum confessus, quæ negligenter egerat emendavit.

CAPUT LIV.

De sancto Valeriano.

(*An. 179, 15 Sept.*) Huic martyri adjungitur, et sanguine et agone propinquus, beatus athleta Valerianus ^a, qui apud castrum Trinorciense, quadragesimo a Cavillonensi urbe milliario, consummato **785** certamine tumulatus est. Igitur Gallus, hujus urbis comes, cæliaci ^b morbi dolore gravatus, qui totam alvum non modo tortura, verum etiam tumore ita conflaverat, ut hydropticus putaretur, nihil edere, nihilque potus capere posset, flebatque juxta hoc contagium ut inediæ morbo deliceret, qui prope exanimis, cum se cerneret desperatum, rogat se deportari ad beati Martyris tumulum. Ubi cum projectus fuisset, accessit ad eum Epirechius ^c presbyter, qui tunc ipsam regabat ecclesiam, vir virtutum, et puræ mentis homo, sicut ipsi oculis nostris inspeximus, dixitque ei: Si vis sanus fieri, confide in virtute Martyris gloriosi. et vove ut unam trabem cum liga-

^a Valesianus, ut ejus Acta vulgata habent, simili modo ac Marcellus e Lugdunensi carcere elapsus, Trenorebii a Prisco præside tentus, post varia supplicia capite plexus est. Ecclesiæ ad ejus sepulcrum constructæ additum est percelebre monasterium ordinis Benedictini, quod tandem ad sæculares canonicos transiit. Castrum vero Trenorchium, seu *Tinnartium*, aut *Tornasium*, vulgo *Tournaz*, nonnisi 20 circiter milliariis, id est leucis sex, ab urbe Babilono distitum est. De quo vide Valesii notitiam.

^b Colb. a, *cæiaci*. Bell., al. manu, *ciliaci*, id est colici.

^c Colb. int., *Epiricus*.

^d Mss. duo, *Apollonaris*. Horum martyrum Acta illos cum Mauro presbytero aliisque multis, Nerone imperante, sub Lampadio præside passos fuisse commemorant: quæ sententia non placet iis qui nullos martyres in Gallis ante M. Aurelii tempora admittunt. Videntur tamen Maximiani temporibus antiquiores; nusquam enim sub Riccio Varo præside passi, ut cæteri Belgicæ Gallicæ istorum temporum martyres, dicuntur. De his Marlot. lib. 1. Metrop. Remensis cap. 21. Frodoardus Acta fere integra exhibet, sed

A turis suis ad hujus templi tecta recuperanda transmittas. Erit enim tibi præsidium, si ea devote impleveris quæ promittis. At ille attentius orans, vovit quæ presbyter indicavit; statimque sanus factus, trabem nullo commonente ad basilicam Sancti exhiberi præcepit. Ecce quid præstat Dominus Jesus Christus in terris martyribus sanctis, quos glorificatos ascivit in cælestibus regnis. Nec immerito, quia sacrum nomen ejus corde credentes, in operibus invocantes, in tentationibus confidentes, non modo ut fideles servi Dominum sunt seculi, verum etiam et alios ut sequerentur suis exemplis inclaverunt.

CAPUT LV.

De Timotheo et Apollinari martyribus.

Timotheus et Apollinaris ^d apud Remensium urbem, consummato **786** martyrio, cælestia regna meruerunt (*An... 23 Aug.*): quorum reliquias quidam, ædificata in eorum honore basilica, devotus expetiit. Pontifex vero qui aderat, cum honore per presbyterum dirigit. Cumque iter ageret, mulier importuna, et credo in ligna merito, in via procedit, salutatoque presbytero, deosculatur liateam quo sacre tegebantur favillæ, rogans sibi de iis aliquid condonari. Tunc presbyter diu dubitans, et tribuere differens, victus tandem ab improbitate ejus, divisit [*Al. dimisit*] ei particulam. Ascendensque *sonipede[m]* [*id est, equum*], iter experire cepit injunctam: sed percutiens utraque equi latera; nequaquam poterat promoveri; ipse vero ita gravatus erat, ut vix caput valeret erigere. Intelligens autem Martyrum se virtute teneri, pœnitentia motus utiliter recepit quod negligentia intercedente largiri præsumpsit: restititque in capsam quod abstulerat, abire permissus est.

CAPUT LVI.

De sancto Eutropio.

Eutropius ^e quoque martyr Santonicæ urbis, a beato Clemente episcopo fertur directus in Gallias (*Sæc. II aut III, 30 April.*), ab eodem etiam pontifi-

passionis tempus non exprimit; Timotheum vero ex Oriente Remos advenisse scribit, atque hoc caput Gregorii laudat. Eusebius, *vir spectabilis*, eorum in honorem basilicam construxit in qua, teste Frodoardo, sanctus Remigius sepeliri petierat. Exstat etiam nunc canonicorum collegio et parochiali titulo insignis, sed nobilior, quod in ea complurium martyrum reliquiæ asserventur. Haud procul ab illa visitur antiquum cœmeterium quod *Martyrum* vulgo appellatur, in quo et in vicinis locis, terra effossa, inveniuntur corpora, clavis magnis in capite et in brachiis confixa, quæ martyrum esse putantur. Nullo tamen publico cultu donantur, quod et nullis miraculis coruscant, nec sint, ut loquitur Optatus, ab Ecclesia vindicati.

^e Laud., Bell. et Colb. a, *Eutropis*, et in capitis titulo, *De Eutrope martyre*. Et hic Gregorius martyrem admittit ante Marci tempora ex vulgari traditione. Sancti Eutropii ecclesia apud Santonas vetustate fatigata a Leontio episcopo restaurata est, ut canit Fortunatus lib. 1. carm. 5. Is est Leontius qui circa sæculi VI mediū Burdigalensis erat episcopus. Palladius eodem sæculo labente ejusdem sancti corpus

calis ordinis gratia consecratus est ^a, impletoque hujus officii ordine, peracta incredulis prædicatione, insurgentibus paganis, quos sæctor invidiæ credere non permisit, illiso capite victor occubuit. Sed quia eo tempore instante persecutione, neque digno loco sepelitus, neque a Christianis debito honore veneratus est, valde datum est oblivioni eum martyrem fore, quod hoc ordine traditur **787** revelatum. Post multa annorum spatia in ejus honore basilica ædificata est, expletoque opere Palladius ^b, qui tunc sacerdotalis ordinis cathedram regabat, convocatis abbatibus, sacros cineres in locum quem præparaverat, transferri studuit. Quod cum factum fuisset, duo ex abbatibus reserato opertorio sanctum corpus aspiciunt, contemplanturque cicatricem capitis, qua in parte deflexum fuerat securis acumen. Sed ne præsens visio duceretur in irritum, etiam spiritualis hæc doctrina commonuit, scilicet cum sequenti nocte stravissent sacerdotes membra quieti, apparuit per visum his duobus, dicens: Cicatricem quam contemplati estis in capite, scitote me per eam martyrium consummasse: et ex hoc quod martyr esset innotuit populis, quia non aderat historia ^c passionis.

CAPUT LVII.

De sancto Amarantho.

Amarandus ^d autem martyr apud Albigensem urbem, exacto agonis fidelis cursu, sepultus vivit in gloria (An. 250, 7 Nov.). Cujus, ut historia passionis declarat, sepulcrum diu vepribus sentibusque [*Ed.*, sepibusque] contextum latuit, sed, Domino jubente, Christianis populis revelatum est, et crypta in qua quiescebat patefacta resplenduit. Sed cum hostilitate impellente locus ille ab habitatoribus fuisset evacuatus, a longinqua venientes incolæ, honorem beato Martyri quasi custodi proprio nitebantur impendere. Igitur cum cereos frequenter devotio Christiana deferret, quadam die contigit, ut quidam præ longinquitate itineris incrementum ignis, quo accenderetur **788** cereus, non exhiberet. Arreptumque silicem ferro vorberat quasi ignem eliciturus: quod dum ageret, et crebris ictibus lapidem quatens, nihil foci

transtulit, ibique perseveravit in ecclesia sui nominis cum adjuncto monasterio ordinis Cluniacensis, usque ad sæculum proxime elapsam, quæ a Calvinistis concrematum est. Acta ejus habeantur, sed fabulosa, quæ ideo omisit Henschenius ad 30 Aprilis Bollandiani.

^a Cod. Laud., *gratiam consecutus est.*

^b Celebris est in Gregorii Hist. lib. vii et viii ob ordinatum ab eo Faustianum episcopum Aquensem in Novempopulania. Interfuit concilio Paris. iv et Matise. ii. Litteras simul et sacras reliquias a Gregorio Magno accepit.

^c Exstat hodie ejus passionis historia, imo potius fabularum consarcinatio, ut diximus, nulla fide digna. Sed non spernendus est liber de ejus Miraculis, sæculo xii scriptus, quem Bollandiani ad diem 30 Aprilis ediderunt.

^d Amaranthus, seu Amaranthus, Decii temporibus martyrium consummasse dicitur. Sepultus fuit apud Viancium vicum, haud procul ab urbe Albigensi, ibique corpus ejus sacrum remansit ad an. 1404, quo in ecclesiam sanctæ Cæciliæ urbis cathedralæ

A posset excutere, cœlesti lampade cereus, qui jam beato sepulcro affixus erat, illuminatur; sicque factum est ut quæ humanæ non expleverant industriae, peragerentur divini numinis majestate. Cassante humano studio cœlestia officia ministrantur, luminisque novi fulgore cereus clarificatur accensus. Quod cum populis manifestatum fuisset, incrementum loci ulterius ad accendendum lumen nullus exhibere præsumpsit. Postquam vero locus ille inhabitari ab hominibus assidue cepit, atque ibi domus in quibus ignis accenderetur adessent, hoc miraculum non est ultra præstitum plebi, cum aliis miraculis frequentius illustretur.

CAPUT LVIII.

De sancto Eugenio.

Huic ^e cryptæ sociatur et ille Honorificiæ ^f persecutionis martyr Eugenijs, sacerdotalis infule maximum decus, quem in hac urbe detrusum exsilio, vel ipsius vel sociorum ejus passio narrat (An. 505, 13 Jul.). Illic cum magnis in sæculo polleret virtutibus, et jam victor de tormentis martyrialibus exsiliisset, tempus vocationis suæ, quo arcersiretur ad gloriam, Domino revelante, cognovit, illud præcipuo quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri Amarantho socium esse futurum, ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo, diutissimo orationem fudit ad Dominum: dehinc expansis per pavementum brachijs, spiritum cœlo direxit, qui a Christianis **789** collectus, in ipsa qua diximus crypta sepulturæ mandatus est. Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenirent, negotia multa in atrio protulerunt. Puella vero una ex habitatoribus loci stationem adit, quasi aliquid coemptura, speciemque sibi aptam aspiciens, a negotiatore suscepit. Et statim dicto citius porrectam alteri negat se accepisse. Negotiator vero intentabat: Mea eam tibi manu protuli, tuque rimandam sollicito suscepisti. Illaque negante, ait negotiator: Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud beatus martyr Eugenijs. Ad cujus sepulcrum, si cum sacramenti interpositione

a Ludovico de Ambesia translatum est. De Viancii ecclesia et monasterio vide Hist. persec. Vandalicæ a nobis editam, cap. 8, num. 8. Sancti Amaranthi passionis historiam, quam Gregorius laudat, aut aliam quæcumque nusquam vidimus.

^e Sic et cod. Clar. b, quavis ibi caput præcedens desit. In margine additum, *apud Albigensem urbem. Mss. Eugenium in capitis titulo martyrem dicunt.*

^f Legendum *Hunericiæ*. Illic nempè celebratus sanctus Eugenijs Carthaginensis audistes, qui tempore Hunericæ Vandalorum in Africa regis fidem catholicam verbo, scriptis et miraculis, egregie adversus Arianos defendit. Sed tandem, jubente Trasamundo, in Gallias relegatus, Albige defunctus est, ac sepultus prope sanctum Amaranthum, atque cum eo, ut ad cap. præced. diximus, in ecclesiam cathedralen translatus est. Collitur Albige die 6 Sept., in Martyrologiis vulgatis 13 Julii. Ejus epistolam Gregorius integram retulit Hist. lib. ii cap. 3. De eoplasta Victor Vitensis episcopus, quem vide, et Hist. persec. Vandalicæ, quam ei subjungimus, cap. 8.

edixeris te non accepisse, damni mihi nihil aestimo quod amisi. At illa pollicita se posse ex hoc exui sacramento, vadit ocius ad sepulcrum; elevatisque manibus ut iuraret, extemplo membris dissolutis irriguit, plantæque ejus affixæ sunt pavimento; vox hæsit in gutture, tantum os patulum a sermone nudum habebat. Quod negotiator cum reliquo populo cernaens, ait: Prosis tibi, inquit, virgo, hæc species quam tulisti mihi, sufficit ultio data per Martyrem. Et hæc dicens, a loco discessit. Illa vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem Martyre jubente locuta, palam confessa est quod clam latere voluerat. Quid agis, o infelix avaritia? quid petendis rebus alienis a succumbis mens feminea, non virilis? Ut quid firmam loriceam mentis modica transverberas sagitta cupiditatis? Quid congregas, o homo, auri rubiginosi talenta, cum Ihs arsusur in gehenna? Quid tibi pronunt peritura lucra, quæ æternæ vitæ pariunt detrimenta? juxta illud Domini verbum: *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Aut, quam dabit homo commutationem pro anima sua (Math. xvi, 26)?*

CAPUT LIX.

De ultione cujusdam furis.

790 Ecclesia^b est vici Icidiorensis, sub termino Turonica urbis, quæ plerumque sacris miraculis illustratur, fenestras ex more habens, quæ vitro lignis incluso claudantur, quo præclarior ædi sacratæ lumen quod mundus meruerit subministrant. Quam ecclesiam fur nocturnus importunusque aggreditur, ingressusque nocte, cum omnia cernebat custodum cura tueri, et nihil de sacris ministeriis quod auferret adverteret, ait intra se: Si aliud, inquit, invenire non possum, vel has ipsas quas cerno vitreas auro, fusoque metallo aliquid auri conquiram mihi. Ablatis igitur dissipatisque vitreis, metallum abstulit, et in pagum Biturij territorii contulit. Missumque vitrum in fornace per triduum decoquens, nullum exinde opus potuit expedire: victusque crimine, divinum super se judicium intuens, nequaquam motus perdurat in malis. Ablatum autem a cacabo vi-

^a Mss. quatuor, *petendarum rerum alienarum*. In Colb. a emendatum, *appetentiæ rerum*, etc. Hæc vero ad finem cap. desunt in Clar. b.

^b Hoc caput deest in Clar. a, et simul cum seq. in Clar. b. Colb. a, *Icioderensis*. De hoc loco egimus in notis ad cap. 12 lib. vi Hist.

^c Sic Clar. a; cæteri Mss. et Editi vel., *Donatus*. Horum martyrum passionis historiam dedimus inter Acta Martyrum, pag. 295, et Henschenius die 24 Maii Rollandiani. Eorum martyrium ad annum usque 303 differt Baronius.

^d Bell., *Similianus*, vulgo *saint Sambin*, tertius in Catalogis vulgatis episc. Namnetensium recensetur, sed nihil de ejus ætate compertum habemus.

^e Hanc obsidionem ad extrema Chlodovei I tempora, id est an. 510 aut seq., revocat Cointius, sub cuius ianua potestate anno 514 exstabat urbs Namnetensium. Nam Epiphanius Namnetensis eo anno concilio Aurelianensi subscripsit.

^f Hæc basilica hodieque substitit, parochiali titula ornata, sicut et basilica sancti Similiani, cujus titularis nominatur ab uno e canonicis ecclesiæ cathedra-

trum, quod in pilulis nescio quibus conversum fuerat, advenientibus negotiatoribus vendidit, ut scilicet accepta pecunia, novus Cæzi, lepram perpetuam compararet. Nam adveniente die post anni curriculum, quod [Al., quo] hoc furtum fecerat, caput ejus tumori datur: oculi quoque inflantur, ut erui a suis locis autumentur. Hæc autem ei singulis annis eveniunt in die illa qua furtum admisit. Plangitque miser vitrum, quod ex itinere quo [Al., quod] transmisit non potuit revocare.

CAPUT XL.

De Rogatiano et Donatiano martyribus, et Similiano confessore.

Apud urbem vero Nanneticam duo sunt martyres pro Christi nomine jugulati (An. 290, 24 Maii). Quorum unus Rogatianus, alter Donatianus^e est vocitatus. Habetur ibi etiam et Similinus^d **791** magnus confessor (An. 310, 16 Jun.). Igitur cum supra dicta civitas tempore Chlodoveci regis barbaricam vallaretur obsidione^e (An. circ. 510), et jam sexaginta dies in hac ærumna fluxissent, media fere nocte apparuerunt populis viri cum albis vestibus, radiantibus cereis, a basilica^f beatorum Martyrum egredi: et ecce alius chorus huic similis de basilica procedere antistitis Similini. Cumque conjungentes se, data salutatione, orationi incubuissent, recesserunt unusquisque ad locum unde progressus fuerat, ac protinus omnis phalanga hostilis immenso pavore exterrita, ita subito impetu a loco discessit, ut facta luce nullus ex his reperiri posset. Apparuit ante dicta virtus Chiloni [Clar. a, Chillino] cuidam, qui tunc huic exercitui præerat. Qui necdum erat ex aqua et Spiritu sancto renatus, qui statim compunctus corde, conversus ad Dominum, iterata nativitate progenitum, Christum esse Fillum Dei vivi clara voce testatus est.

CAPUT LXI.

De reliquiis beati Nazarii.

In territorio quoque urbis Nanneticæ^g, in vico quodam supra alveum Ligeris, beati Nazarii reliquie continentur (An... 12 Jun.). Igitur quodam tempore

dralis, ideo sancti Similiani dicto. Diversa est ab illis abbatia sanctorum Rogatiani et Donatiani in pago Namnetensi, quæ memoratur in charta Odonis regis an 893, lib. vi de Re diplomat. num. 121.

^g Aliquot Mss., etiam Clar. b, in quo caput præcedens deest: *In territorio quoque ipsius urbis, in*. Et hic ultimus in margine, *apud urbem Nanneticam*. Locus ille infra Nannetas hodieque nomen retinet Sancti Nazarii, ubi præter parochialem ecclesiam prioratus exstat monasterio sancti Albini Andegavensis subiectus, cui tempore Gregorii, uti ex hoc loco conjicio, abbas præerat virorum conventui. Quis vero ille sit Nazarius, divinare non licet, cum eodem die 12 Junii Nazarii tres colantur, primus Mediolani cum Celso puero a sancto Ambrosio Mediolani inventus, item duo martyres illis cognominis, si tamen diversi sint. Ebroduni; et tertius Romæ, cujus corpus anno 765 Chrodogandus, Mettensis episcopus, Roma in Gallias attulit, quæ occasio fuit condendæ celebris abbatie Lareshamensis in diocesi Wormatiacensi.

homo devotus balneum ex auro purissimo cum omni apparatu studiosissime fabricatum, super altare basilicæ illius posuit ^a, orans ut in causis suis Martyris virtus dignaretur adesse. Quo recedente, Britto quidam ex satellitibus Warochi Britannorum comitis ^b, et primus cum eo adfuit, ablatoque violenter apparatu balnei, ipsum quoque balneum repetiit (An. 590). Renitente presbytero ac dicente: Dei res hæc sunt, **792** et ad reficiendos pauperes sancto Martyri sunt collata, ne famem pessimam patiantur, qui huic templo fideli devotione deserviunt: unde tu potius huc aliqua inferre, non a terre debes. Non molliuit hominis avari animum abbatis illius prædicatio; sed potius succensus, minari ei cepit, ac dicere: Nisi sine mora refuderis balneum, manu mea interimeris. Tunc victus abbas, speciem super altare quo sancta teguntur pignora collocavit, dicens: En ipsam quam petis reticulam; si metus de virtute Martyris nullus est, aufer. Erit enim, ut confidimus, de vestigio iudex, si ea auferre præsumpseris. At ille nihil metuens, abstulit, jubens sibi equum ante ipsam basilicæ porticum præparari. Cui ait sacerdos: Nullus unquam in hoc loco equum præsumpsit ascendere. Da, quæso, gloriam Deo, et honora Martyrem, ne mali aliquid patiaris. Ille vero mandata negligens sacerdotis, ascenso in atrio sancto equite, ubi egredi venit ^c, percusso ad portæ limen superius capite, ad humum testa disrupta corruit, manibusque suorum deportatus, ut iugurium cujusdam pauperculi, quod erat proximum, est ingressus, protinus spiritum exhalavit. Quod Warochus audiens, et res ^c quas hic abstulit restituit, et de suo proprio multa contulit pavore perterritus.

CAPUT LXII.

De quinquaginta martyribus Thebæis.

Est ^d apud Agrippinensem urbem basilica, in qua dicuntur quinquaginta viri ex illa legione sacra Thebæorum pro Christi nomine martyrium consummasse (An. 286, 10 Oct.). Et quia admirabili **793** opere ex missivo quodam modo deaurata resplendet, Sanctos Aureos ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt. Quodam autem tempore, Ebergisili episcopi ^e, qui tunc hujus urbis erat antistes, capitis

Mos erat tunc temporis res Deo oblatas super altare deponere. Vide Bignon., in lib. 1 Marculli form. 1.

^b Id contigisse putant tempore belli quod anno 590 commotum est, de quo Gregor. Hist. lib. x capite 9.

Alij, ascenso equo, e.c. Mss. at ubi egredi. Clar. a, Colb. a et Clar. b, alia manu, egredi voluit.

^d Quæ sequuntur ad hæc verba capitis 69, *Fernnt etiam*, etc., desunt in Clar. b. Complures martyres ex Thebæorum legione apud Colonia Agrippinam, ac in vicinis locis passos fuisse vetus est traditio, de quibus Helinandus, seu quivis alius, multa congerit in sermone apud Surium edito die 10 Octobris, *Sanctos Aureos*, qui hic laudantur, interpretatur sanctum Gereonem sociosque ejus, quanquam multo plures quam quinquaginta fuisse dicuntur. Eorum basilicam ab Helena Constantini Magni matre exstructam fuisse censet, eique ministros deputatos, qui divinas laudes

A mediocritas validis doloribus quætebatur, era' autem tunc temporis in villa oppido proxima quo dolore, ut diximus, valde attenuatus, misit diaconem suum ad Sanctorum basilicam. Et quia in ipsius templi medio puteus esse dicitur, in quo Sancti post martyrium pariter sunt coniecti, collectum exinde pulverem detulit sacerdoti. Verum ubi exinde caput atigit, extemplo dolor omnis exemptus est.

CAPUT LXIII.

De sancto Malloso.

Ab hoc etiam sacerdote sancti martyris Malloسی corpus repertum est hoc modò (An. 286, 10 Oct.). Cum fama ferret hunc apud Bertunense ^f oppidum martyrium consummasse, occultum erat hominibus illis quo in loco quiesceret: erat tamen oratorium inibi, in quo nomen ejus invocabatur. Supradictus vero pontifex in honorem ejus basilicam edificavit, ut scilicet cum aliquid revelationis de Martyre acciperet, in ea beatos artus, Domino annuente, transferret. Denique in latere basilicæ, id est, in pariete qui a parte erat oratorii, in absida collegit ^g, præstolans Domini misericordiam quid juberet de Martyre revelari. Post hæc diaconus quidam Mettensis, per visum ductus, ubi Martyr quiesceret est edoclus. Post paucum autem tempus, veniens ad episcopum, et quasi certa signa, quæ per visum viderat, relegens, cum prius ibidem non fuisset, ait episcopo: Hic effode, et invenies corpus Sancti, id est, in medio absidæ. **794** At ille, cum fodisset quasi in septem pedes, attingit nares ejus odor immensi aromatis, et ait: Credo in Christo, quod ostendit mihi Martyrem suum, quando me hæc suavitas circumdedit: et fodiens, reperit sanctum corpus illæsum; et emittens vocem magnam, *Gloria in excelsis Deo* secum omnem clerum pariter psallere fecit. Dicit quoque hymno, corpus sanctum in basilicam transtulit, et cum laude debita sepelivit. Ferunt ibidem et Victorem martyrem ^h esse sepultum, sed non cum adhuc cognovimus revelatum.

CAPUT LXIV.

De Patroclo martyre.

Patroclus ⁱ quoque martyr, qui apud urbem Tricassinorum sepultus habetur, sæpius se amicum Dei

persolverent. Monasterium sancti Gereonis appellat, quod hodie insignis est collegiata.

^e Deputatus fuit a Childeberto rege anno 590, ad compescendas turbas monasterii Pictavensis, ut scribit Gregorius lib. x Hist. cap. 45.

^f Cod. Colb. a, *Bertinensem* Colb. tut. *Bertun-tensem*.

^g Clar. b, *absidam collegit*.

^h In Colb. a deest hæc vox, *martyrem*. Si verum sit, ut aliqui sentiunt, hunc martyrem ex legione Thebæa fuisse, qui loco ubi cum multis aliis passus est, *Sanctos* nomen dedit, ex quo vulgus *Xanum*, quod Cliviensis ditioris oppidum est, efformaverit, Bertuni oppidi situm invenimus. Nam Victor et Malloso hic in eodem loco quiescisse memoratur; et vetera quædam Martyrologia utrumque simul celebrant.

ⁱ Deest hoc caput in Colb. tut., cætera quoque ad 73 inclusive, in Clar. a.

virtutibus multis ostendit (*An. 250 aut 275, 21 Jan.*). A Erat enim super eum parvulum oratorium, in quo unus tantum clericus serviebat. Loci enim homines parvum exhibebant Martyri famelatum, pro eo quod historia passionis ejus non haberetur in promptu. Mos namque erat hominum rusticorum, ut sanctos Dei, quorum agones relegunt, attentius venerentur. Quidam igitur de longinquo itinere veniens, libellum hujus certaminis detulit, lectori, quem in ipso loco servire diximus; prodidit ad legendum. Ille vero post decursam lectionem valde gavisus, nocturno sub tempore famulante lumine, velociter exemplavit. Non inibus quidem digressis, hic episcopo suo exhibet quæ repperat, putans se per hæc gratiam assequi sacerdotis. At ille non credens, nisi confictum æstimans, cæsum increpatum clericum abscedere jubet, dicens: Te hæc juxta votum tuum dictasse manifestum est; nam nunquam ea cum ullo homine reperiisti. **795** Post multum vero tempus, ut virtus Martyris non esset occulta, abiit exercitus in Italiam, et detulit passionis hujus historiam, sicut a clerico tenebatur scripta. Tunc confusus valde episcopus, cognovit vera esse quæ a clerico dicebantur. Populus autem ex hoc magis honorare cœpit Martyrem, constructaque super eum basilica, festivitatem ejus per singulos annos devote concelebrat.

CAPUT LXV.

De basilica sancti Antoliani martyris.

Antolianus ^b autem martyr apud urbem Arvernani martyrium consummavit (*An. 255, 6 Feb.*). In cujus honore Alchima soror et Placidina conjux Apollinaris episcopi templum ædificare cupientes, multa sanctorum corpora, dum fundamenta jacerent, removerunt, nescientes cujus meriti essent quorum sepulcra repperant: quæ cum viritum sepelire propter aliorum sepulcrorum multitudinem quæ locum illum ab antiquo repleverant non haberent, congregatam ossium massam in unam projicientes fossam

Frequentes istis temporibus fuere Francorum in Italia expeditiones, quarum occasione quidam ex Italia Acta sancti Patrocli in Gallias afferre puterunt. Incertum est autem an ea sint quæ ad nos usque pervenere, in quibus Patroclus Aureliani jussu casus memoratur. Aurelianus autem an. 275 et seq. in Gallias venit. Verisimiliter tamen alii putant Aureliani nomine præsidem designari. Ejus sancti Martyris reliquias ab Ansegiso Trecenti episcopo obtinuit Bruno, Coloniensis episc., Ottonis Magni imp. frater, qui eas apud Susatum (*Soest*), Westphaliæ oppidum, diocesis Monasteriensis, deposuit, ubi hodieque servantur. Ad Bolland., die 21 Januarii. Translationis historiam ex Rotgero monacho descripsit Camuzatus Promptuarii fol. 434.

^b De Antoliano egit Gregorius lib. 1 Hist. cap. 31, ubi inter alios martyres qui in Chroci Alemannorum regis in Gallias irruptione passi dicuntur, tempore Valeriani et Gallieni imp., Antolianum alioque Arvernenses martyres recensere videtur. In libro de Ecclesiis Clarom. sanctus Antolianus in ecclesia sancti Galli quiescere dicitur; sed illa destructa, sacrum ejus corpus in ecclesiam sancti Iulii translatum est. Volunt tamen alii sancti Antoliani reliquias, destructa sæculo x sancti Galli ecclesia, in Cantogilense

humo operuerunt: idque, quod Deo vel sancto Martyri acceptabile non fuisset, per visum cuidam apparuit; viditque homo ille conquerentem beatum Antolianum cum reliquis sanctis, atque dicentem: Væ mihi, quia propter me multi fratrum meorum injuriati sunt: verumtamen dico, quia qui hæc cœperunt, ad effectum perducere non possunt. Quod ita gestum est. Erectis tamen parietibus **796** super altare ædis illius, turrem ac columnis, pharis, heracliisque transvolutis arcibus erexerunt, miram cameræ fucorum diversitatis imaginatam adhibentes picturam. Nam ita fuit hoc opus elegans et subtile, ut per longa tempora rimarum frequentatione divisum pene in ruinam pendere videretur. Quod periculum Avitus ^f pontifex cernens, anticipans futuram columnarum stragem, jussit tigna asseresque vel tegulas amoveri; quibus submotis nec adiutoriis columnis appositis, nutu Dei, discedentibus de machina structoribus ut cibum caperent, recedentibusque et reliquis a basilica, dato columnæ inmensum pondere, cum magno sonitu super altare et circa altare diruerunt, completaque est ædes nebula de effracti calcis pulvere. At sacerdos exanguis, durum damnorum detrimenta suspirans, ne et marmora confregissent, et aliquis deperisset et populo, cure non poterat quid damni accessisset. Nullus enim propter nebulam pulveris illuc poterat accedere. Post duarum vero horarum spatium, recedente nebula, ingressi sunt vel defunctorum colligere corpora, vel columnarum fragmenta rimari. Nullum hominem periisse cognoscunt: altare quoque mirantur illæsum, in quod e tanta altitudine impactæ columnæ nihil læsionis intulerunt. Quid plura? inveniunt omnia integra, cuncta contemplantur esse salvata: glorificant Martyrem, conspiciunt Dei virtutem, qui sic altare columnasque servavit illæsas.

In hujus urbis territorio et Julianus martyr (*An. 304, 28 Aug.*) agonis palmam legitime decertando **797** promeruit. De cujus virtutibus quæ ad nos

ordinis Benedictini cœnobium, hodiernæ sancti Florenti diocesis, translata fuisse, ubi etiam nunc haberi dicuntur cum aliis multis sanctorum reliquiis, quæ hunc locum illustant.

^c Sic restituendum censet Sirmondus in notis ad Apollinaris Sidonii, lib. III, epist. 15, idque exit rerum veritas. Vide supra notas in lib. III Hist. capp. 2 et 12. Haud tamen disiteor me nusquam hanc lectionem in Editis aut Scriptis invenisse. Sic quippe habent Editi Bad. et alii: *Alchima et soror Placidine conjux... cupientes.* Rou. at Colb. tit., *Alchima soror Placidine conjux... cupiens.* Laud., Bec., Colb. a, *cupientes.*

^d Videant quale piaculum admittant, qui, posthabita omni religione, mortuorum cadavera adeo facile pro suo libitu effodere non verentur.

^e Sic plerique Mss. alii cum Editis, *a columnis.* Et infra Mss. ut plurimum *eracis, seu heracis.* Hunc locum sic exponit Bolland. ad diem 6 Febr., ut arcus telamonibus, seu athlantibus, quos Gregorius *Heracles, quasi Hercules* appellat, innixi fuerint. Pharos censet esse tigna quæ in molium phari assurgebant.

^f Episcopus Arverniensis, de quo passim Gregorius.

usque venerunt, in libro quem de ejus miraculis **A** proprie scribere præsumpsimus declaravimus ^a.

CAPUT LXVI.

De furto patrato in œde sancti Saturnini.

In ipso quoque territorio, tempore quo Chramnus ^b Arvernnum abiit (*Post an. 250, 29 Nov.*), cum diversa scelera ab ejus gererentur ministris, quinque viri sacrosanctum oratorium domus Iciacensis ^c fur-
tim appetunt: habentur autem in eo sancti Saturnini reliquæ, irruptoque, ablatis palliis vel reliquis ministerii ornamentis, nocte tegente discedunt. Sed presbyter recognoscens furtum, ac inter vicinos scrutans, nullum potuit ex his quæ ablata fuerant indicium reperire. Protinus vero latrones qui hæc admiserunt in Aurelianense se territorium transtulerunt: divisisque rebus, accepit unusquisque partem suam. Sed mox insequente ultione divina, quatuor in seditio-nibus interfecti sunt. Quintus vero totam sibi furti hujus hæreditatem superstes remanens vindicavit. Sed ubi hæc in domum suam contulit, statim oblectis sanguine oculis, excæcatus est. Tunc componctus tam doloribus quam inspiratione divina, vovit, dicens: Si respexerit Deus miseriam meam, et mihi visum reddiderit, referam loco illi sancto quæ abstuli. Et hæc cum lacrymis orans, visum recepit. Accedens vero ad oppidum Aurelianense, providente Deo, diaconem Arvernnum invenit. Cui traditis rebus, suppliciter exoravit ut easdem oratorio restitueret, quod diaconus devotus implevit.

CAPUT LXVII.

De sancto Genesio Arverno.

Nuperrimo autem tempore (*An..... 28 Oct.*) in hujus urbis Arvernæ territorio, **798** quod adjacet Tigernensi castello, Genesius ^d ejusdem loci sanctus se hoc modo revelavit. Pauper quidam boves, quos ad exercendam culturam habebat, casa ab oculis dilapsos perdidit, eisdemque sollicita indagine quæ-sitos, reperire non potuit. Consequenti vero nocte apparuit ei vir quidam per visum, dicens: Vade per viam quæ ad silvam ducit, et invenies boves quos

^a Ipse est liber secundus quem infra habes.

^b Colb. a, *Condrannus*. De his Chramni sceleribus vide lib. iv Historiæ capp. 15 et 16.

^c Idem cod., in marg., al. manu, sed antiqua, *De oratorio Iriodorensi*. Iciolorum autem oppidum **D** (*Issoire*) notum est apud Arvernos, ubi abbatia olim ob scholas, ubi sanctus Præjectus litteras didicit, celebris, de qua infra. Favet titulus in indice in Bell. et Laud.: *De oratorio Iciodorensi in Arverno, ubi sanctus Saturninus requiescit*. Colb. a: *De... Iciodorensi... ubi sanctus Symphorianus*, etc. Retinendam esse vocem *Iciacensis* verisimilius est. Hic quippe designari videtur vicus *Issac* vulgo dictus, unica a Ricomago leuca distans, ubi hodieque ecclesia parochialis sanctum Saturninum Tolosatem episcopum patronum agnoscit.

^d In Colb. tut., hic et in indice, dicitur *episcopus*, mendose, ut ex contextu patet, nam *in albis*, id est intra primam sui baptismi hebdomadam, martyrium complevit. Alius est Genesius episcopus Arvernensis labente sæculo vii, qui die 3 Junii colitur. Hujus sancti Acta habentur, sed quæ parvam merentur fidem.

sollicite requiris, juxta lapidem marmoris herbarum copiam decerpentes: junctisque ad plaustram, marmor exhibe, et super sepulturam quæ visæ est propinqua compone. Ego enim sum, qui tibi hæc loquor, Genesius, cujus est tumulus ille, qui in albis positus per martyrium ab hoc mundo migravi. Consurgens autem homo ille diluculo, reperit boves juxta lapidem, fecitque sicut ei præceptum fuerat per visum. Sed nec in hoc defuit miraculum; cum immensus lapis, quem multa boum paria movere vix poterant, a duobus tantum delatus est bobus. Ex hoc enim multi infirmi ibidem venientes, veterum promissa solventes, sanitatem recipiunt. Audiens hæc Avitus episcopus urbis illius, basilicam super tumulum Sancti magnam ædificavit ^e, dedicatamque, festivitatem in ea excoli præcepit, in qua nunc multa frequentia populorum eum votis, ut diximus, veniens, cum sanitate regreditur. Hæc etiam basilicam sancti Genesii Arelatensis reliquias illustravit.

CAPUT LXVIII.

De Genesio Arelatense martyre, seu, De moro reviviscente.

Hic vero martyr Genesius ^f, decisione cervicis agonem pro Christi nomine, apud eandem Arelatensem scilicet urbem, pollente fervore fidei, consummavit (*An..... 25 Aug.*). Est autem ibi arbor, ubi dicitur decollatus fuisse, genere morus, ex qua infirmis multa **799** plerumque beneficia, impertiente Martyre, sunt concessa. Sed decursis temporibus, cum rami cortexque ejus pro salvatione a multis detraherentur, arefacta est. Verumtamen adhuc fideliter petentibus vivit, similia præbens medicamina quod superest de columna.

CAPUT LXIX.

De miraculis per beatum Genesium factis.

Sed et pons quondam super Rhodanum fluvium, ubi beatus Martyr natasse fertur, in die solemnitatis ejus, disruptis catenis, quia super naves locatus erat, nutare cœpit, ac præ nimio pondere populorum ipsæ naves dehiscentes, in alveo fluminis po-

Dicitur e Græcia cum matre Genesia persecutionem fugiens Arelatem appulisse, ubi a sancto Trophimo baptizatus fuerit. Inde Arvernus veniens Austremonium ibi invenit, a quo ad sanctum Serenatum missus, prope Thigernum a paganis tentus et occisus est, anno ætatis 18. Dicitur vulgo Genesius infans (*saint Geuz l'enfant*), ut ab aliis ejusdem nominis sanctis facilius distinguatur.

^e Monasterium basilicæ adjunctum fuit, cui post sæculi viii medium præfuit Joseph abbas, qui Pippini regis apocrysiarius fuisse dicitur in Historia translationis sancti Austremonii, tunc temporis factæ. Ordini Cluniacensi postmodum, relicto abbatæ titulo, unitum fuit, quod hodieque perseverat, vulgo *Thiern*, seu *Thiers*, in inferiori Arvernia.

^f Hujus passionem sancto Paulino tributam dedimus inter Acta Martyrum sineera, pag. 603. Incertum est quo tempore passus sit. Festum ejus celebratur die 25 Augusti. Laudatur a Prudentio, Eucherio Lugdunensi episcopo, seu Eusebio Gallicano, Fortunato, et aliis.

potum submergerant. Tunc omnes simul in discrimine positi, una voce clamaverunt, dicentes : Genesi beatissime, eripe nos propriæ sanctitatis virtute, ne pereat plebs quæ fideliter advenit tua devote solemnitate celebrare. Mox flante vento vulgus omne ad litus reductum, miratur se virtute Martyris esse salvatam ^a. Nam et cancelli beati sepulcri sæpius a Langobardis vel reliquis hostibus confracti sunt. Sed arrepti a dæmone homines, aut comprehensim rabie, debachchantes, aut propriis se dentibus lacerantes, nihil de iis quæ violenter ceperant abstulerunt. Ferunt etiam in hac urbe ^b fuisse mulierem, cui a viro crimen impactum, nec omnino probatum, a iudice ut aquis immergeretur ^c dijudicata est. Cui cum ad collum lapis immensus funibus colligatus fuisset, in Rhodanum de navi præcipitata est. Illa ^B vero beati Martyris auxilium precabatur, et nomen ejus invocans, aiebat : Sancte Genesi, gloriose Martyr, qui has aquas natandi pulsu sanctificasti ^d, erue me juxta innocentiam meam : et statim super aquas ferri cœpit. Quod videntes populi, susceperunt eam in navi, et ad basilicam Sancti deduxerunt incolumem : nec ulterius a viro vel a iudice est quæsitæ.

CAPUT LXX.

De quadam muliere injuste a marito adulterii accusata.

800 O quantum innocentia præstat, quantum mens pura meretur ! Nam simili sorte alia mulier a viro suo adulterii crimen accepit. Quod coram iudice diutissime deægans, cum propria confessione superari non posset, dijudicator immergi. Dehinc ^C concurrente ad spectaculum populo, ad pontem ducitur amnis Ararici, connexoque cum fune lapide molari collo ejus, præcipitaverunt eam in flumen, increpante desuper viro, atque dicente : Ablue nunc aquis abundantibus fornicationes immunditiasque tuas, quibus sæpe maculasti stratum meum. Sed Domini pietas, quæ insontes perire non patitur, providit stylum sub aquis, quem videre homo non poterat ; qui suscipiens funem, sustinuit mulierem, ne ad fundum fluminis perveniret. Et erant utraque sub aquis, mulier scilicet, et petra styli illius lance librata. Cumque jam sol occubitus peteret, propinqui feminæ illius deponunt a iudice, ut liceret per alveum torrentis cadaver parentis inquirere. Accepta itaque indulgentia, descenderunt ad locum in quo præcipitata fuerat mulier. Videruntque eam pendere cum lapide, missoque unco, abstraxerunt

^a De hoc miraculo vide homiliam sancti Hilarii Arelatensis episcopi apud Surium.

^b Sic etiam Clar. b, omissis licet præcedentibus.

^c Forte ad probationem sceleris, ut et cap. seq., quod examen judicium aquæ appellabatur, de quo passim auctores medii ævi. Vide Bignon., in tit. 55 Legis Salicæ.

^d A ministris insecutus Rhodanum natando transit, ut narrant ejus passionis auctor et Eusebius Gallicanus.

^e Hoc caput et tria sequentia desunt in Clar. b.

^f Edidit Surius istorum martyrum Acta. Eorum festivitas cum missa propria habetur in Missali Gothico apud Thomasum et Mabillon. Liturgiæ Gallicanæ

illam : intelligentesque eam esse vivam, velociter ad basilicam, quæ erat fluminis proxima, traustulerunt ; timebant enim ne iterum mergi juberetur a iudice. Interrogabant autem mulierem qualiter sub pelago vivere potuisset. Respondit : Non mihi aliter quam somnium visum est, nec amplius aquas sensi, nisi cum in his projecta descendi, aut ab his iterum suum resumpta, surrexi. Et mirabantur omnes non potuisse eam mori in tali discrimine ; salvavit enim eam puræ [Al. propriæ] conscientiæ fides, et Dominus, quem jugiter imprecata est. Deinde parentibus indulta, nec a **801** iudice, nec a viro est amplius inquisita : sed ad virtutes martyrum redeamus.

CAPUT LXXI.

De Ferreolo et Ferrucione.

Vesonticorum ^e quoque civitas propriis illustrata martyribus, plerumque miraculis præsentibus gaudet. Huic in abdito cryptæ duo, ut passio ^f declarat, martyres, Ferreolus atque Ferrucio sunt sepulti (An. 211, 16 Jun.). Factum est autem quodam tempore ut vir sororis meæ invalescente febre graviter ægrotaret. Cumque jam quarti mensis spatio lectulo anhelus occumberet, ut nihil aliud conjux mœsta, nisi quæ sepulturae erant necessaria cogitaret, Sanctorum basilicam fletus ac tristis expetit : provolutaque coram sepulcris, palmis ac facie rigente, opprimit pavementum. Accidit autem fortuito ut, extensa dexteræ manus palma, folium herbæ salviæ, quod pro honore Martyrum in crypta conspersum fuerat, operiret. Postquam autem, fusa oratione, cum lacrymis surrexit a tumulis, putans aliquid de linteaminibus, quibus induta erat, manu prehendisse, ut assolet, volam continuit clausam ; egressaque basilicam, patefacta manu, folium herbæ miratur : obstupefacta vero quid hoc esset, munus cœlestis indultum sibi divinitus recognoscit, ut scilicet per eum virtus Martyrum infirmo succurreret. Domum igitur jam lætior rediens, folium dilutum aqua viro porrexit ad bibendum. Qui ut hausit plenus fide, protinus sanitatem plenissimam meruit obtinere.

CAPUT LXXII.

De sancto Dionysio Parisiorum episcopo.

802 Dionysius vero episcopus, Parisiorum urbi datus est martyr ^g (An. 250, 9 Oct.) : tempore vero quo Sigibertus rex cum exercitu ad urbem illam venit, et maximam vicorum ^h ejus partem incendio

lib. III, n. 53. Eorum martyrium sub initium Antonini Caracallæ cortigissæ censent viri eruditi. Vesontionem, ubi passi sunt, fidei prædicandæ causa a sancto Irenæo directi fuerant.

^e Ex his quæ Gregorius in Hist. lib. I cap. 30, scripsit, Dionysius post an. 250 passus est. Si aliis monumentis fides sit, quæ cum a sancto Clemente in Gallias missum testantur, ejus passio sæculo II consignanda erit : quæ sententia fuit Patrum synodi Parisiensis pro sacris imaginibus an. 825. Vide Mabillon, tomo I Analect., pag. 63, et præceptum Theodoricæ IV regis, in appendice hujus operis.

^h Ex hoc loco Launois et ejus sequaces inferre voluerunt basilicam Dionysianam ac martyrum se-

concremavit (An. 574), quidam de primoribus ejus ad basilicam antedicti martyris properat, non orationis devotione, sed tantum ut aliquid fraudaret ab æde: qui scilicet ubi reserata ostia ac vacuum templum a custodibus reperisset, pallam holoseicam, auroque exornatam et gemmis, quæ sanctum tegebant sepulcrum, temerario ausu diripuit, secuusque sustulit. Veniens autem ad castra, fuit ei necessitas navigandi. Cumque puer ejus, quem tunc creditum habebat, suspensus ad collum deventis aureis, navem cum eodem ascendisset, subito, a nullo tactus, de navi deruit, oppressusque aquis, nunquam potuit inveniri. Ille quoque judicium Dei in se cernens per pueri amissionem et auri, velociter littori de quo digressus fuerat, remeavit, pallamque sepulcri summa velocitate restituit. Et licet hoc fecerit, tamen diem in quo hæc admiserat, recurrente anni circulo, non attigit. Alius autem super sepulcrum sanctum calcare non metuens, dum columbam auream lancea quaerit elidere, elapsique pedibus ab utraque parte, quia turritus erat tumulus, compressis testiculis, lancea in latere dexera, exanimis est inventus. Id non fortuito contigisse, sed judicio Dei gestum, nullus ambigat.

CAPUT LXXIII.

De sancto Quintino Viromandensi.

803 Apud Viromandense vero oppidum Galliarum, Quintinus martyr quiescit, cujus beatum corpus a quadam religiosa, quæ dudum fuerat cæcata, reperitur (An. 287, 31 Oct.). Sed mox ut a fluminis fundo relevatum est (An. 342), miraculum protulit, cum mulieris facie, ubi primum illuxit, lumina cæcata restituit. In hac etiam urbe unus ex latronibus equum presbyteri furtim abstulit: inventus a presbytero, judici manifestatur; nec mora, apprehensus et in vincula compactus, supplicio subditur; opus suum ore proprio indicans, patibulo dijudicatur. Sed presbyter metuens ne ob sui damni causam anima homi-

pulcra tunc in ipsa Parisiorum urbe exstitisse. Sed si hic locus cum libro iv Hist., cap. 44, conferatur, ubi vici qui circa urbem erant dicuntur a Sigiberti exercitu incensi, evanescent illa difficultas, potissimum cum passim vicorum urbis nomine loca ab urbe ipsa valde dissita apud Gregorium aliosque ejus avi auctores intelligantur, ut probant invicte Coingtius an. 574, num. 6, et fuse Had. Valesius in parte II Defensionis suæ contra Launoium, ubi de situ, statu monastico, et aliis ad basilicam Dionysianam spectantibus, disserit. Vide supra, col. 651, in notis ad cap. 79 Chronici Fredegarii.

^a De ejusmodi columbis ad sepulcra appensis vide Mabillon., de Liturgia Gallic. lib. I cap. 9, ubi et de columbis altarium et baptisteriorum disseritur.

^b Id est in modum pyramidis acuminatus, non quod turris ingens unquam supra sepulcrum erecta fuerit. Vide Vales. in Defensione adversus Launoium, parte I, cap. ult.

^c Sanctus Quintinus sub Riccio Varo passus in Actis vulgatis memoratur, proindeque sub Maximiani persecutione. Viromanduorum urbi nomen suum tribuit, hodieque celebri sub sancti Quintini nomine, ubi insignis collegiata, quæ olim episcoporum Viromandensium sedes fuit, priusquam cathedram episcopalem Noviorum transferret sanctus Medardus.

nis auferretur, judicem deprecatur, ut concessa illi vita, hic culpa reus absolveretur a pœna, dicens sibi satis esse jam factum, quod pro tot tormentorum genera latro quæ gesserat declarasset: sed severitas judicis, cum nullis precibus potuisset inflecti, reum patibulo condemnavit. Tunc presbyter cum lacrymis prostratus ad beati Martyris tumulum, suppliciter deprecatur, dicens: Quæso, gloriosissime athleta Christi, ut eruas hunc pauperem de manu mortis iniquæ, ne mihi fiat in opprobrium, si per meam accusationem moriatur hic homo. Ostende, deprecor, virtutem tuam, ut quam asperitas humana nequit absolvere lenis pietatis moderamine tu dissolvas. Hæc sacerdote cum lacrymis deprecante, disruptis vinculis patibuli, reus ad terram ruit. Quod audiens B Judex, timore perterritus, et divinam admirans virtutem, nihil ultra illi nocere præsumpsit.

CAPUT LXXIV.

De Genesis Beorritano martyre.

804 Est alius martyr infra terminum urbis Beorritanæ, presbyterii honore præditus, cujus passionis historia apud loci incolas legitur. Hic dum esset in corpore (An....), castaneum diu aridum suis orationibus obtinuit in viriditatem redire: in cujus basilica cum plerumque super infirmos mirabilia ostendantur, illud præ cæteris est admirabile, quod lilium dudum collectum, et siccum, in ejus solemnitate denovo revirescit, ita ut intæantur illa die populi flores novos, quos pridem viderant arefactos. Ad hujus enim sepulcrum plerumque sacramentum mendax prolatum a perfidis virtute Martyris confutatur, ut qui temeritate elatus advenerat, emendatus abscedat.

CAPUT LXXV.

De sancto Sigismundo rege.

Sæpe enim Dominus arrogantiam contumacis mentis virga correctionis enervat, ut eandem cultus sui

Lis est tamen inter viros eruditos an Augusta Viromanduorum sita fuerit ubi nunc Quintinopolis visitur ad Summonam fluvium, aut eo loco ubi superest abbatia ordinis Præmonstratensis cum vico Viromandus, etiamunc Vermand dicto. Vide Coingtium, ad an. 531, Valesium in notitia, Samsonem, Hemeræum, Vassorium, et alios.

^d Hæc in Actis vulgatis Eusebia nobilis matrona Romana appellatur. Alteram sancti Quintini inventionem a sancto Eligio factam describit sanctus Audoenus in ejusdem sancti Vita, lib. II cap. 6.

^e Aliquot Mss., faciem. Legendum faciei.

^f Mss. duo, humanæ nequitia absolvere nequit. Colb. a, absolvere noluit, tu dissolvas.

^g Istud caput invenimus in codice Floriacensi ab annis circ. 600 scripto, in quo non solum titulus ut in cæteris scriptis habet, de Genesis Beorritano martyre, sed et ejusdem martyris nomen, quod in aliis non occurrit, in ipso capituli textu bis verbis exprimitur: Est alius martyr Genesis infra terminum urbis Beorritanæ, etc.

^h Sic Mss. Editi vero, De alio quodam martyre. Quis vero ille Genesis fuerit, non licuit reperire.

ⁱ Id est territorii Bigorritani, ubi urbs Turba (Tarbes en Bigorre). Vide notas in Hist. lib. IX cap. 6.

veneratione ^a restituat, sicut quondam de Sigismundo ^b rege manifesta fides gestum profert (An. 523, 1 *Maii*). Illic etenim post interemptum per iniquæ consilium conjugis filium, (compunctus corde) Agaunum dirigit, ibique prostratus coram sepulchris beatissimorum martyrum legionis felicis ^c pœnitentiam egit ^d, deprecans ut quæcumque deliquerat, in hoc ei sæculo ultio divina retribueret, ut scilicet habeatur in iudicio absolutus, **805** si ei mala quæ gesserat, priusquam de mundo decedat, repensentur: ibique et psallentium ^e quotidianum instituit, locumque tam in territoriis quam in reliquis rebus affluentissime ditavit. Postea vero captus a Chlodomero rege cum filiis, interfectusque ejus jussu, ad eundem locum delatus, sepulturæ mandatus est, quem in consortium Sanctorum ascitum ipsa res quæ geritur manifestat: nam si qui nunc frigoritici in ejus honore missas ^f devote celebrant, ejusque pro requie Deo offerunt oblationem, statim compressis tremoribus, restinctis febribus, sanitati pristinae restaurantur.

CAPUT LXXVI.

De sanctis Agaunensibus, seu De sancto Mauricio et sociis.

Magna ^g est etiam virtus ad antedictorum martyrum sepulchra, de quibus relictis pluribus ^h pauca perstringere libuit. Mulier quædam filium suum unicum ad hoc monasterium adducens, abbati tradidit erudiendum, videlicet ut factus clericus, sanctis manciparetur officii (An. 286, 22 *Sept.*). Verum eum jam spiritalibus eruditus esset in litteris, et cum reliquis clericis in choro canentium psalleret, modica pulsatus febre, spiritum exhalavit. Cucurrit mater orbata ad obsequium tunc prægens, sepelivitque filium. Verum tamen non suffecerunt hæc lacrymæ dolori, quæ in exsequiis sunt effusæ: sed per dies singulos veniebat, et super sepulchrum natum sui, emissis in altum vocibus, eulabat. Cui tandem apparens per visum noctis beatus Mauricius, ait: Quid tu, o mulier, incessanter filii obitum plangens,

^a Sic Cor. a. et Clar. a. Cæteri Mss., *veneratio*. Editi, *generatio*.

^b Laud., Bell. et Colb. a, *Sigimundo*. De illo fusiùs agitur in Hist. lib. III capp. 5 et 6 ubi et de Agaunensi monasterio et de jugi psallentio in notis.

^c Id est Mauricii, et aliorum martyrum de quibus cap. seq. De hoc nomine diximus in observationibus ad eorum Acta, inter sincera Martyrum, cap. 286.

^d Sigismundum tunc vestem monasticam induisse scripserat Valesius lib. VII Rerum Franc., quod sub finem præfationis tom. II anno 523 factum dicit, quo anno, *Maximo consule*, ex Marii Aventicensis Chronico, ille a suis traditus et in *Franciam in habitu monachali perductus occisus est*.

^e Colb. a, *psallentium chorum*, et sic semper. Præferenda tamen altera lectio, ut jam monuimus.

^f Habetur hæc mi-sa in vel. Sacramentario Gallicano Bobiensi: monasterii a Mabillone edito; hanc in appendice dabimus. Oblatio autem pro requie sancti Sigismundi hic dicitur, id est ad gratias Deo referendas pro ejus requie, seu in ejus honorem, ut hic loquitur Greg. Sic in Missali Mozarabum *pro spiritalibus vasantium* seu confessorum offertur.

A nunquam desistis a luctu? Cui illa: Dies, inquit, vitæ meæ hunc planctum non explent; sed dum advixero, semper deflebo unicum meum, nec unquam mitigabor a lacrymis, **806** donec oculus corporis hujus debita mors concludat. Cui ille: Noli ita, ait, quasi mortuum flere, sed æquanimitè agere, nam scias eum nobiscum habitare, et sedentem ⁱ vitæ perennis consortio nostro perfrui. Et ut veraciter credas certa esse quæ loquor, surge crastina die ad matutinum, et audies vocem ejus inter choros psallentium monachorum ^j. Et non solum die crastina, sed etiam omnibus diebus vitæ tuæ, cum veneris audies in psallentio vocem ejus; ideoque ne fleveris, eo quod gaudere te oporteat potius quam lugere. Surgit mulier, longaque ducit suspiria, nec obdormit in stratu suo, donec signum ad consurgendum commoveatur a monachis: quo commoto, accedit ad ecclesiam, aliqua de visione quam viderat probatura. Nihil enim præterit de pollicitatione sancta, sed quæ fuerant divinitus nuntiata, mox impleta noscuntur. Verum ubi cantator responsorium [*Al.*, cantato responso], antiphonam caterva suscepit manachorum, audit genitrix, parvuli vocem cognoscit, et gratias agit Deo. Sed et illi d quod Martyris ore promissum habebatur, prorsus impletum est, ut omnibus diebus vitæ suæ cum accessisset mulier ad psallentium, vocem audiret hujus infantali inter reliqua modulamina vocum. Cum autem Gunthramnus rex ita se spiritalibus actionibus mancipasset, ut relictis sæculi pompis thesauros suos ecclesiis et pauperibus erogaret, accidit ut, misso presbytero, munera fratribus qui sanctis Agaunensibus deserviant ex voto transmitteret, præcipiens presbytero ut ad eam rediens Sanctorum sibi reliquias exhiberet. Igitur dum, impleta regis præceptione, cum his regrederetur pinguoribus, Lemanni lacu, per quem Rhodanus influit, navigium petit. Extenditur autem lacus ille in longitudine quasi stadiis quadringentis, latitudine autem *stadiis* centum quinquaginta ^k **807**. Denique revertens presbyter, et diximus, cum navigium ha-

^g Hoc et tria quæ sequuntur capita desunt in Clar. b.

^h Eorum passionem, a sancto Eucherio Lugdunensi episc. descriptam dedimus inter Acta Mart. sincera, pag. 289, ubi plura de iisdem sanctis martyribus observavimus, et de legione Felici pag. 286. Vide et Brouver. in Fortunat. lib. II carm. 14.

ⁱ Colb. a, *sedis*, alii, *sede*.

^j Supra clericos appellabat, unde observat monachos qui canentis in choro Dei laudibus vacare consueverant a Gregorio clericos appellatos fuisse. Quod non hic solummodo fecit Gregorius, sed et passim eosdem modo monachos, modo clericos appellat; cujus rei varia exempla in aliis quoque auctoriis frequenter occurrunt, ut fusiùs ostendit noster Mabillon. in præfat. sæculi II Bened. num. 27. Vid. Had. Valesium in disceptatione de Basilicis, et in ejus defensione, et Thomassiu. Disciplinae eccles. p. 1, lib. III.

^k Hunc longum sexaginta millia, latum viginti scribit Marius Aventicensis in Chronico. Vulgo dicitur Lacus Genevensis, ob celebrem urbem ipsi inpositam.

fuisset aggressus, subito tempestas exorta fluctus tollit : ad sidera surgunt undarum montes, et nunc pappis naviculæ, prora debiscence, fertur in altam ; nunc iterum, demersa puppe, prora tollitur in sublime. Turbantur nautæ, et nihil aliud nisi sola mors in hoc periculo præstolatur. Tunc presbyter cum videret se his fluctibus obrui, et spumis undarum ipsarum graviter operiri, extracta a collo capsula, quæ Sanctorum pignora continebat, undis tumensibus fidus objecit, ac Sanctorum præsidium clara invocat voce, dicens : Ne peream in his fluctibus, virtutem vestram deprecor, martyres gloriosos, sed potius qui jugiter pereuntibus præbetis auxilium, mihi, quæso, dextram salutis porrigere dignemini ; fluctus opprimate, nosque ad littus optatum vestri adjutorii ope reducite. Et hæc dicens, cessante vento, decedentibus undis, ad littus evecti sunt. Hæc ab ipso cognovi presbytero. In hoc etiam stagno ferunt tractarum piscium magnitudinem usque ad centum librarum pondera trutinari.

CAPUT LXXVII.

De sancto Victore Massiliensi.

Est et ad sepulcrum sancti Victoris Massiliensis martyris mira virtus (*An. 290 aut 303, 21 Jul.*). Nam cum sæpius ad eum accedentes infirmi sanentur reliqui, energumeni iam multum se collidentes, et Martyrem declamantes, ejectis dæmonibus liberantur. Aureliani autem patricii servus a dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabat, ita ut plerumque propriis se morsibus laceraret : **808** sed adductus ad basilicam Sancti, cum se exuri ejus virtute fateretur, debacchans per totam ædem, die tertia mundatus abscessit. Qui in tantum fidei merito roboratus est, ut deinceps, humiliatis capillis, abbatis sortitus ordinem monasterio uni præponeretur.

CAPUT LXXVIII.

De Baudillio martyre glorioso.

Est apud Nemausensis urbis oppidum Baudillii b beati martyris gloriosum sepulcrum, de quo sæpius virtutes multæ manifestantur (*An... 20 Maii*). Ex quo sepulcro laurus orta et per parietem egressa, arborem foris fecit salubri coma vernantem. Quod

Hoc caput et duo sequentia non habet Colb. tut. in cod. vero Clar. a quæ sequuntur ad caput 88 inclusive desunt. Porro sanctus Victor passus est Massiliæ sub Diocletiani et Maximiani persecutione. Ejus Acta dedimus inter sincera Martyrum, pag. 292, cujus festum in Martyrologiis celebratur die 21 Julii, a Fortunato autem laudatur lib. viii carm. 4. De basilica ipsius noster Gregorius lib. ix Hist. cap. 22, quæ etiam nunc celebris est cum insigni monasterio ordinis Benedictini, quod originem suam debet celebri Joanni Cassiano, qui sæculo v floruit. Hujus loci historiam sub titulo Cassiani illustrati edidit Guenayus.

b Colb. a, *Baudelii*, et sic semper. Ejus Acta habentur die 20 Maii Bollandiani, sed non adeo antiqua ut integram mereantur fidem. Sedatis gentium persecutionibus, Christiani supra ejusdem sancti sepulcrum ecclesiam construxerunt, quæ postea abbatiæ titulo decorata fuisse dicitur. Sæculo xi laben-

A sæpe loci incolæ in multis infirmitatibus habere coeleste remedium sunt experti. Pro quibus virtutum beneficiis, cum plerumque nudaretur a foliis vel ipsa quodammodo cortice, arida est effecta. Unde quia morbos ab ea multarum infirmitatum diximus depelli, longum fuit singulos quosque memorari : ideo hæc sufficere putavi, quod ea medicamenta largiendo aridam effectam dixi. Etiam fertur celebre a negotiatore quodam in Oriente de his foliis deportatum pignus fuisse : sed priusquam portum negotiator attingeret, energumenus in ecclesia adire Baudillium martyrem Orientalem plagam, stupentibus populis, declamavit. Ostendit autem beatus Martyr et in aliis virtutem suam. Aram vero Theodorici regis Italici dux, dum in Arelatensi urbe resideret, exstitit ei quidam archipresbyter parochiæ Nemausensis invidus. Tunc servens felle, contra eum misit pueros, dicens : Ite quantocius, et ligatis pedibus ac manibus, adducite eum cum **809** vi, ut cognoscat quod sim dominus regionis hujus. At illi non intelligentes archipresbyterum, putaverunt quod archidiaconem jussisset adduci. Et ascensis equitibus venerunt ad urbem, interrogantesque de archidiacono, digito eis ostensus est. Erat enim hic Joannes nomine, valde religiosus, et in archidiaconatu suo studium docendi parvulos habens : apprehensumque pueri ducis ligatis manibus ac pedibus sub alvo equi adduxerunt eum. Sed non desit virtus Martyris alumno proprio subvenire. Pueri vero juxta ipsam portam cum eo mansionem habuerunt, quia jam obseratis pro nocte portarum valvis, ingredi non potuerunt. In ipsa vero nocte, duce obdormiente, astitit ei archidiaconus per visum, dicens : Quid tibi, o homo, culpabilis exstiti, quod me in hanc humilitatem redactum cum tali jussisti injuria accersiri ? Vere dicam tibi, quia non effugies iudicium Dei. At ille expergefactus, consternatusque metu, exclamat suis : Inquirete si pueri quos Nemausum direximus jam venerunt. Interrogantesque de muro urbis responderunt se adesse cum homine. Remittant nautii quæ audierant. Confestimque dux ait : Exhibete ad me hominem quem adduxistis. Quod cum factum fuisset, aspiciens eum dux, timore perterritus, ait : Archipresbyterum ego adduci præceperam, non archidia-

Conferre in prioratum redacta fuit, et Seguino Casæ Dei abbati subjecta, qui ibi monachos restituit. Sed anno circiter 1561, a Calvinianis hæreticis simul cum regularibus locis in favillas redacta fuit ; jacetque exinde sub ruinis beati Martyris sepulcrum, quod nondum detectum fuit. Imo cum nulla restaurandi veteris monasterii spes affulgeret, Casenses monachi vetus episcopale palatium pretio comparaverunt, ubi novum sub sancti Baudillii patrocinio monasterium excitatum est, in quod, favente illi. episcopo Nemausensi Spiritu Fléchier, monachi Benedictini congr. sancti Mauri, e Casæ Dei monasterio introducti fuerunt die 23 Sept. an. 1689, qui ibidem perseverant. De ejus sancti reliquiis an Aurelianum translata fuerint vide Bollandianos.

c Archidiaconi munia et prærogativas egregie describit sanctus Isidorus episc. ad Leudefredum episc. Cordubensem. Vide et lib. i Decretal. cap. 2, apud Bolland., 18 Martii, in cloz. sancti Brachionis.

conem. Et prostratus ad pedes ejus, ait : Indulge, quæso, injuriam delicti hujus, quia non est in conscientia mea, ut hæc passus fuisses. Et statim dignis honoratum muneribus remisit ad urbem, quem in tanto amore pro ipsa Martyris reverentia dilexit in posterum, ut decedente urbis illius sacerdote, ipsum sacerdotem mandaret institui^a. Sed nec archipresbyterum amplius inquiri jussit. O magna virtus Martyris, quæ per innocentis injuriam noxium absolvit a pœna : impletumque est illud Apostoli, quia *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii, 28), cum hæc injuria gradum **810** huic construxit, quem scanderet ad regendam ecclesiam Dei.

CAPUT LXXIX.

De miraculis beati Andreæ apostoli in ecclesia Agathensi.

Ecclesia quoque Agathensis urbis, quæ sancti Andreæ apostoli reliquiis plaudit^b, plerumque gloriosis illustratur miraculis, pervasorum rerum suarum sæpius arguit. Denique cum Gomacharius^c comes agrum ecclesiæ ipsius pervaderet, tunc Leo episcopus^d hujus ecclesiæ valde mœstus concurrat ad eum, dicens : Relinque, o illi, res pauperum quas ordinationi nostræ Dominus commendavit, ne tibi sit noxium, et a lacrymis egentium, qui de fructibus ejus ali consueverant, eneceris. Ille vero quia erat hæreticus, parvipendens de his quæ ab episcopo dicebantur, rem in sua dominatione retinuit. Interim, procedente die, arripitur a febre, cumque non modo ardore corporeo, verum etiam animæ vexaretur incommodo, misit ad episcopum nuntios, dicens : Dignetur pro me sacerdos orationem ad Dominum fundere, et ego dimittam agrum ejus. Quo orante, hic a valetudine qua gravabatur convaluit, factusque sanus, ait suis : Quid putatis, quid isti nunc Romani dicant? Aiunt enim me ob hoc fuisse febre gravatum, quia tulerim agrum eorum, quod mihi juxta consuetudinem humani corporis accidit, verumtamen non habebunt eum me vivente. Et dicto citius misit qui eum iterum auferret. Quod cum episcopus comperisset, venit ad eum, dicens : Num pœnitet te prius fecisse bene, quod hoc iterum conaris evertere? ne facias, quæso, ne ultioni divinæ subjaceas. Qui ait ad episcopum : Sile, sile, decrepite, nam infrenatum te loris, circuire urbem super asinum faciam, ut sis in ridiculo omnibus qui te aspererint.

Mirum est hunc Joannem in catalogis Nemausensium episc. desiderari. Locus ei dandus est inter Sedatum, qui an. 506 concilio Agathensi adfuit, et Pelagium, qui an. 589 interfuit concil. Narbon., anno vero præcedenti concilio Toletano.

^b Juxta hanc ecclesiam monasterium construxit sanctus Severus, ubi trecentis fratribus præfuit, ex ejus Vita in appendice sæculi i Benedictini. Istud monasterium postea ad sæculares canonicos transiit. Ibi habita est synodus Agathensis an. 506, ex ejus præfatione.

^c Cod. Laud., *Comacharius*.

^d Leo Agathensem ecclesiam rexit inter Sophronium, qui an. 506 Agathensi concilio interfuit, et Tigridium, qui subscripsit concilio Narbon. an. 589.

At ille silens ad nota recurrit præsidia : prosteruitur in oratione, **811** celebrat vigiliis, ac noctem totam in lacrymis et psallentio ducit. Mane autem facto, accedit ad lychnos qui de camera ecclesiæ dependebant, extendensque virgam quam tenebat in manu, effregit cunctos, dicens : Non hic accendatur lumen, donec ulciscatur Deus de inimicis, et restituat res domus suæ. Hæc eo dicente protinus hæreticus ille in redivivam febrem corrui. Cumque in extremis ageret, misit ad episcopum, dicens : Oret pro me sacerdos ad Dominum, ut vivam, et restituum agrum, ac similem ejus conferam dominationi. Quibus pontifex respondit : Jam oravi ad Dominum, et exaudivit me. Misit et alios ac tertios ad eum nuntios. Sed sacerdos in uno responso persistens, non movebatur ad hæc, ut pro eo orationem daret ad Dominum. Hæc ille hæreticus cernens, jussit se in plastro componi, atque ad eundem evehi, ac per se deprecari episcopum, dicens : Quia dupla satisfactione restituo agrum quem inique pervasi, tantum ut oret pro me sanctitas tua. Illo quoque recusante, compulit eum vi ut abiret ad ecclesiam, quo discedente, ut ecclesiam est ingressus, et hic spiritum exhalavit. recepitque confestim ecclesia rem suam.

CAPUT LXXX.

De approbatione fidei Christianæ per miraculum.

Semper enim catholicorum inimica est hæresis, et ubicunque potuerit tendere insidias, non obmittit : sicut illud est, quod quodam loco factum celebre fama profert. Mulier quædam erat catholica, habens virum hæreticum : ad quam cum venisset presbyter nostræ religionis valde catholicus, ait mulier ad virum suum : Peto charitati tuæ ut pro adventu hujus sacerdotis, qui me visitare dignatus est, lætitia habeatur in domo nostra, ac præparatum dignis impendiis praudium epulemur cum eo. Promittente autem viro ejus sic se, ut illa flagitabat, **812** facturum, advenit et alius hæreticorum presbyter, dixitque vir mulieri : Duplicata est lætitia hodie, eo quod sint sacerdotes utriusque religionis in domo nostra. Discumbentibus autem ad convivium, vir ille cum presbytero dextræ partis^e cornu occupat, catholicum ad sinistram statuens, positaque ad lævam ejus sellula, in qua conjux ejus resideret. Dixitque vir ad presbyterum hæreticum : Si conenseris dictionibus

^e Multa exempla ex auctoribus sacris et profanis adducit in utramque partem Savaro in notis ad epist. 2 lib. i Apollinaris Sidonii, de nobiliori in mensa loco, an censeri debeat ad dexteram, an ad sinistram. Quæ forte opinionum diversitas ex eo procedit, quod alii alio modo dexteram aut sinistram partem acciperent. Dexteram hic Gregorius, nobilitatem appellat. Veteres icoques sanctum Paulum a dextris sanctum Petrum a sinistris representant. De modo accumbendi ad mensam plura habet Lambecius tomo IV Bibliothecæ Casarææ, additamento 8, ubi veteres ea de re picturæ representantur. Vide Sirmundi notas in lib. i Apollinaris Sidonii epist. 2 et duas ejusdem ea de re epistolas tomo V novæ editionis.

meis, exerceamus hodie cachinum de hoc Romano presbytero, ut scilicet apposito ferculo, tu celerius signare festines; cumque ille manum non posuerit, illo tristante nos cum lætitia comedemus cibum. Cui ille: Faciam, inquit, quod præcipis. Denique veniente disco cum oleribus, signavit hæreticus, posuitque primus manum suam. Quod cernens mulier, ait: Ne feceris, quia ingratis fero injuriam sacerdotis. Et exhibito alio cibo sumpsit catholicus. In secundo vero et tertio ferculo similiter fecit hæreticus. Quarto autem exhibitio, cujus in medium sartago fervens advenerat, in qua compositus erat cibus ille, qui ex collis ovis parumper mixta farina, dactylorum partibus olivarumque rotunditatibus assolet exornari, festinans hæreticus, priusquam ferculum illud vel mensam tangeret, elevata in obviam manu, signat, statimque positum cochlearium sumit, non intelligens an caleret, ferventemque cibum velociter inglutivit. Protinus, accenso pectore, æstuare cœpit, emissoque cum suspirio immenso ventris strepitu, nequam spiritum exhalavit: ablatuque de convivio, locus in tumulo, terræ [Al., terrenæ] molis cœnæ est operatus. Tunc exultans presbyter nostræ religionis, ait: Vere ultus est Deus servos suos. Et conversus ad virum cujus erat convivium, dixit: Perit hujus memoria cum sonitu, et Dominus in æternum permanet (Psal. ix, 7). Tu vero appone quod comedam. Tunc homo ille perterritus, expleto convivio, provolutus est ad pedes presbyteri, conversusque ad fidem catholicam, credidit cum domo sua, qui in hac §13 perfidia tenebatur; et multiplicata est lætitia, sicut prius mulier flagitaverat.

CAPUT LXXXI.

De altercation catholici diaconi cum presbytero hæretico.

Arianorum presbyter cum diacono nostræ religionis altercationem habebat, proferens contra Dei Filium ac Spiritum sanctum, ut mos est genti illi, venenosas assertiones. At ille cum diu multumque nonnulla de fidei nostræ ratione disseruisset, et hæreticus perfidiæ obcæcatus caligine, quæ erant vera respueret, juxta illud, quia *In malevolam animam non introibit Sapientia* (Sap. i, 4), adjecit, dicens: Quid longis sermocinationum intentionibus fatigamur? factis rei veritas approbetur: succendatur igni æneus, et in ferventi aqua annulus cujusdam projiciatur. Qui vero eum ex ferventi unda sustulerit, ille justitiæ consequi comprobatur. Quo facto, pars diversa ad cognitionem hujus justitiæ convertatur. Intellige itaque, et tu hæretice, si hæc pars nostra Spiritu sancto adjuvante compleverit, nihil in sancta Trinitate dissonum, nihil esse dissimile fatearis. Consensit hæreticus huic diffinitioni, et inito usque mane placito, discesserunt; sed fidei fervor per quem hæc primum diaconus protulerat, cœpit ini-

mico insidiante tepescere. Diluculo autem surgens, brachium infundit oleo, unguento conspergit. Sed tamen loca sancta circuit, et Dominum deprecatur. Quid plura? circa horam tertiam in foro conveniunt. Concurrit populus ad spectaculum. Accenditur ignis, æneus superponitur, fervet valde, annulus in unda ferventi projicitur. Invitat primum diaconus hæreticum, ut ipse eum a calore auferat. Sed statim recusavit, dicens: Qui hanc sententiam protulisti, debes auferre. Diaconus vero licet trepidus, tamen denudat brachium. Cumque ipsum vidisset unguentis hæreticus presbyter delibutum, exclamavit dicens: Magicis artibus te elidendum putasti, ut hæc unguenta diffunderes, nec valebunt ista quæ agis. His ita litigantibus, supervenit diaconus ab urbe Ravenna, Jacinctus §14 nomine, sciscitansque quæ esset hæc altercatio, ut veritatem cognovit, nec moratus, extracto a vestimentis brachio, in æneum dexteram mergit. Annulus enim qui ejectus fuerat, erat valde levis ac parvulus, nec minus ferebatur ab unda, quam vento possit ferri vel palea: quem diu multumque quæsitus, infra unius horæ spatium reperit. Accendebatur interea vehementer focus ille sub dolio, quo validius fervens non facile assequi possit annulus a manu quærentis, extractumque tandem, nihil diaconus sensit in carne sua: sed potius protestatur, in imo quidem frigidum esse æneum, in summitate vero calorem teporis modici continentem. Quod cernens hæreticus, valde confusus, iniecit audax manum in æneo, dicens: Præstabit mihi hæc fides mea. Injecta manu, protinus usque ad ipsa ossium internodia omnis caro liquefacta defluxit, et sic altercatio finem fecit.

CAPUT LXXXII.

De clerico pro confessione Dominica cæso in Hispania.

Sed et nostro tempore, cum incredulitas ac iniqua Arianorum secta in locis Hispaniæ per malorum pessimas assertiones disseminata fuisset, quidam clericus apprehensus, Christianum se esse confessus est, asserens æqualem Patri Filium et Spiritum sanctum esse. Cui rex^b qui præerat, oblatiis muneribus, tanquam majorem se suppliciter deprecabatur, ut scilicet compressa confessione de sanctæ Trinitatis æqualitate, minorem Patre Filium cum sancto Spiritu fateretur. Quod si faceret, et facultatibus ditaretur, et magnus haberetur in populis. Quod ille consilium, tanquam morsum viperæ fugiens, ac iniqui virus mortiferum respuens anguis, adjecit rex: Video, inquit, duram intentionem mentis insanæ, sed novi temperamentum tuum, ut quem munera non deflectunt, facile tormenta subjiciant. At ille: Utinam dignus habear, ait, in hac jugulari confessione, nam munera tua tanquam stercus exhorreo. Tunc iratus rex, jussit eum ad trochleas extendi, et fortiter §15 cædi, interrogans: Quid credis? Respondit:

^a Vide notas in cap. 14 lib. de Gloria Conf.

^b Is fuit, ut reor, Leuwigildus, qui persecutionem in Catholicos movit.

Jam dixi tibi: Credo Deum Patrem omnipotentem, et Filium ejus Jesum Christum. Post hæc cæsus est valde, sed semper durabat in confessione, nec unquam eum a fidei linea potuit hæc tortura deflectere. Nam in primordio cum cæderetur, tres tantum verberum ictus sensit, qui, ut ipse postea referebat, ipsam animam penetrarunt. Reliqua vero flagella, tanquam si aliquid velamentum dorso superpositum fuisset, ita non sentiens, magis fidem quam cœperat inter tormenta positus prædicabat. Itaque cum regi satisfactum de ejus cæde fuisset, dimissus est, obtestante eo ne in terminis Hispaniæ unquam inveniretur. At ille lætus discedens, in Gallias est regressus [Al., egressus]. Sed ut fides dictis adhibeatur, ego hominem vidi, qui hæc ab ipsius clerici ore audita narravit.

CAPUT LXXXIII.

De reliquiis plurium martyrum, Pauli scilicet, Laurentii, Pancratii, Chrysanthi, Mariæ virginis, Joannis et Pauli ejus fratris.

Per^a hanc enim confessionem martyres gloriosæ neffabilia semper salutarium munerum beneficia meruerunt, ac petentibus se hoc præstiterunt virtute, quod eisdem a Domino impertitum est Creatore, sicut nobis nuper a diacono nostro relatum, ita gestum esse cognovimus. Hic autem diaconus^b a papa urbis Romaniæ Pelagio (An. 590), quorundam martyrum confessorumque assumpta pignora, cum grandi præstantio vel clericorum officio, ac populi immensi obsequio, usque ad portum deductus est. Et ingressus navem, erectis velis, ac per illum antennæ quæ modulum crucis gestat apparatus extensis, flante vento, pelagus altum arripiunt. Qui dum navigant, ut Massiliensis urbis portum attingant, appropinquare cœperunt ad locum quendam, de quo a litore maris lapideus mons exurgens, ac paulatim decedens, summo tenuis unda in mari distenditur. Cumque impellente vento carina magno^c impetu ferretur in præceps, ut scilicet scopulo illisa quassaretur, ac nautæ discrimen intuentes, exitum vociferarent, diaconus, elevata cum sanctis pignoribus capsâ, invocare nomina singulorum cum gemitu et voce maxima cœpit, deprecans ut eorum virtute ab hoc periculo perituri liberarentur. Jamjamque appropinquabat navis, ut præfati sumus, ad scopulum: et statim in sanctuarum contemplatione reliquiarum, ab ipso loco commotus cum violentia majori ventus huic vento contrarius fluctum elisit, ventumque diversum repulit, ac navem in pelagus profundam revocata, cunctos a mortis periculo liberavit: sicque, gyrata mole pericalli, portum quem desiderabant, cum Domini misericordia ac sanctorum patrocinio contigerunt. Erant enim reliquiæ sanctorum, quo-

rum sacra vestigia Domini manibus sunt abluta^e, cum Pauli, Laurentii, atque Pancratii, Chrysanthi, Mariæque virginis, Joannis, atque alterius Pauli fratris ejus^d, reliquiis, quorum certamina ac palmas victoriarum ipsa caput orbis urbs Roma devote celebrat.

CAPUT LXXXIV.

De reliquiis quas pater meus habuit.

Quid vero et de his reliquiis quas quondam genitor meus secum habuit fuerit gestum, edicam? Tempore quo Theudebertus Arvernorum filios in obsidatum tolli præcepit, pater meus nuper junctus conjugio, voluit se sanctorum reliquiis communiri, petivitque a quodam sacerdote ut ei aliquid de eisdem indulgeret, quo scilicet in viam longinquam abiens, tali præsidio tutaretur. Tunc inclusos in lupino aureo sacros cineres circa eum posuit: sed ignarus vir nominum beatorum, referro erat solitus, se a multis tunc erutum periculis, nam et violentias latronum, et pericula fluminum, improbitates seditiosorum, et assultus sensuum^e, sæpius se evasisse horum virtutibus testabatur. Quid tamen ego de his viderim, non silebo. Post genitoris mei obitum, mater mea hæc^f pignora super se habebat. Igitur segetum advenerat sectio, et congregati in areis frugum acervi fuerant magni. In illis autem diebus, cum jam semina tritarentur, et sicut Lemane^g vestitum segetibus, nudum habetur a silvis, intercedente gelu, cum non esset unde ignis accenderetur, ab ipsis paleis focos sibi adhibuerant excussores. Interea recedunt omnes ad capiendum cibum. Et ecce inter iacramenta sua, cœpit per paleas paulatim ignis spargi. Nec mora, flante Noto, acervi ab igne comprehenduntur: fit magnum incendium, insequitur clamor virorum, strepitusque mulierum, ululatus infantium. Hæc autem agebantur in agro nostro. Quod sentiens mater mea, quæ hæc pignora collo appensa gestabat, exsillit de convivio, elevatisque sacris pignoribus contra ignium globos, ita omne cessit incendium de momento, ut vix inter moles exustarum palearum vel semina ignis invenirentur: nihil tamen frugibus quas apprehenderat nocens. Post multos vero annos has reliquias a genitrice suscepi: cumque iter de Burgundia ad Arvernum ageremus, oritur contra nos magna tempestas: cœpitque crebris ignibus micare cælum, validisque tonitruorum fragoribus resonare. Tunc extractis a sinu beatis reliquiis, manum elevo contra nubem quæ protinus divisa in duas partes dextra lævaque præteriens, neque nobis, neque ulli deinceps nocuit. At ego, ut juvenilis fervor agere solet, vanæ gloriæ inflari supercilio cœpi, et tacitus cogitare, non hoc tantum sanctorum meritis, quam mihi proprie fuisse concessum, atque ad socios iti-

^a Deest hoc caput cum duobus sequentibus in Clar. b.

^b De eo lib. x Hist. cap. 1. Unde conjicimus nanc reliquiarum translationem ad an. circ. 590 esse revocandam.

^c Id est apostolorum, quibus pedes Christus lavit.

^d Hi sunt celebres fratres germani, Constantiæ eunuchi, qui sub Juliano Apostata Romæ passi dicuntur.

^e Coll. 2, assultus ensuum, an legendum ensium?

^f Alii codices, Lemane, id est Limania Arvernica.

neris jactans, ac proferre quod innocentiae meae Deus praestiterit, ut haec mererer. Nec mora, elapsus subito sub me equus, ad terram elisit; in quo casu tam graviter sum contractus, ut vix surgere possem. Intellexi enim mihi ista a vanitate evenisse, antisque fuit dehinc observare, ne me ultra vanae gloriae stimularet aculeus. Nam si evenit ut mererer deinceps aliqua de sanctorum virtutibus contemplari, **818** Dei illa munera [*Laud., munere*] per sanctorum fidem praestita praekonavi.

CAPUT LXXXV.

De eo qui pedes in patena lavit.

In nullo est enim temeritas utilis, ut illud quisque appetat quod exercere non licet. Sic et Britannorum comes cum graviter a doloribus pedum affligeretur, et per medicos expendens substantiam suam, nihil commodius habuisset, dixit ei quidam de suis: Si enim ab ecclesia tibi aliquod vas ministerii quod in altari ponitur deferatur, in quo pedes ablueres, poterat tibi haec causa ferre medelam: stulti et inertes non cognoscentes quod sacrata Deo vasa non debeant ad usus humanos aptari. At ille celeriter ad ecclesiam mittit, et patenam argenteam sacrosancti altaris de sacrario suscepit; ibique pedes abluit; sed statim doloribus additis, ad plenum debilitatus, nunquam postea gressum facere potuit. Sed et Langobardorum ducem fecisse similiter comperi.

CAPUT LXXXVI.

De diacono cui turris inter manus effugit.

Desinemus enim scelera nostra et plangimus, cum nos mundos esse nescimus, et ad ipsum altare Domini accedentes, audenter sanctum corpus ejus et sanguinem, cum simus actu polluti, potius ad iudicium sumimus quam ut veniam consequamur. Nam recolo quod in adolescentia mea gestum audivi. Dies passionis erat Polycarpi martyris magni, et in Ricomagensi vico civitatis Arvernæ ejus solemnia celebrabantur. Lecta igitur passione cum reliquis lectionibus, quas canon sacerdotalis invexit, tempus ad sacrificium offerendum advenit, acceptaque turre diaconus in qua mysterium dominici corporis habebatur, **819** ferre coepit ad ostium, ingressusque templum ut eam altari superponeret, elapsa de manu ejus ferebatur in aera, et sic ad ipsam aram accedens, nunquam eam manus diaconi potuit assequi: quod non alia credimus actum de causa, nisi quia pollutus

^a Ex hoc loco recte colligit Mabillon., lib. 1 Liturgiæ Gallic. cap. 7, patenas tunc capacissimas fuisse. Confer caput 8 libri de Virtutibus sancti Juliani.

^b Hoc caput deest in Colb. iut. In Editis hunc habet titulum: *Non esse tractanda sacra animo polluto*. Vox autem sacra Eucharistiam passim designat.

^c Martyrum Acta publice olim in ecclesia lecta fuisse probavimus in praefatione ad Acta martyrum sincera pag. 14. Etiam in missa recitabantur ex hoc loco, cui consentiunt Hilduinus in epistola ad Ludovicum Pium Areopagiticis praefixa, Braulio in Vita sancti Emiliani, et alii.

^d Sic omnes Mss. quos licuit videre, cum Clict. Alii Editi posteriores, *ministerium*. Nostra lectio confirmatur ex sancto Odone qui huic Gregorii locum

A erat in conscientia. Saepius enim ab eodem adulteria ferebantur admissa. Uni tantum presbytero et tribus mulieribus, ex quibus una mater mea erat, haec videre licitum fuit, caeteri non viderunt. Aderam fatuus et ego tunc temporis huic festivitati, sed haec videre non merui.

CAPUT LXXXVII.

De Epachio, qui post sumptum jentaculum ausus est celebrare.

Sic et Epachius presbyter, dum temere, quæ indignus erat agere praesumpsisset, divino iudicio solus projectus occubuit. Hic enim dum dominici Natalis vigiliis celebrare ecclesiam expetisset, per singula horarum momenta egrediebatur de templo Dei, ac fit domo sua pocula lasciva spumantibus pateris haurebat, ita ut affirmarent multi eum post galli cantum in ipsa nocte vidisse bibentem. Sed cum esset ex genere senatorio, et nullus in vico illo Ricomagensi, superius memorato, juxta saeculi dignitatem haberetur nobilior, celebrare solemnia missarum expetit. Nec dubitat miser vino madefactus appetere quod jejunos quisque non sine metu potest terrente conscientia explicare. Verum ubi explicitis verbis sacris, confracto corporis dominici sacramento, et ipse sumpsit, et aliis distribuit ad edendum: mox equini hinnitus ad modum vocem emittens, ad terram ruit, ac spumas cum ipsa mysterii sacri particula, quam dentibus comminueri non valuit, ab ore projiciens, inter manus suorum ab ecclesia deportatur. Nec caruit ultra hac epilepsiae infirmitate, sed per singulos **820** lunares cursus incrementisque haec semper pertulit, quia ab haustu nimio vini minime infelix abstinuit. Quo ergo honore, quave reverentia haec nox celebrari debeat, praesens exemplum docet. Quodam tempore, cum in hac solemnitate de vigilia egressus, paululum obdormissem, venit ad me vir quidam, dicens: Surge et revertere ad ecclesiam; et ego expergefactus, signo crucis opposito, iterum obdormivi. Nec destitit, sed iterat priora verba eadem quae prius persona. Sed cum nec secunda admonitus vice consurgerem, et iterum obdormissem, advenit tertio, et alapam imponens maxillae, ait: En tu reliquos ad vigiliis admonere debes, et adhuc sopore opprimeris? Tunc pavore perterritus, cum grandi velocitate ad ecclesiam sum regressus. Haec de Natalis dominici vigilia dicta sufficiant. Sed ad temerarios revertamur.

referens lib. II Collationum capite 32, haec verba interpretatur *captam cum corpore Domini*. Et quidem Felix episc. Bituricensis laudatur a Fortunato, lib. III carm. 23, quod ejusmodi turrem fieri curavisset,

Quam bene juncta decent, sacrati ut corporis Agni Margaritum ingens, aurea dona ferant.

Hinc egregie confirmatur sententia Mabillonii nostri, in Liturgia Gallicana et in Commentario in Ordinem Romanum, § 20, scribentis morem olim in ecclesia fuisse ut pontifici ad altare procedenti praeretur Eucharistia. Qui mos, uti ex hoc loco patet, non solum Romae, sed etiam in Gallia receptus erat. Ejusmodi turris benedictionem vide infra in appendice.

^e Editi et aliquot scripti, *eademque personat*.

CAPUT LXXXVIII.

De Jordane fugiente coram muliere facinorosa.

Mulier erat adultera ab Hierico civitate, cujus hæc erat consuetudo teterrima, ut quoties a scorto concipiens partum edidisset, statim suffocatum terræ reconderet, ut scilicet steret occultum hominibus, quod Deum et ejus angelos non latebat. Scilicet cum dies sanctus Epiphaniolorum advenisset, et omnes in Jordanem descenderent abluere tam vulnera corporis (Vid. supra, cap. 17) quam animæ cicatrices, hæc cum reliquo populo ad litus accessit. Cumque levatis usque ad geniculum vestimentis, ut amnem ingrederetur, mirum dictu! fugit aqua ante pedes ejus: illa quoque insequente, fluvius ad ripam aliam premebatur^a. Hæc videntes populi, mirati sunt tale factum in die celeberrimo contigisse: cognoscentesque mulierem esse facinorosam, interrogant **821** quid mali fecerit, ut hæc ei in tali frequentatione populi evenissent. At illa conversa ad populum crimen fatetur, dicens: Septem jam a me parvulos editos interfeci, quos de incestu concipiens, metui publicare, octavum adhuc die præteritam suggillavi. Rogo ergo ut fundatis pro me orationem ad Dominum, quatenus remissâ iniquitate, peccare jam desinam, ne me cœlestis ira consumat. Hæc ea loquente, omnis populus prostratus ad terram, precem fudit ad Dominum, ut ei misericorditer ignosceret, quod adminiculante ignavia deliquisset. Post orationem vero mulier, extensis per terram brachiis, spiritum exhalavit. Quod ob hoc contigisse reor, ne crimen indultum iteraretur ulterius. Cognovit autem populus delictum, cur aquæ fluminis ante faciem mulieris recessissent. Impletumque est illud Salomonis proverbium, quia *Spiritus Domini fugit factum* (Sap. 1, 5). Miraculum hoc ab ore Joannis diaconi (V. supra, cap. 19) factum ita cognovi; asserebat enim se tunc temporis fuisse præsentem.

CAPUT LXXXIX.

Non potuisse cadaver Antonini scelerati in cœde sancti Vincentii quiescere.

Apud^b urbem enim Tolosatium ferunt fuisse quemdam, Antonium^c nomine, iniquum in Deum, et omnibus hominibus odibilem, eo quod multa perpetraret scelera. Factum est autem, ut, impletis diebus, migrans a sæculo, in basilica beati Vincentii sepeliretur, in qua ipse sibi vivens vas deposuerat. Ve-

^a Simili fere modo Maria Ægyptiaca ingredi ecclesiam divinitus prohibebatur, donec pœnitentiam spondisset. Vide ejus Vitam die 2 Aprilis apud Bollandianos.

^b Hoc caput et duo seqq. desunt in Clar. b.

^c Colb. tut. et Clar. a, Antonium.

^d Simile miraculum contigit monacho, qui parentes suos invisens defunctus fuerat, apud Gregor. Magnum, lib. II Dialog. cap. 24. Vide et lib. IV cap. 53, ubi Valentinus in ecclesia sancti Syri sepultus Mediolani nocte sequenti turpiter ejectus est.

^e Hoc caput deest in Colb. tut.

^f Clar. a, Colb. a et Editi plerique, *Hispaniis*, alii *Hispanis*. De celeberrimo hoc martyre plura congerere superfluum esset. Videsis Acta martyrum sin-cera, pag. 387.

A rum ubi cunctos sub alta noctis silentia soper arripuit, et omnes blandiente somno dedissent membra quieti, sarcophagus ille a sancta basilica per fenestram projicitur, et in medio deponitur atrii. Mane autem facto, ibi repertus est effractum **822** super se opertorium habens. Denique propinqui illius non intelligentes virtutem Dei, neque sentientes Sancti injuriam, in cujus templo indignum temere sepeliant, iterum deposito sarcophago in loco in quo prius fuerat, altius suffoderunt. Altera vero illucescente die invenerunt eum iterum foris ejectum in medio esse atrii, et sic intellexerunt magnaia Dei. Ex hoc enim a nullo tactus, usque hodie in loco quo ejectus est in testimonium reservatur^d. Hæc de temerariis dicta sufficiant.

CAPUT XC.

De Vincentio martyre glorioso.

Vincentius^e autem vel levita, vel martyr Hispanus^f martyrium consummavit (An. 304, 22 Jan.). Apud terminum vero Pictavum vicus est in Arbatilico^g, nomine Becciaco, in quo ejus habentur reliquiæ. Cujus solemnitas duodecimo Kalendas mensis undecimi^h celebratur. Sed incolæ loci, et præcipue archipresbyter errorem nescio quem passus, ante diem eam voluit celebrari. Dictis igitur missis, cum ad convivium residerent, ecce unus ex energumenis clamare cœpit, ac dicere: Currite, cives, egredimini a vico, exite obviam beato Vincentio: ecce ad, vigiliis venit, ecce festa ejus crastino habituri eritis die. C Hæc eo dicente, renovant solemnia, et tota nocte in vigiliis excubant. Mane autem facto, dum missarum mysteria celebrarentur, et hic energumenus, qui adventum Sancti prædixit, et alii cum eodem duo, mundati sunt: sed et duo paralytici ipsa die directi sunt, et sic a festivitate cum lætitia est discessum. Cum autem reliquiæ ejus a quibusdam peregrinis deferrentur, ad Ceratensem Turonicæ urbis vicumⁱ accesserunt, ibique ad tugurium cujusdam pauperis deferentes, suscepti sunt: **823** in crastino autem duo paralytici super hæc pignora acceperunt gressum, unusque cæcus lumen recepit. Haud procul autem ab illo vico est alius, quem Orbaniacum vocant, in cujus ecclesia hujus Sancti habentur reliquiæ: quæ cum a furibus ablatae fuissent, et ipse qui easdem abstulerat in Biturigo cuidam abbati accepto

^g Arbatilicus, seu Herbatilicus pagus, in Namnetum Pictonumque confinio situs, ab Herbadilla urbe sic dictus, quæ terræ hiatu absorpta fuisse dicitur circa annum 580. Diu tamen postea pagus prisicum nomen retinuit cum comitatus titulo (*le Comté d'Herbauge*). Lege Valesii notitiam, et Mabillonii notas in Vitam sancti Amandi, sæc. II Benedictino ad an. 679.

^h Hic aperte Gregorius Januarium mensem undecimum appellat, contra Scaligeri opinionem. Vide et cap. sequens, lib. II cap. 29, et lib. IV de Miraculis sancti Martini cap. 4. Aliter tamen numerare videtur infra, lib. II cap. 35.

ⁱ De hoc et Orbaniaco in notis ad cap. ult. lib. I Historiæ actum est.

pretio reliquisset, revelatum est abbati, ut eas loco unde dimotæ [AL., demptæ] fuerant restauraret. Nihilominus et archipresbytero huic monasterio propinquo per visum manifestatum est, ne penitus moras innecteret ad restituendum. Quas acceptas cum psallendo deferret, homo quidam qui per annum integrum oppressus gravi ægritudine decubabat, inter suorum deportatus manus, ut velum quo sanctæ tegebantur favillæ [AL., reliquiæ] adorans suppliciter osculatus est, mox compressa infirmitate sanatus, exsequiis martyrialibus a cum reliquis est secutus.

CAPUT XCI.

De sancta Eulalia.

Eulalia gloriosa apud Emeritam urbem passa ^b (An. 304, 10 Dec.), magnum miraculum in die immolationis suæ populis profert. Sunt igitur ante ejus altare, quo sancta membra teguntur, tres arbores, sed ignarus ego cujus sint generis: cumque jam medio mense decimo, quando ejus passio celebratur, sint ab omni foliorum decore nudatæ, ea die illucescente cœlo, in modum columbæ alitis flores profertur suavitatis, scilicet quod sanctus ejus spiritus in columbæ ^c specie penetraverit cœlos, et quod beatum ejus corpusculum, jam exanime vestibusque nudatum. nix cœlitus decidua molli vellere contexisset. Quod miraculum si solita arbores protulerint libertate, scit populus sibi annum vel pressuris vacuum, vel frugibus plenum. Quod si tardius flores ex more paruerint, cognoscit plebs sua hoc fieri noxa; nam priusquam erumpant, querula **824** ad sepulcrum Martyris ac mœsta decumbit, deprecans ut solitam promereatur conspiciere gratiam. Sed nec psallendo procedit, si hæc manifestata non fuerint. Si placatur Martyr a lacrymis plebis, emergunt protinus ex arboribus gemmei flores, qui odorem nectarum respirantes, animi mœstitiam et adventu lætificent, et reficiant suavitate. Dehinc diligenter collecti, et in basilicam sacerdoti delati, processio cum gaudio celebratur, nam et hos flores sæpius infirmis prodesse cognovimus.

CAPUT XCII.

De basilica sancti Felicis.

Quodam ^d tempore Felicis martyris basilica a fu-

^a Clar. a et Colb. a emend. *exsequias martyriales.*

^b Cum ipsius Acta vulgata non adeo certa sint, ejus martyrii historiam ex Prudentio retulimus inter Acta martyrum sincera, pag. 497, ubi plura observavimus. Vide missam in ejus Natali, lib. III de Liturgia Gallic., num. 18 Missalis Gothici. Emerita olim Lusitanicæ metropolis hodie in Extremadura excisa jacet, sede ejus Compostellam translata.

^c Hoc miraculum, et sequens de nive, habet Prudentius hymno 3 *Περὶ στρεπύων.*

^d Deest hoc caput in Colb. tut. Sancti Felicis Acta in Mss. Codd. passim occurrunt, et quidem non speruenda, in quibus sub Daciano præside passus dicitur. Eum laudant Prudentius, sanctus Eulogius, et alii. Gerunda autem, ubi passus est, vulgo *Gironne*, urbs est celebris in Catalaunia ad Sambroçam fluvium (*le Ter*), titulo ducatus et sede episcopali insignita.

ribus est effracta (An. 304, 1 Aug.). Sic vero martyr in Gerunda Hispaniæ passus est urbe. Fur vero apprehensus palliis sericis, textis auro, monilibusque exornatis, cum reliquis ornamentis abscessit. Quo eunte, conjungitur ei homo ignotus, interrogans quo pergeret. Cui ille respondit: Si sermo meus occuleretur tecum, ostenderem tibi thesaurum magnum. Et ille: Ostende, ait, quæ volueris, totis a me obtegetur viribus. At ille ostendit ei species illas, dicens: Si in aliis hæc regionibus venundantur, utriusque nostrum lucrum inferent multum. Et ille: Ego sum, inquit, homo, cui in diversis regionibus multi habentur amici, et est mihi domus magna atque secreta: si hæc in ea posueris, deinceps cum libuerit, venundabis. Et præcedens, sequatur homo cum sarcina, putans se ad aliam duci urbem; concluderat enim Deus oculos ejus, et non cognoscebat quia per viam qua venerat regrediebatur. Quid multa? Pervenitur ad basilicam Sancti, et ait ad eum vir: Ecce domum de qua locutus sum tibi; ingredere et depone sarcinam tuam. Ille quoque ingressus est. Verum ubi deposita sarcina cœpit aspicere, ad se reversus, cognovit basilicam Sancti, de **825** qua res illas abstulerat. Vir autem jam recesserat ab eo. Et sic cuncta quæ cum viro illo gesserat populis enarravit: unde indubitatum est ipsum ei Martyrem beatum apparuisse. Hujus ^e reliquiæ apud Narbonensem basilicam retinentur. Sed cum hujus ædis altitudo, ne Liguria ^f, quod est locus amœnissimus, a palatio regis cerneretur arceret, contulit hæc cum Leone ^g consiliario rex Alaricus. Qui ait: Deponatur ex hoc ædificio una structura machinæ ^h; et rex quæ placuerit liberius contemplantur. Et statim vocatis operariis, idem consiliarius humiliavit basilicam Sancti, ædificiis non meritis. Sed ille protinus lumine caruit oculorum.

CAPUT XCIII.

De Hemeterio et Chelidonio martyribus.

Calagurris ⁱ autem urbs Hispaniæ Hemeterium Chelidoniumque martyres gestat, et sæpe ab eorum virtute miracula cernendo, diversarum ægritudinum medicamina capit. Hi etenim martyres a persecutore comprehensi, et ad supplicium rapti (An... 3 Mart.), dum diversis pœnis afficerentur ob divini nominis

^e Quæ sequuntur non habentur in Clar. b.

^f Aliquot Mss., non cerneretur. Mart., altitudine Liguria... non cerneretur. Locus ille postmodum appellatus est Livoria, vulgo *la plaine de Livière*, ut monet Valesius. — Situs locorum etiam hodiernus hujus historie veritatem firmat. Nam destructa licet sub Ludovico XII rege sancti Felicis basilica, ne urbis munitionibus noceret, superest sacellum ipsi substitutum, sub nomine sancti Felicis, cum prioratus titulo, quod inter Livoriam (*la plaine de Livière*) interjacet et locum ubi palatium olim situm erat. Capitulum olim nuncupabatur, hodieque vulgus *le Capdueil* appellat.

^g Is est ipse Leo, cui, tunc Evarigis regis consiliario seu quæstori, scripsit Apollinaris Sidonius epist. 3 libri VIII et epist. 22 lib. IV. Eumdem laudat Ennodius in Epiphaniæ Vita.

^h Alii Scripti et Editi, *structuræ machina.*

ⁱ Hoc caput et sequens desunt in Clar. a. Aliquot

confessionem, excepta ultimæ damnationis sententia, deducuntur ad decollandum. Cumque eorum capita licet incidere, miraculum populis magnum apparuit. Nam unius annulus, orariumque alterius nube susceptum est, et in caelos euectum. Viderunt hæc omnes qui aderant, et usquequo acies oculorum intendere potuit, fulgorem auri candoremque lintei suspectu sequébantur attonito [At. attoniti]. Præbet hujus rei testimoniam Aurelius Clemens^a in libro Coronarum, his verbis, dicens :

Illa laus occulta non est,
Nec senescit tempore.

Missæ quod sursum per auras

Evolarunt munera,

826 Quæ viam patere cœli
Prædicando ostenderent.

Illius ædem figurans

Nube fertur annulus;

Hic sui dat pignus oris

Ut ferunt orarium.

Quæ superno raptæ statu

Lucis intrant intimum,

Per poli liquentis axem

Fulgor auri absconditur.

Ac diu visum sequacem

Textilis candor fugit,

Subvehuntur usque in astra

Nec videntur amplius.

CAPUT XCIV.

De beatissimo Cypriano.

Cyprianus^b beatissimus Carthaginensis et antistes et martyr (An. 258, 13 Sept.), salutem sæpius infirmis supplicantibus præstat, in cujus basilica analogus, in quo libro supra posito cantatur aut legitur, mirabiliter compositus esse refertur. Nam ex uno lapide marmoris totus sculptus asseritur : id est mensa desuper, ad quam per quatuor gradus ascenditur; cancelli in circuitu, subter columnæ, quia et pulpitum habet sub quo octo personæ recipi possunt. Qui nunquam ibi ullo ingenio potuit exhiberi, nisi virtus Martyris præstitisset.

CAPUT XCV.

De septem Dormientibus apud Ephesum.

Septem vero germanorum, qui apud urbem Ephesum requiescunt (An. 250, 27 Jul.), hæc est ratio. Tempore Decii imperatoris, cum persecutio in Christianos ageretur, septem viri comprehensi sunt, et ducti coram principe; horum nomina hæc sunt : Maximianus, Malchus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Joannes, Serapion^c. Qui diversis verbis tentati ut cederent, nequaquam **827** acquieverunt. Imperator vero pro elegantia eorum, ne in momento perirent, spatium tractandi indulget. At illi in unam se Codd., Emeterius et Cæledonius. Horum Acta jam tempore Prudentii perierant; passi sunt Calagurri, vulgo Calahorra, urbe episcopali Castellæ Veteris. Vide Bolland., ad diem 5 Martii, p. 100.

^a Prudentius, hymno 4 libri *Περὶ ὁσώτων*.

^b Hoc caput deest in Colb. tut., licet sit in indice. De sancto Cypriano nihil satius quam pauca dicere juvat. Ejus Acta et Vita in Pontio scriptam, etc. deſimus in Actis mart. sinceris, ad an. 258.

^c Paulo aliter a Græcis referuntur eorum nomina. Primus omnium, quos quidem novimus, hos martyres celebravit noster Gregorius. De his apud Photium, Cod. 253, Constantinum Manassem et alios. Vide

A speluncam concludunt, ibique per multos dies habitaverunt. Egrediebatur tamen unus ex eis, et comparabat victus, et quæ necessaria erant exhibebat. Revertente autem imperatore in eandem civitatem, isti petierunt ad Dominum ut eos ab hoc periculo dignaretur eruere, factaque oratione prostrati solo obdormierunt. Cumque imperator didicisset eos in hoc antro morari, nutu Dei jussit os speluncæ magnis lapidibus oppilari, dicens : Ibi intendant qui diis nostris immolare noluerunt. Quod dum ageretur, quidam Christianus in tabula plumbea nomina et martyrium eorum scribens, clam in aditu cavernæ priusquam oppilaretur inclusit. Post multorum vero annorum curricula, cum, data Ecclesis pace, Theodosius^d Christianus obtinuisset imperium (An. 447), surrexit

B hæresis immunda Sadducæorum, qui negant resurrectionem futuram. Tunc quidam civis Ephesius, dum caulas ovibus secus montem ipsum facere destinat, ac lapides divolvit ad coaptanda earum septa, ignarus quæ agerentur introrsum, patefecit ingressum ejus; non tamen cognovit arcanum quod habebatur intrinsecus. Dominus autem immisit septem viris spiritum vitæ, et surrexerunt, putantesque quod una tantum nocte dormissent, miserunt puerum unum ex se qui cibos emeret. Cumque veniens super portam civitatis vidisset crucis gloriosæ signaculum, audissetque per Christi nomen jurare populum, obstupuit prolatisque nummis, quos a tempore Decii habebat, a mercatore comprehenditur, dicente sibi : Quia absconditos antiquitus thesauros reperisti. At ille negans deducitur ad episcopum^e ac judicem civitatis. Cumque ab his argueretur, **828** compellente necessitate, absconditum mysterium revelavit, et deduxit eos ad speluncam in qua viri erant. Cumque ingrederetur episcopus, invenit tabulam plumbeam, in qua omnia quæ pertulerant habebantur scripta, locutusque cum eis, nuntiaverunt hæc cursu rapido imperatori Theodosio. At ille veniens adcravit eos pronus in terra, qui tali colloquio cum eodem usi sunt principe : Surrexit, gloriose Auguste, hæresis, quæ populum Christianum a Dei promissionibus conatur evertere, ut dicant non fieri resurrectionem mortuorum. Ergo ut scias quia omnes, juxta apostolum Paulum, representandi erimus ante tribunal Christi, ideo jussit nos Dominus suscitari, et tibi ista loqui. Vide ergo ne seducaris et excludaris a regno Dei. Hæc audiens Theodosius imperator glorificavit Dominum, qui non permisit perire populum suum. Viri autem iterum prostrati in terram, obdormierunt, quibus Baronium, ad 27 Julii.

^d Is est Theodosius junior, Arcadii filius, sub quo, ut aiunt, Theodorus episcopus Egarum seu Æginensium resurrectionem mortuorum futuram annabat. De hac re consulendus Theophanes ad annum 25 Theodosii.

^e Hunc Marum seu Marinum appellat Photius, Stephanum Metaphrastes apud Surium : prior ignotus est, alter vero Bassianum e sede sua exturbaverat an. 448, et ipse vicissim exauctoratus fuit in synodo Calcedonensi an. 451. In uno Cod. Marinus episc. et præconsul Antipatus appellantur.

cum Theodosius imperator sepulera ex auro fabricare vellet, per visum prohibitus est ne faceret. Viri autem usque hodie palliolis sericis aut carbasinis cooperiti, in ipso loco requiescunt : quod passio eorum, quam Syro quodam interpretante in Latinum transtulimus, plenius pandit.

CAPUT XCVI.

De quadraginta octo martyribus Armeniæ.

Ferunt^b autem fuisse apud Armeniam quadraginta octo viros (An. 320, 9 Mart.), qui in ipsos montes Armeniæ, in quibus, præ altitudine nimia, magno frigore aquæ et terra restringuntur, passi sunt. Quorum montium celsitudinem non parvam esse Legislator exponit, cum super eos arcam a Noe fabricatam requievisse ait (Gen. viii, 4). Ibi effossa persecutor^B **329** terra, cisternam magnam efficiens, aqua repleri jubet : nudatosque viros, ligatis post tergum manibus, in lacum gelu concatenatum^c præcepit poni, succenso e regione balneo, dicens : Eligite e duobus unum. Aut in isto frigore Christum vestrum confessi deficite ; aut negantes, oblato diis sacrificio, ad balneum convolate, ut possitis vivere, et non male propter crucifixum hominem mori. Negantibus quoque cunctis sacrificare dæmoniis, videt custos eorum quadraginta octo coronas pretiosissimas e celo dilapsas descendere super capita virorum, et unam quoque earum revocari ; defecerat enim fides viri unius, et protinus relictis satellitibus velociter ad balneum convolvavit ; immolatisque victimis, honoratus a præside, in balneo tepenti ablatus est, excepturus in posterum perpetui ignis supplicium. Hæc custos ille, ut diximus, cernens, voce magna proclamavit se Christianum esse, dicens : Cum iisdem mori desidero. Nec mora, diversis pœnis affectus spoliatur veste, non fide : et in lacum ponitur, frigora cum reliquis perpessus, sed adepturus coronam, quam miser ille perdidit. Jam enim virorum emortua erant frigore corpuscula, et dentibus in se collisis, ipse quoque vocis sonitus claudebatur : unum tantum murmur orationis cælo ab arcanis pectoris illabebatur notum soli Deo, qui novit occulta cordis. Tremebant fessi artus tam inedia quam pruina ; erat spes cælo intenta, jam carne præmortua. Interea iudex iniquus, amotis lymphis, balneum succendi septuplum jubet, ut scilicet quos algor non laxaverat, incendia sæva dissolve-

rent. Producentur viri e lacu, confessi Christum mittuntur inter æstuantes ignium vapores ; sed sustinent patienter illata supplicia, ut majorem accipiant palmam. Denique in his relinquentes corpora, animas Christo tradentes, martyrium consummaverunt in pace. Tunc præses victum se eorum constantia cernens, putans vel mortuos posse **330** vincere, qui vivos superare nequiverat, jussit ipsa deluceps exuri corpuscula, et in flumen propinquum jactari. Quod cum factum fuisset, miraculi novitas sentibus Christianis apparuit. Restitit igitur unda, nec ossa semiusta absorbit, sed super se tanquam commendata sustinuit : et sic collecta a Christianis gaudentibus, cum honore dignissimo tumulata sunt.

CAPUT XCVII.

De glorioso martyre Sergio.

Sergius^d quoque martyr (An. 303, 7 Oct.) multa signa in populis facit, curans infirmitates, sanansque languores fideliter deprecantium. Unde agitur ut ex hoc ingentia basilicæ vel promittantur vota, vel munera deferantur, ex quibus nihil omnino licet subtrahere aut auferre. Quod si quis fecerit, innox judicium aut noxæ [Al. Mss., notæ] aut mortis incurrit. Ob hanc vero defensionem multi res suas Sancto devotent, scilicet ut ejus virtute munitæ non deripiantur a malis. Denique anus erat exigua, et credo evangelicæ illius pauperculæ similis, quæ quondam duo minuta, cum nihil aliud haberet, in gazophylacium devote jactavit (Marc. xii, 41 ; Luc. xxi, 1). Ergo hæc pauculos gallinarum pullos habebat, quos ex voto basilicari ditioni subdiderat, datura in domo ipsius cum necessitas flagitasset. Igitur cum ad festivitatem Sancti multi populi advenissent, duo, conventionem facta, qui hos pullos olim viderant, unum furto subtrahunt, incisoque capite, detractis plumis, truncatisque pedibus, positumque in vase cum aqua super ignem levant, instantemque succedunt. Fervet autem latex validissime, sed caro furtiva non coquitur : etiam fervendo aqua consumitur, nec prorsus pullus ille mollitur. Tentant crebro manibus, et unguem conantur infigere, sed duriores sentiunt quam mississent. Interim adsunt convivæ evocati ad epulum, nullatenus sumpturi de apparatu. Exstat mensa **331** niveis velata mantilibus, operæ plumario exornata. Conversis cibis in novam duritiem, catinus lymphis

^a Habetur ex Simeone Metaphraste apud Surium die 27 Julii ; sed aliam esse ab ea quam Gregorius in Latinum transtulit, vel ex eo solo manifestum est, quod nomina ibi aliter quam apud Gregorium recensentur. Aliam invenimus in Mss. in qua nomina sicut hic recenset Gregorius habentur ; sed cum incertum sit an ea sit ipsa quam Gregorius transtulit, nihilque novi habeat, eam edere superfluum fuisset.

^b Deest hoc caput cum sequenti in Colb. tut. Hic, sicut et lib. x Hist. cap. 24, Martyres quadraginta octo dicuntur, quamvis certum videatur eos non plures quam quadraginta fuisse. Passi sunt apud Sebastien in Armenia sub Licinii persecutione, quorum martyrium sancti Patres pluribus celebrarunt. De his in Actis martyrum egimus pag. 580. Vide et Bollandianos, die 40 Martii.

^c Lacum illum jam antea existisse verisimilius est ex sanctorum Patrum testimoniis, hodieque superstat. Cæterum Gregorius sanctos martyres in ipso lacu congelato frigore enectos cum aliis antiquis memorat, quos tamen Basilius non in lacu, sed in media urbe passos fuisse testatur ; at Vossius antiquissimum Cod. Ms. Græcum in Cryptæ ferratæ monasterio se vidisse testatur, ubi pro *ἐν μέση τῆ πόλει*, legitur *ἐν μέση τῆ λίμνη*. Vide Bollandianos.

^d Hoc caput et duo seqq. desunt in Clar. b. Sergio cum Baccho sub Maximiano martyre occubuisse dicitur. Ejus Acta Surius refert 7 Octob., quo die ejus festivitas celebratur. De eo vide notas in cap. 31 lib. vii Historiæ. Celebris est et antiqua in suburbio Andegavensi abbatia ord. sancti Benedicti cong. sancti Mauri, sub sancti Sergii nomine.

sæpe diluitor, sed nihil coctum quod in eo exhibeant, invenitur; sicque novo miraculo epulis redactis in saxum, confusis invitatoribus, verecundantibus luvitatis, a cœna cum pudore discessum est.

CAPUT XCVIII.

De Cosma et Damiano.

Duo vero gemini, Cosmas scilicet et Damianus ^a, arte medici, postquam Christiani effecti sunt (*An. 303, 27. Sept.*), solo virtutum merito et orationum interventu, infirmitates languentium depellebant; qui diversis cruciatibus consummati, in cœlestibus sunt conjuncti, multa miracula inœolis ostendentes. Nam si quis infirmus ad eorum sepulcrum fide plenus oraverit, statim adipiscitur medicinam. Referunt etiam plerique apparere eos per visum languentibus, et quid faciant indicare: quod cum fecerint, sani discedunt. Ex quibus multa audivi, quæ insequi longum putavi, hoc existimans posse sufficere quod dixi. Cuncti fideliter deprecantes sani discesserunt.

CAPUT XCIX.

De inclyto martyre Foca.

Focas ^b quoque martyr, et ipse his martyribus regione conjunctus, apud Syriam requiescit (*An. 5 Mart.*), qui post multas, quas pro nomine Redemptoris est passus injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodieque populis declaratur. Denique si in quempiam in his locis coluber morsum stringens venena diffuderit, extemplo qui percussus est, ut januam atrii quo Martyr quiescit, attigerit, compresso tumore, **832** evacuata virtute veneni, salvatur. Ex quibus nonnulli, ut celebre vulgatum est, jam tumidi malæ bestiæ ictu, jam toto corpore incrassante veneno in hoc perfati, ut spiritum exhalarent, inter manus delati, et in atrio positi, sunt sanati: nec unquam ob hoc virus obire hominem fas est, si sacrum limen fide plenus attigerit.

CAPUT C.

De egregio martyre Domitio.

Domitius equidem alius martyr in hac ^c habetur regione, qui cum multa beneficia incolis præstet, sciaticis tamen veloci virtute medetur (*An. 5 Jul.*). Nam fertur ab hoc Sanctus fuisse, dum in corpore esset positus, dolore detentus. Denique cum multis,

^a Varia horum martyrum Acta circumferuntur, sed dubia. Certiora sunt quæ de eorum cultu et miraculis veteres passim scribunt. De his in synodo generali VII, act. 4. Missa in eorum Natali habetur in Sacramentario Gregoriano. Sanctus Sabas paternam domum in ecclesiis eorum memoriæ sacram commutasse dicitur. Duas ecclesias ipsis ædificavit Justinianus, ex Procopio, et unam Romæ Felix IV, sancti Gregorii atavus. Vancantur a Græcis ἀγῶνες, quod medicinam absque lucro exercuisse dicantur.

^b Deest hoc caput in Colb. tut. Hujus Phocæ martyris Natale apud Antiochiam celebrant vulgata Martyrologia die 5 Martii. An idem sit qui hortulanus apud Synopem vixit, quique a sancto Asterio Amaseno laudatur, non adeo certum est. Vide Acta mart. sincera, pag. 627, et Bolland., ad 5 Martii.

^c Sic et Clar. b, in quo præcedentia capita desunt, unde aliquis substituit in Syria. Domitium in Syria

A ut diximus, in hac necessitate laborantibus mederetur, quidam Judæus ab ipsa infirmitate correptus Sancti basilicam, quanquam Christo non crederet, devotus tamen expetiit, seque ad januam atrii deponi præcipiens, indignum se esse vociferans qui sanctum limen ingrederetur. Aiebat enim: Scio me quidem, gloriose martyr, legis velamine obcæcatum, cui tu impartiri misericordiam dedigneris: sed nunc ad te confugio, et supplex tuam misericordiam posco, ut, aversa prius infirmitate corporea, languorem incredulitatis avellas. Hæc cum ante portam aulæ fateretur, adveniente nocte obdormivit: sed Martyr beatus non longi spatio temporis distulit misereri. Igitur ea nocte visitans ægrotum per somnium, jussit recedere sanum. At ille expergefactus sentit se redditum incoluntati, confessusque Christum Filium Dei esse Salvatore mundi, sanus abscessit. Quod videntes Christiani, qui in ipsa tenebantur infirmitate, querimonias Sancto inferunt, dicentes: Ecce nos bene Deum confessi, **833** necdum meruimus liberari, et incredulus hic in Christum Regem, circumcisus carne non corde, sanus abscedit. Et hæc dicentes cum ira lychnos basilicæ, qui ex camera dependebant, comminuere cœperunt. Sed nec his defuit misericordia postulata: nam ipsa die sanati ad propria sunt regressi.

CAPUT CI.

De insigni et glorioso martyre Georgio.

Multi ^d de Georgio martyre miracula gesta cognovimus (*An. 284, 23 April.*), de quibus pauca locutus sum. Hujus enim reliquiæ cum reliquorum sanctorum a quibusdam ferebantur: sed cum portitores ad locum quemdam Lemovicini termini advenissent, ubi jam pauci clerici, conserto ligneis tabulis oratorio, Dominum assidue precabantur, mansionem postulant. Susceptique benigne noctem cum cæteris fratribus psallendo deducunt. Mane autem facto, apprehensam capsulam levare penitus non valebant. Denique cum iter agere sine pignore sancto penitus nequirent, et eis maximus dolor animi insedisset, intelligunt, inspirante (*Al. imperante*) Deo, sibi aliquid ex his in loco relinquere oportere. Tunc inquisitis ligaturis divisisque particulis, seniori qui cellulæ præerat largiuntur, relinquentes partem patrocinii, sumentes facultatem quo voluerant abeundi.

D passum memorant Latinorum Martyrologia, quem Baronius, nescio qua de causa ab isto quem hic Gregorius laudat distinguit. Græci Dometium, seu Dometionem, in Phrygia martyrem sub Juliano Apostata, celebrant die 23 Martii.

^a Hoc caput deest in Colb. tut. et cum sequente in Clar. b. Plura quidem de sancto Georgio vulgati auctores habent, sed ejus Acta plane sunt fictitia. Varios cruciatu quos pertulit narrat Fortunatus lib. II, carm. 15. Celebrem ejus memoriam fuisse in Oriente et Occidente probant complures basilicæ in ejus honorem jam sæculo sexto constructæ, et plerique istius ævi auctores, de quibus fuse Bollandiani ad diem 23 Aprilis. Ejus martyrium anno 284 consignamus, quo Carino scilicet et Numeriano *cons.* passus dicitur in Chronico Alexandrino seu Paschali. Alii eundem sub Decio passum fuisse volunt.

Habentur etiam ejus reliquæ in vico quodam Ceno-
manensi, ubi multa plerum que miracula osten-
duntur. Nam cæci, claudi, frigoritici, vel reliqui
infirmi, sæpius ibi sanitatum gratia munerantur.

CAPUT CII.

De Isidoro sanctissimo martyre.

834 Isidorus ^a martyr in insula Chio quiescit (An.
250, 15 Maii), sic enim nomen est insulæ, puteum in
basilica Sancti habens, in quo et fertur injectus, de
cujus aqua energumeni feblicitantesque, vel reliqui
infirmi, sæpius potati salvantur. Dicitur ibi etiam
lumen, quasi cereus ardens, a fidelibus sæpe vi-
deri. Sed et ego vidi presbyterum qui se affirmabat
hoc lumen de ore putei crebrius contemplatum esse.
In hac enim insula et granum colligitur masticis ab
arboribus celebre, quæ, ut ferunt, aliis non inveni-
untur in regionibus.

CAPUT CIII.

De sancto Poliocto Martyre.

Apud Constantinopolim vero magno cultu Polio-
ctus ^b martyr colitur (An. 250, aut 252, 13 Feb.), pro
eo præcipue quod cum magnis virtutibus polleat, in
perjuris tamen præsens ultor existit ^c. Nam qui-
cunque, ut assolet, occultum scelus admiserit, et
data suspitione ad hoc perductus fuerit templum,
aut statim quod admisit virtute Martyris perterritus
confitetur, aut si perjuraverit, protinus ultione di-
vina perecellitur. Hujus basilicæ cameram Juliana
quædam urbis illius matrona ^d auro purissimo textit
hoc modo. Cum ad imperatorem Justinianum fama
facultatis ejus multis narrantibus pervenisset, ad oc-
cursum illius properare celerius non tardavit, di-
cens: Latere te **835** non puto, o venerabilis mater,
qualiter a specie auri thesauri publici sint exhausti,
dum vos quietos esse volumus, dum patrias defen-
sare studemus, dum gentes nobis placamus, dum so-
lacia diversorum dando conquirimus. Ergo quia tibi
potentia Majestatis divinæ multum contulit auri,
quæso ut nobis manum porrigas, atque aliquid pec-
uniæ commodes, ut scilicet cum tributorum publi-
corum fuerit summa delata, illico tibi quæ commo-
daveris reformentur, ac in posterum, laudis tuæ ti-
tulo præcurrente, sanatur urbem Constantinopolita-

nam a Juliana matrona fuisse pecuniis sublevatam.
At illa intelligens imperatoris ingenium, sapienter
obtegit quæ Deo devoverat, dicens: Parvitas redi-
tuum meorum tam de tributis, quam quod de fructi-
bus speratur, per ipsas adhuc residet domos; si ergo
gloria vestra recipiendi spatium tribuerit, cum col-
lectum fuerit, conspectui vestro repræsentabitur.
Cumque oculis propriis cuncta contemplati fueritis,
quæ placuerint et relinquitis, et auferetis. Erit mihi
ratum quod voluntas cordis vestri censuerit. His ita
delusus imperator verbis, ad palatium gaudens rediit,
putans se hanc pecuniam jam in thesauris publi-
cis retinere. At illa vocatis artificibus, quantum
reperire auri in promptuariis potuit, tradidit occul-
te, dicens: Ite, et factis juxta mensuram tignorum
tabulis, beati ex hoc Poliocti martyris cameram
exornate, ne hæc avari imperatoris manus attingat.
Illi vero perfecta omnia quæ matrona præceperat,
cameræ affixerunt, tlexeruntque ex auro mundissimo.
Quo opere explicito, vocat mulier imperatorem,
dicens: Parvitas pecuniolæ, quam conjungere potui,
adest: veni ad contemplandum eam, et quod libuerit
facito. Surrexit gavisus imperator de solio, nihil
percepturus ex auro: pergit ad domum mulieris, pu-
tans se copiosos thesauros palatio deportare. Cui
cum **836** mulier occursum humiliter reddidisset,
invitat in templum Martyris ad orationem; erat
enim proximum domui ejus, et hæc quæ habere po-
tuerat loco illi delegaverat sancto. Apprehensa au-
tem imperator manu mulieris, eo quod esset senex,
ingreditur ædem, prosternitur ad orationem. Qua
expleta, ait mulier: Suspice, quæso, cameram hujus
ædis, gloriosissime Auguste, et scito quia paupertas
mea in hoc opere continetur. Tu vero quod volueris
exinde facito, non adversor. Ille vero suspiciens at-
que admirans, erubuit, et ne pudor ejus manifesta-
retur, collaudans opus, et gratias agens, abscedere
cœpit. Sed ne rediret vacuus a munere, extractum
mulier anulum a digito, cujus gemmam vola con-
cluserat, qui non amplius auri pondus quam unius
semiunciæ continebat, obtulit ei, dicens: Accipe,
imperator sacratissime, hoc munusculum de manu
mea, quod supra pretium hujus auri valere censetur.
Erat enim in eo lapis Neronianus ^e miræ viriditatis

^a Codd. Mart. et Colb. a, *Isidorus*. Celebris est
martyr apud Græcos et Latinos, quamvis ejus Acta
quæ habentur nævis scaeat, etiam et Græca, quæ
Bollandianæ ediderunt ad diem 15 Maii. Martyrium
consummasse dicitur sub Decio an. 252; sed jam
tunc Decius defunctus erat: unde Bollandiani eorum
martyrium ad an. 250 maluerunt revocare. Aliam
vitam antiquiorem se reperisse monent in supplemen-
tis, quam se daturos pollicentur. Ibi et quædam habent
de ejusdem sancti translatione per Venetos facta.
Chio celebris est insula maris Ægæi, inter Samum ac
Lesbum sita.

^b Passus est Melitinæ in Armenia, cujus Acta ha-
bentur, sed non adeo sincera, ut absque nævis dici
possint. Illum sub Decio et Valeriano passum asse-
runt, unde nascitur de ejus martyrii tempore diffi-
cultas, cum hi duo imp. simul non regnaverint.
Vide Bolland. ad diem 15 Februarii, et Tillemontium
tomo III Hist. eccles. Celebris erat Melitinæ sæculo

^d v sancti Polieucti basilica, uti patet ex Vita Magni
Euthymii, quem ipsius parentes a Deo ejusdem mar-
tyris precibus obtinuerant.

^c Ob hoc etiam apud Francos erat celebris. Vide
supra lib. vii Hist. cap. 6.

^d Huc forte revocandus Codini in Originibus CP.
locus, ubi narrat Julianam-Valentiniani filiam, uxoris
vero Theodosii Magni sororem, quatuor et amplius
annos in extruenda CP. sancti Polyucti basilica in-
sumpsisse, accersitis etiam ex urbe Roma artifi-
cibus. Vide Cangii descriptionem urbis CP. lib. iv

^e Id est smaragdus gemma. *Smaragdus* nempe
Neronianus ex Epiphanio lib. xii de gemmis cap. 3,
apud Bollandum, est *parva forma, viridis valde, pel-
lucidus et splendens*. Sic dictum idem auctor asserit,
quod Nero hunc lapidis colorem olei cujusdam ope
viridiorem reddere consueverit: aut certe ab arti-
fice quodam, Nerone appellato, qui ejus usum maxi-
me commendaverit. Certe Neronem smaragdo de-

ae splendoris : qui cum fuisset ostensus, omne aurum quasi in viriditatem visum est convertisse a pulchritudine gemmæ. At ille accipiens, et iterum atque iterum gratias agens, et collaudans matronam, in palatium est regressus. Unde non est dubium, etiam in hac re Martyris hujus intercessisse virtutem, ne opes locis sanctis et pauperibus delegatae, in illius transferrentur dominationem, cujus non fuerant studio congregatae.

CAPUT CIV.

De Felice Nolano insigni martyre.

De Felice Nolano martyre (An. 269, 14 Jan.), quia historia passionis non est in promptu, juxta id quod beatus Paulinus versu conscripsit, pauca huic lectioni oblectat inserere. Hic enim a Maximo, prædictæ urbis pontifice, 837 presbyterii honore præditus, quantæ fuerit sapientiæ eruditionisque, non modo Christianis, verum etiam ipsis quoque paganis oculi non potuit. Cum autem imperatorum decreta Christianos insequi præcepissent, Maximus pontifex jam senio prægravatus, putans se non posse ferre supplicia, silvarum saltus adivit. Quos dum turbidus de hac persecutione pererrat, affectus fame, gelu attritus solo corrui semivivus. At Felix presbyter captus, cum multa de deorum portentis, quod nihil fuerint, disputasset, percursis diversorum suppliciorum generibus, carceri dijudicatur, in quo non mediocribus vinculis tenebatur astrictus. Nocte autem media venit ad eum angelus Domini, et contractis catenis, scissaque trabe qua pedes ejus conclusi erant, ait : Surge, et sequere me. Qui surgens egressus est cum eo januam carceris; dixitque ei angelus Domini : Conscede ad montana, et require sacerdotem tuum; inventumque ac refocillatum reduce ad urbem, et in loco absconde secreto, ne inedia ac rigore depereat, donec desinat persecutio a Christianis. Accepto Felix mandato, pergit quo nesciebat : sed, providente Deo, reperit sacerdotem solo prostratum, clausis oculis, strictisque dentibus, in quo nihil aliud, quam tenuis anhelus inspirabat : interpellatoque nullum sermonem potuit elicere, tactoque, sensit ejus membra hieme rigida, et absque ullo vitali tepore præmortua. Anxius autem cum nullum alimentum esset, quod periclitans porrigeret, neque quo ignis accenderetur haberet, dum staret attonitus, quasi de æthereis sedibus dilapsus, quod ita erat, munus contemplatur angelicum. Ecce enim de aente quæ erat proxima, uvam pendere admiratur, de qua granis in os confessoris expressis, paululum senior refocillatus, erectus est : quem

lectatum patet ex Plinio lib. xxxvii cap. 5, ubi dicitur *gladiatorum pugnas spectasse smaragdo*. Idem habet Marbodeus lib. de Lapid. pret. cap. 54.

^a Deest hoc caput in Colb. tut. Sancti Felicis laudes celebravit B. Paulinus carminibus seu poematibus 15, quæ non semel edita sunt : sed in duobus potissimum, id est 4 et 5, res ejus gestas prosecutus est. Incertus est ejusdem mortis annus. Ecclesia ab eodem sancto Paulino Nolæ in sancti Felicis honorem structa hodieque superest. Vide Acta

humeris impositum tanta velocitate detulit, ut putaretur magis ille ferri quam ferre. Sic lugurio cujusdam viduæ commendato alimentum præbuit, donec insecutio Christiana discessit. Quo sacerdote migrante, Felix electus a populo, ut cathedræ ecclesiasticæ superponeretur, noluit acquiescere : Quintus ^c 838 nomine, presbyter episcopus ordinatur. Orta igitur persecutione Catholicorum, cum Felix presbyter in platea populum moneret, ne a recto itinere deviare, persecutor missus adfuit, et ignotus Felici presbytero, sollicitus ipse cœpit esse, quisnam esset Felix. Dextra ille innuens, ait : Hanc in partem abiit. Quo discedente, hic latebram petiit, seque inter parietes dirutos per modicum ingressus aditum oculi voluit. Nec mora, persecutor insequitur, sed Deus sollicitudinem quærentis elusit. Nam jussu Divinitatis aranæ per aditum quo Martyr ingressus fuerat telarum præterdunt stamina. At illi per vestigium persequentes, dum locum explorare nituntur, exordia telæ conspiciunt, dixeruntque ad semetipsos : Putasne per hæc illa homo pertransiit, quæ sæpius tenuitas muscarum erumpit? Et illi providentia Dei discesserunt. Beatus quoque Felix data nocte, secessit ad alium locum, in quo per tres menses a muliere quadam ciborum alimenta suscipiens, data pace, ecclesiæ suæ ac populo restauratur : nunquam tamen mulieris ministrantis faciem vidit, aut ab ea suspectus est, dum in latibulo moratur. Igitur in pace quiescens, sepultus est juxta urbem, multis se declarans virtutibus in populis, de quibus pauca perstringam ^d. Erat enim quidam pauper habens duos boves ad exercendam culturam suam, nec ei erat alia possessio, nisi quod ab his potuisset tellurem scindans vomere laborare. Accidit autem ut die quadam lassus de hoc opere veniens, his dimissis se hospitio reconderet. Nec mora, fur rapax adfuit; qui eos clam capiens secum abduxit : egressusque pauper in crastino, nihil invenit. Deinde quærit per devia, circuit silvas, scandit montium ardua, sed nec vestigium quidem deprehendere potest. Redit ad propria, dat voces in fletu, atque cum uxore ac liberis plangit, dicens : Væ mihi, quia juvenis defectis (*Rom.*, defraudatis) hoc anno fame moriemini. Quid plura? Accedit lamentans ad sepulcrum beati Felicis martyris, dat cum fletu gemitum, exorat ut ei virtus ejus quæ perdiderat reddi obtineret a Domino. Egressus autem a templo, 839 ante ipsam atrii januam agnoscit boves suos, et ait : O magna virtus Martyris, quæ mihi perditum tam velociter restitui fecit! Ingressusque iterum, proster-

mart. sincera, pag. 255, et Bolland., die 14 Januarii.

^b Laud., Rom. et Clar. b, *Maximiano*, quæ varietas occurrit quoque in Martyrologiis. Colitur Nolæ die 7 Februarii. Ad quem diem vide Bollandianos.

^c Hunc sancti titulo donat Ughellus in catalogo episcoporum Nolanorum.

^d Reliqua hujus capituli omittuntur in Clar. b, proindeque data opera, et interrupto sensu.

nitur ad pavimentum, et gratias agens, cum rebus regressus est suis, oculumque hominis hujus, quem cæcum habebat, Martyris virtus illuminavit. Ad hujus quoque cellulæ parietem, quo beatum corpus tumulo conditum requiescit, adhæret appendens porticus, in qua dependens fune lychnus lumen loco consueverat ministrare. Ille autem cui hoc erat officium contueri ad ejus compositionem, accedens, fixato fune discessit, quasi oleum petiturus. Cumque omnia tenebris nocturnalibus tenerentur aperta, et funis cum uncinulis in medio porticus submissior dependeret, quidam de astantibus in vigilia Sancti, nebula cellulæ, quæ de exusia surrexerat papyro, fatigatus, foris egreditur. Cumque per porticum illam præteriret, unus de uncinulis funis faciem excepit hominis venientis, illato acumine transfigens oculum ejus. At ille dolorem sentiens, extensis celeriter palmis, vultum periclitantem cum ipsis obteggit oculis, clamans non mediocri ejulatu, ac dicens: Succurre, deprecor, sancte sacerdos, et proximum te facito pereunti, qui loco proximus astas. Emitte sacras per occulta medicamina manus, et extrahe malum quod adversatur lumini, ne lumine viduatus abscedam, qui lumen miraculorum tuorum cernere veni. Ad hujus lamentabilem vociferationem, exhibitio qui aderant lumine, advertunt hominem transfixo oculo de fune pendere. Cumque, profluente sanguine, nullus manum ad eruendum auderet apponere, Martyris virtus adfuit immensa beati, quæ sic unicum abstraxit, ut nec oculum erueret, nec visum penetraret, et sanguinis decurrentis fluentum stringeret. Sic eruto ferro de oculo, dolore palpebrarum resedato, virtus Martyris sancti declaratur in populo. Energumenos autem ad hanc sacratam athletæ Christi ædem **840** probatos atque purgatos sæpius scripsit hic auctor. Sed ad Galliarum martyres recurramus.

CAPUT CV.

De Vincentio Agenensi.

Vincentius ^a autem Agenensis urbis, et ipse martyr (An. 237, 9 Jun.), cujus passionis historia ^b ab incolis retinetur, leviticæ stolæ candore in Ecclesia Christi micans, magnis sæpissime virtutibus fulget, in pervasoribus rerum suarum plerumque ultor severus existit. Tempore autem illo quo contra Gundovaldum commotus exercitus ad Conveniensem urbem directus est, ab hujus hostilitatis multitudine basilica ejus vallatur tota. Erat enim in ea plebs cum omnium rerum suarum præsidio ^c, confidens de reverentia Martyris, quod nullus ea præsumptione

^a Deest hoc caput in Clar. b.

^b Hæc est, uti videtur, historia quam edidit Franc. Bosquetus Hist. eccles. Gallicanæ lib. v. Celebris fuit olim beati hujus martyris memoria, quam tamen alterius ipsi cognominis, Cæsaraugustani scilicet diaconi, fama paulo obscurasse videtur; ita ut, si viris aliquot eruditus credamus, pleræque basilicæ, quæ hodie Vincentium Cæsaraugustanum patronum colunt, primitus sub Vincentii Agenensis titulo fuerint consecratæ. Vide Tillemont., tom. IV Hist. eccles. pag. 346 et in notis, pag. 753, ubi et de ejusdem

A temeraria auderet attingere, et obseratis ostiis, se ab intus cum rebus incluserat. Circumdantes autem hostes [Mss. 3, postes], cum aditum per quem ingrederentur invenire non possent, ignem ostiis ædis subjiciunt, quam diu tantulumque succedentes, non apprehendebantur valvæ, donec iis impulsu securium comminutis ingressi sunt, diripientes res, populumque inclusum in ore gladii trucidantes. Sed non diu hæc res remansit inulta. Nam alii a dæmone correpti, nonnulli in flumine Garumnæ necati, multi etiam a frigore [Id est, febril] occupati, diversis in partibus diversorum morborum genere vexabantur. Nam vidi ex eis multos in Turonico territorio, qui in hoc fuerant mixti scelere, graviter trucidari, et usque ad vitæ præsentis amissionem intolerabilium dolorum cruciati torqueri; multi enim ex his confitebantur se judicio Dei ob injuriam Martyris fuisse morti pessimæ destinatos. Ecce quantum Deus præstat martyribus suis; ecce qualibus eosdem laudibus Christus Dominus bellorum fidelium inspector honorat; ecce quantum præstat ipsius nominis **841** dignitas Christiani, si non gentilium more, aut inhiemus [Al., inani] cupiditati, aut luxuriæ serviamus.

CAPUT CVI.

Stupendum miraculum in avaros.

Nam ^d audivi præteritis annis gestum in Galliis. Mulier quædam sub specie religionis vacabat jejuniis, orationibusque insistebat, vigilabat pertinaciter, ac loca sancta devotione simulata circuibat assidue. Cumque in hoc colore justæ vitæ duraret, imensas opes a multis suscipiebat; congregabat aurum quotidie, et quod devotio Christiana pro redimendis porrigebat captivis, loculis abdebatur occultis; et quæ dabantur inopum necessitatibus profutura, iniquis marsupiis condebantur. Nam effossa mulier humo in medio cellulæ ollam immensam imposuit, ibique cum aliquid datum fuisset, recondebatur diligenter, et lapide superposito claudens, ut nulli pate-ret occultum. O terque quaterque et obiter exsecranda cupiditas, quæ luce fraudans homines demergis in tenebras! Quid plura? Cum olla impleta fuisset nummis, huic mulieri tempus resolutionis advenit: mortua vero Deo, migrans in inferno sepulta est. Post cujus exsequias sacerdotes qui aderant, puellam ejus familiarem interrogant, quid de tanta fecisset pecunia, aut si ad eam erogandam temporis sui permisit spatium. At illa respondit nunquam se vidisse quod ulli inopum manum misericordiæ porrexisset; aut quid pecunia data devenisset, ignorare

martyris loco sepulturæ, tumulo, etc., agit, et Broveri notas in Fortunati lib. i. carm. 8 et 9, quæ sunt de ejusdem sancti basilicis a Leontio Burdegala episc. excultis.

^c Sic. Colb. tut.; cæteri vero, plebs omnia rerum suarum præsidia. Eamdem historiam narrat Gregorius lib. vii Histor. cap. 33, ubi de sancto Vincentio et ejus basilica diximus.

^d Ed., Etiam. Titulus hujus capituli sic in Mss. habetur: De muliere quæ pecuniam abscondit.

se confitetur. Unum tantum scio, ait, quod in cellula deportatum, regressum foris ultra non vidi. Hæc audientes clerici, stupent auditu, et quid ex hoc factum fuisset diligenter inquirunt; totumque crebris ictibus pavimentum tudentibus, locus in quo occulta ^a jacebat pecunia tinnitum dedit impulsus, cavone resonans prodidit quæ latebant, et statim remoto lapide invenitur auri congeries. **842** Et clerici stupentes tantæ subtilitatis perversitatem, episcopo quid actum fuerat, indicant. Ille vero commotus, jussit reserato sepulcro pecuniam super corpus examine projici, dicens: Sint tua tibi quæ congregasti ^b, pauperibus vero Christi non deerit unde sustententur. Nec mora, cum prima quies nocturno tempore data fuisset, audiuntur voces a tumulo, fletus et ululatus immensus: inter quas voces hoc maxime resonabat, se miseram, se infelicem, quæ auri consumebatur incendio. Denique cum per triduum hæc voces adveniente nocte resonarent, populis non durantibus, ad sacerdotem venit. At ille accedens, jubet tumuli opertorium amoveri, submotoque videt aurum quasi in fornace resolutum, in os mulieris ingredi eum flamma sulphurea ^c. Tunc sacerdos oravit ad Dominum, ut quia malitia ejus populis fuerat declarata, tandem Dominus poenam cessare juberet a corpore, et operto tumulo discessit, vocesque mulieris amplius non sunt auditæ ^d. Vides ergo quantum distat inter conversationem cœlestem et opulentiam sæcularem, quantum distat inter martyrum divitias et sæculi pompas; vides qualia martyribus sint collata præmia ad vitæ religiosæ compendia. Et tu, o homo mortalis, non declinas a sceleribus, non cessas a vitiis, non agonizas cum concupiscentiis sævis! Te illicit oculus, dum contemplaris aliena, cum sanctum martyrem non deflexit divitiarum oblatio opulenta! Tu cogitationibus iniquis fluctuaris, et cedis, cum ille martyr non cessit flammis et unguis! Te unum desiderii pessimi jaculum sauciat, cum Christi martyrem exturbare a justitiæ tramite, nec turbo verberum prævaluit, nec catasta! hæc martyr sustinuit, visibili, ut tu, usus corpore, et tu invisibiles non refrenas corporis commotiones! Et licet juxta Apostolum, caro concupiscat adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, et hæc invicem adversentur sibi, ut non quod volumus illud geramus (*Gal. v, 17*), tamen vide quid ait idem doctor: **843** *Video legem in membris meis repugnan-*

^a Colb. a, *tunsoque crebris ictibus pavimento, locus in quo occulta.*

^b Sic Gregorius Magnus lib. iv Dialog. cap. 55. *Justi monachi proprietarii corpus cum ejus argento in sterquilianum projecit mandavit.*

^c Sic de sepulcro curialis cujusdam facinorosi flamma per aliquot dies exire visa est, ut narrat Gregorius Magnus lib. iv Dial. cap. 32. Vide et cap. 54, et infra lib. de sancto Juliano cap. 15.

^d Hic desinit caput, et liber primus, in Colb. tut., in quo deinde, omissa libro de Miraculis sancti Ju-

A tem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati (*Rom. vii, 23*). Ergo si te senseris captivum abduci in lege peccati, tuta frontem tuam signo crucis insigni, quo propellas jaculum hujus insidie, quia juxta Prudentium ^e,

Crux pellit omne crimen:
Fugiant crucem tenebræ.
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.

Nam qualis sit hujus vexilli sacratissimi fortitudo, quid contigerit nuper, evolvam.

CAPUT CVII.

De Pannichio presbytero 1.

Pannichius Pictaviensis termini presbyter, dum ad convivium cum amicis quos evocaverat resideret, poculum poscit. Quo accepto, musca importunior circumvolans inquinare poculum nitebatur. Quam cum sæpius manu presbyter abegisset, et illa paululum se elevans rursus reverti niteretur, sensit esse insidiam inimici, susceptoque læva poculo de dextera signum crucis facit: mox in quatuor divisas partes liquor qui inerat, elevata in excelso unda, terra diffunditur ^f. **844-847** Patuit namque manifestissime hoc insidiam fuisse inimici. Ergo et tu, si viriliter et non tepide signum vel fronti, vel pectori salutare [*Laud.*, *Salvatoris*] superponas, tunc resistendo vitiis martyr habebis, quia et ipsi martyres ea quæ vicerunt, non suis viribus, sed Dei hæc auxiliis, per signaculum crucis gloriosissime peregerunt, in quibus, ut sæpe diximus, ipse Dominus et dimicat, et triumphat. Unde oportet et nos eorum patrocinia expetere, ut eorum mereamur suffragiis adjuvari, vel, quod nostris digni non sumus meritis obtinere, eorum possimus intercessionibus adipisci, ut adjutorio sacratæ Trinitatis usi, effici mereamur martyres Christi, carnalibus desideriis abdicatis, ut dicit ipse ^g, qui pro se fideliter dimicantes lapidibus pretiosis coronat in cœlo, alumnos cultoresque amicorum suorum protegere dignetur in sæculo; ac præstet, ut assistant martyres invocati a suis, quos post victoriam paradisi beatitudinis retinet immortales; ut in illo examinationis tempore, cum illos gloria æterna circumdat, nos aut excuset mediatrix venia, aut levis poena pertranseat ^h; nec damnet reos pro criminis actione in perpetuum, quos pretiosi sanguinis commercio reparavit. Amen.

Explicit liber primus.

liani, sequitur, ut ibi dicitur: *liber II de Miraculis sanctorum confessorum, etc.*

^e Lib. Cathaemerinon, carm. 6, vers. 133.

^f Bell. et alii: *De importunitate muscæ signo episcopi aversa.*

^g Sic, uti narrat sanctus Greg. lib. ii Dialog. cap. 3, vas pestiferi potus signum crucis a B. P. Benedicto efformatum ferre non potuit.

^h Colb. a, altera manu, ut ipse dux, qui.

ⁱ Igne scilicet purgatorio, aut quovis alio modo ad diluendas defunctorum leves maculas destinato.

LIBER SECUNDUS.

DE PASSIONE, VIRTUTIBUS, ET GLORIA SANCTI JULIANI MARTYRIS^a.

INCIPIIT PRÆFATIO GREGORII.

847-848 Magnum in nobis quodammodo igniculum ad justitiæ suæ adipiscendam semitam pietas divina succendit, cum dicit: *Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces* [Bell.; in prece] *eorum* (Ps. xxxiii, 16); ostendens quod qui justitiam ex toto corde dilexerit, cum deprecatus fuerit, audiatur a Domino. Utinam quisque nostrum cum hæc cantare^b cœperit, statim spretis mundi scandalis, neglectis concupiscentiis vanis, derelictisque semitis pravis, justitiæ viam expeditus, et sine impedimento sæcularium actionum, conaretur irrepere. Per hanc enim viam Abel justus suscipitur, Enoch beatus assumitur, Noe reservatur, Abraham eligitur, Isaac benedicitur, Jacob natus, Joseph custoditur, Moyses sanctificatur, David prædestinatur, Salomon datur, tres pueri inter incendia rorulenta vaticinantur, Daniel inter nocuas^c bestias pascitur. Per hanc viam apostoli diriguntur, martyres beati glorificantur. Et qualiter, inquis? Scilicet dum infirma curant, mortuos^d suscitant, præsentia contemnunt, futura desiderant, tortores despiciunt, pœnas non sentiunt, ad cœlestia regna contendunt [Laud., conscendunt]. Quod proculdubio virtute propria non obtinerent, nisi per viam justitiæ rectissime incedentes a Domino audirentur.

CAPUT PRIMUM.

De passione sancti Juliani martyris.

Sic et inclytus martyr Julianus, qui Viennensi or-
tus urbe Arvernensis datus est martyr, ab hoc igne suc-
census, hæc concupivit ac mente tota desideravit.
Quia cum esset apud beatissimum Ferreolum, jam
tunc martyrii odore flagrabat. Qui relictis divitiis ac
propinquis, tantum ob solius amorem **849** martyrii
Arvernum advenit. Sed nec hoc sine divino mandato
peregit, cum tunc persecutio in Viennensi urbe fer-
veret. Legerat enim Dominum prædixisse: *Si vos
persecuti fuerint in ista civitate, fugite in aliam* (Matth.
x, 23). Contulit ergo se hic in Arvernum territorium,
non metu mortis, sed ut relinquens propria, facilius
perveniret ad palmam: metuebat enim ne ei paren-
tes essent obvii, si inter eos hoc certamen iniisset;
et perderet miles Christi coronam gloriæ, si legitime
non certasset. Igitur instante persecutione ad Briva-
tensem vicum, in quo fanatici erroris nœniæ cole-
bantur, advenit. Et cum insequi adversarios nulu

A Dei sensisset, a vidua quadam se oculi deprecaba-
tur. Quem illa tegens, illico Martyre poscente, de-
textit, qui suis persecutoribus ita inquit. Nolo, inquit,
diutius commorari in hoc sæculo, quia sitio tota
animi aviditate jam Christum. At illi eductam vibranti
dextera frameam, deciso capite in tres, ut ita dicam,
partes, gloriosus dividitur Martyr. Nam caput Vien-
nam defertur, artus Brivate^f reconduuntur, felix
anima a Christo conditore suscipitur. Senes quoque
qui sacrosanctum corpus maucipaverant sepulturæ,
ita redintegrati sunt, ut in senectute summa positi
tanquam juvenes haberentur. Caput quoque ejus
Ferreolus martyr^g accepit, completoque certamine,
tam illius membra quam istius caput in unius tumuli
receptaculo collocantur. Quod ne cuiquam fortassis
videatur incredibilis esse narratio, quæ audi vi gesta
fideliter prodam [Al., pandam].

CAPUT II.

De revelatione capitis ejus.

Quodam autem tempore dum ad occursum beati

est quo in loco primitus sanctus Martyr fuerit depo-
situs. Sayaro, Sirmundus et alii consent illum in ve-
teri Brivate sepultum fuisse, hodieque *Vieille-Brioude*
appellata, de qua Gregorium, Fortunatum, Apollin-
arum Sidonium in Propemptico, seu carm. 24, alios-
que veteres locutos fuisse volunt; alii vero hæc de
nova Brivate intelligunt, ubi etiam nunc sancti Juliani
corpus asservatur in percelebri basilica, quæ nobili
canonicorum, qui comites nuncupantur, collegio il-
lustratur. Ibidem habentur reliquiæ sanctorum Ippidii
et Arcontii, qui ipsi senes duo fuisse dicuntur, de
quibus infra agitur, et cap. 4.

^g Sancti Ferreoli passionem dedimus inter Acta
martyrum sincera, pag. 509.

^a Passus est anno Christi 304, die 28 Aug.

^b Edidit, tentare. Colb. c, tantare.

^c Sic Colb. a; cæteri cum Ed., innocuas.

^d Sic duo Mai. m., Germ. et Gem.; alii, mortua.

^e In Mss. duobus Mai. m., Colb. tut., Germ. et
Gem. hic præmissa brevi præfatione, refertur integra
B. Martyris passio, quam nonnulli existimabunt for-
tasse a Gregorio fuisse libri insertam. Et quid-
dem favet capitis seu libri titulus, qui in omnibus
Editis et Mss. habet: *De passione*, etc. Cum tamen
in cæteris passio illa desideretur, visum est satis eam
ad hujus voluminis calcem proferre.

^f Julianum martyrem Brivate passum fuisse et se-
pultum nemo est qui inficiatur. Sed cum duplex ejus
nominis vicus sit, vetus scilicet et nova Brivas, lis

Nicelli antiistis **850** usque Lugdunum processissem, libuit animo, non aliter nisi orationis causa, Viennam adire, et præcipue sepulcrum visitare Ferreoli martyris gloriosi (An. 304, 18 Sept.); insederat enim menti propter antiquam dilectionem eorum, me sic esse ejus alumnum ut Juliani. Denique oratione facta, erigo oculorum aciem ad tribunal ^a, conspicioque in eo versiculos hoc modo conscriptos :

Heroes Christi geminos hæc continet aula :
Julianum capite, corpore Ferreolum.

Cumque hæc legens, æditum consulerem, cur hæc scripta sic fuerint, respondit : Basilica sancti martyris Ferreoli super ipsum Rhodani litus ab antiquis fuerat collocata; denique cum impulsante violentia amnis porticus, quæ ab ea parte erat locata, corrueret, providus ^b sacerdos, Mamertus nomine, qui tunc Viennensem regebat Ecclesiam, ruinam futuram præveniens, aliam basilicam eleganti opere, et in ipsa mensura sagaci intentione construxit, illuc sancti [Al., sanctum] Martyris transferre cupiens corpus. Advenit autem ad hoc opus abbatum atque monachorum magnus numerus, vigilataque nocte, accipio sarculo fodere cœperunt. Cumque in profundum descenderent, tria sepulcra reperiunt, ac confestim stupor mentes spectantium invadit : nec quisquam erat certus quisnam esset beati Martyris tumulus. Igitur cum starent omnes in hebetitate ^c mentis attoniti, inspirante, ut credo, Divinitate, unus ex circumstantibus, exclamat, dicens : Antiquitus referri solitum erat, et celebri per populos sermone vulgatum, caput Juliani martyris [Al., confessoris] in sepulcro retineri martyris Ferreoli. Si oportorio amoto unusquisque consideretur, potest quæ sint membra Ferreoli martyris protinus inveniri. Hæc audiens sacerdos, cunctos jubet in oratione prosterni : qua impleta, **851** procedit ad tumulos, detectosque duos, singulos in iis quiescentes invenit viros. Cumque aperuisset et tertium, invenit in eo virum jacentem illæso corpore, integro vestimento, qui deciso capite, caput amplexus aliud brachio retinebat. Erat enim ac si nuper sepultus, neque pallore faciei demutatus, neque capillorum decisione turpatus, neque ulla putredine resolutus, sed ita integer et illæsus, ut putares eum adhuc sopore cor-

^a Sic appellat Cyprianus pulpitem in quo diaconus legebat evangelium in ecclesia. Hodie jubeum appellamus.

^b Colb. a, cum aliquot Mss. et Ed., *providens*.

^c Mss. et Ed. plerique, *hebitate*, seu *hebetate*.

^d Hujus translationis memoria Viennæ celebratur die 13 Decembris.

^e Gem., mendose, *Solilius*. Is enim est Caius Sollius Apollinaris Sidonius, qui verba hic relata habet epist. 4 libri vii, ad ipsum Mamertum Viennensem episcopum scribens, ubi enim Ambrosio comparat, quod sicut ille Gervasii et Protasii martyrum corpora transtulerat, sic Mamerto Ferreoli *solida*, id est totius corporis, et Juliani capitis *translatio concessa* fuisset. Basilica sancti Ferreoli, quam Mamertus exstruxerat, a Saracenis incensa, Willicarius episcopus, ut habet Ado in Chronico, eorumdem martyrum reliquias in urbem transtulit. Qua occasione Brivataenses dicunt se caput sancti Juliani cum B. Ferreoli

A poreo detineri. Tunc antistes gaudio magno repletus, ait : Hoc esse cadaver Ferreoli, hoc esse caput Juliani martyris dubium non habetur. Tunc cum magno psallentio, plaudente populo, in loco ubi nunc adoratur, Domino annuente perducitur ^d. Hæc autem ut ad sepulcrum martyris ab ipso æditio cognovi, fideliter retuli. Præbet tamen huic operi testimonium Sollius ^e noster, ipsi Mamerto scribens his verbis, « Tibi soli concessa est in partibus orbis Occidui, martyris Ferreoli solida translatio, adjecto nostri capite Juliani : unde pro compensatione deposcimus, ut nobis inde veniat pars patrocinii, quia vobis hinc rediit pars patroni. »

CAPUT III.

De virtute fontis, ubi caput ejus ablutum est

In ^f loco autem illo, quo beatus Martyr percussus est, fons habetur splendidus, lenis, dulcibus aquis uberrimus, in quo et a persecutoribus caput amputatum ablutum est, de quibus aquis multæ sanitates tribuuntur infirmis. Nam sæpe cæcorum oculi ab his tacti illuminati sunt; tertianarum quartanarumque febrium ardore accensi, ut potati qui patiuntur fuerint, **852** conquiescunt. Nam et si quis gravi laborans incommodo, inspirante Martyre, desiderium habuerit hauriendi, protinus ut hauserit convalescit; et ita velociter exstinguitur vis febrium, ceu si videas super immensum rogam projectis undis incendia universa restingui.

CAPUT IV.

De senibus et matrona, cujus vir carcere tenebatur.

Post passionem vero beati Martyris, ac fama præeunte de senibus, qui dum sanctos artus sepultura mandarent, fortitudini pristinae fuerint restituti, multa ibi beneficia expetentes, credentesque indulgente Martyre consequuntur. De quibus pauca perstringenti deprecor veniam condonari, quod me minus vel idoneum, vel peritum ad hæc narranda cognosco, nec imbutum grammaticis artibus, nec litteris liberalibus eruditum : sed quid facio, quod impellit me amor patroni ut nequeam hæc silere? Viuctus quidam ab Hispaniis, et carceri deditus apud imperatorem Trevericum ^g, capitali dijudicatus sententia detinebatur. Quo conjux illius cognito, dum tumulare

D brachio recepisse. De Mamerto et Litanis ab eo institutis, vide ^h, supra, Hist. lib. ii, cap. 34, et Aviti homilium de Rogationibus, etc. De eodem plura Bollandiani die 11 Maii.

ⁱ Codd. in quibus sancti Juliani passio integra refertur, non habent hoc caput, quod in iis in passionis historia interseratur. Locus autem in quo B. Martyr occubuit, olim *Vincella* dictus, ab utraque Brivate haud multum dissitus, nunc Sancti Ferreoli appellatur; ubi hodieque visitur fons ille miraculis clarus, in quo sancti Juliani caput lotum fuisse dicitur, priusquam deferretur Viennam.

^g Quanquam ex eo tempore quo barbari ex septentrionalibus plagis exorti Gallias appetierunt, plerique imperatores Treviris sæpius morati fuerint, imperatoris tamen Treverici nomine hic specialiter Maximum tyrannum intelligi puto, qui Treviris regiam habuit.

virī membra festinat, ad Brivatensem vicum pervenit, repertosque viros, dum diversa studio intento rimaretur, cognoscit quid in eo loco vel de Martyre, vel de senibus fuerit gestum; fidelique insinuationi credens, ad sepulcrum beati Martyris deliberat properare, ut causas suggerat, casus reseret, vel cunctum laborem sui doloris exponat. Asserentibus tum præterea hominibus: Absque dubio pollicemur, domina, tibi a Martyre reddi lætitiā, qui senum quondam decrepitæ ætatis membra rigentia antiquo vigori restituit. Impletaque hac oratione, promittit ut **853** si sospitem reciperet conjugem, Martyris sepulcrum, in quo posset spatio ^a, cæmento contegeret. Fide plena, et de Martyris pietate secunda Treveris est ingressa, inventumque virum gratia imperiali receptum, læta regreditur; inquisitamque tempus quo vir relaxatus esset e carcere, hæc fuit absolutionis hora, qua illa Martyris est auxilium imprecata: dehinc pollicitationem quam promiserat cum immensis muneribus adimplevit.

CAPUT V.

De eo qui alium in basilica occidere voluit.

Erat autem [Al. enim] haud procul a cellula quam supra sepulcrum Martyris hæc matrona construxerat grande delubrum, ubi in columnam altissimam simulacrum Martis Mercuriique colebatur. Cumque delubri illius festa a gentibus agerentur, ac mortui mortuis thura deferrent, medio e vulgo commoventur pueri duo in scandalum, nudatoque unus gladio, alterum appetit trucidandum. At ille cernens nihil veniæ reservari, cum a diis suis non defensaretur, nostræ religionis custodiam, nostræ confessionis veniam, nostræ contagionis medelam, cellulam expetiit Martyris gloriosi. Tunc ille qui sequebatur, cum in assultu gladii eum non potuisset attingere, et hic super se ostium reserasset, atque ille arreptum utrumque postem, ostium conaretur infringere, illico adhærentes manus tabulis dolore maximo quatuntur, et tanta afflictione miser torquetur, ut ubertim fluentes lacrymæ qualis esset dolor intrinsecus extrinsecus nuntiarent. Interea stupente vulgo, inclusus qui fuerat progreditur liber: parentes quoque illius qui virtute Sancti retinebatur, cognoscentes Martyris sepulcrum, devotis multis muneribus pro filio exorabant.

CAPUT VI.

De conversione incolarum.

Factum est autem dum hæc agerentur, ut presbyter quidam via **854** illa descenderet. Qui cum didicisset quæ acta fuerant, pollicetur parentibus ut si a gentilitate discederent, filium reciperent sanum. Ipse quoque sacerdos sequenti nocte videt per somnium simulacra illa quæ a gentilibus colebantur numine divino comminui, atque in pulverem redacta solo

A prosterni. Quarta autem die cum gentilitas vellet iterum diis exhibere libamina, moestus presbyter ad sepulcrum Sancti prosternitur, et cum lacrymis exorat, ut tandem gentilitatem hanc quæ jacebat in tenebris splendor divinæ potentis visitaret, nec sineret ultra Martyr beatus alumnos proprios ista caligine detineri, cum ille perennis claritatis gaudia possideret. Confestim ad ejus orationem commoventur tonitrua, reident [Al. renitent] fulgura, descendit imber igne mixtus et grandine, turbantur omnia. Concurrit vulgus ad cellulam, prosternitur coram sacerdote omnis caterva gentilium, et mixto cum lacrymis ululatu, cuncti Domini misericordiam deprecantur, pollicenturque sacerdoti, si grando recederet, et Martyrem patronum expeterent, et ad Deum ejus **B** relictis simulacrorum cultibus integro de corde transirent. Porro ille, fusa oratione, cuncta quæ petiit meruit obtinere. Recedente autem tempestate, puer cum parentibus credens ipsa die a doloribus liberatur: gentiles in Trinitatis nomine baptizati, statuas quas coluerant confringentes, in lacum vico amnique proximum projecerunt. Ab eo enim tempore in loco illo et fides catholica, et Martyris virtus est amplius declarata.

CAPUT VII.

Qualiter Hillidius populum ab hostilitate liberabat.

Post hæc venientes quidam de Burgundionibus ad Brivatensem vicum, eum cum armorum multitudine copiosa circumdant, captoque populo, direpto ministerio sacrosancto, ultra amnem transeant, et viros gladio interficere, reliquum vulgus sorte dividere parant. Tunc Hillidius ^b quidam a Vellavo veniens, et, ut aiunt, **855** commonitione columbæ alitis incitatus, super eos irruit ^c. Hortatusque socios ita hostes ad interneccionem cæcidit, ut, captivis laxatis, triumphans in laude Martyris, amne transmissis, ad beatam cellulam tanquam novus Moyses cum omni populo canendo revertitur: nec minor, ut arbitror, exultatio fuit ereptis, quam quondam Israelitis demersis fuit *Ægyptiis*. Quod ne quis dubitet hanc beati Martyris fuisse victoriam, sed insinuatio columbæ aliquod ministerium ^d fuisse creditur virtutis divinæ. Nam veniente Hillidio, hæc in obviam venit: cum ille, ut **D** assolet, aliquid demoraretur, hæc in circuitu illius volitabat; illoque progrediente, ista præcedebat, et revertebatur in obviam, quasi accelerare deprecans iter. Dum hæc agerentur, adveniens puer captivitate annuntiat, et sic iste viam acceleravit. Sed et ipso pugnante, columba semper circa eum visa est decurrere. Quod ne quis invidet conflictum de columba, et homini præstitum Christiano, cum Orosius (*Lib. III, cap. 6*) consulem Romanum ^e, id est Marcum Valerium, a corvo alite scribat adjutum.

^a Gem., in quantum posset spatioso, cæmento fideque plena.

^b Alii, et sic infra, *Hillidius*... *Vellavo*, quo nomine Vellavorum regio intelligenda (*le Velay*).

^c Hic desinit alter Cod. Mai. m., cæteris avulsis.

^d Sic Germ. et Colb. c. At Colb. a, Mart. et alii, aliquod mysterium. Nonnulli, alitis quod mysterium.

^e Alii, *Romanorum*. Hic, qui inde *Corvinus* appellatus est, pugnabat tunc contra Gallum unum e Senonibus. Celebris est apud Romanæ Hist. scriptores.

CAPUT VIII.

A

De interitu eorum qui ministerium basilicæ exportaverunt.

Prostratis ergo ab Hillidio hostibus, quatuor ex his per fugam lapsi patenam et urceum, qui anax dicitur, in patriam deferunt, et divisam in tantis, ut erant, partibus patenam, urceum regi Gundobado ob gratiam exhibent conquirendam. Reliquum vero argentum reginæ ^a sagacitas reperit, cui additis multis muneribus, loco illi sancto restituit, fideliter insinuans regi non oportere eum ut gratiam Martyris sancti propter argenti parvitatem amitteret.

CAPUT IX.

De Fedamia paralytica.

856 Pro quibus ac talibus virtutum ornamentis magna ibi basilica fabricata a fidelibus, virtutibus, ut præfati sumus, Martyris beati refulget, in qua paralyticorum, claudorum, cæcorum et aliorum quoque morborum sæpius petita remedia conquiruntur. Fedamia quædam mulier paralysis humore constricta, cui nullum corporis membrum sine dolore vigeat, exhibita est, deferentibus propinquis, ad beatam basilicam, ut vel stipem a largientibus mereretur. Quæ dum in porticu illa quæ sanctæ basilicæ conjungitur decubaret noctem dominicam, dum sacrosanctis vigiliis populi fides devota concelebrat ^b, et illa quiescens lectulo paululum obdormisset, a viro quodam per visum correpta atque increpita est, dicente sibi, cur, reliquis excubias nocturnas Deo exhibentibus, illa deesset? Respondit se ab omni membrorum parte debilem, nec penitus gressum agere posse. Tunc quasi sustentata a viro qui loquebatur ei, et ad sepulcrum usque deducta, dum in sopore fundit orationem, visum est ei quasi multitudo catenarum ab ejus membris solo decidere: a quo etiam sonitu expergefacta, sensit omnium artuum recepisse plenissimam sanitatem. Protinus surrexit a lectulo, et stupentibus cunctis, cum gratiarum actione vociferans, sanctam est ingressa basilicam. Ferunt etiam quidam, solitam fuisse eam referre habitum viri qui eam fuerat allocutus: dicebat eum statura esse procerum, veste nitidum, elegantiam eximium, vultu hilarem, flava cæsarie immixtis canis, incessu expeditum, voce liberum, allocutione blandissimum, candoremque cutis illius ultra lili nitorem fulgere; ita ut de multis millibus hominum quæ sæpe vidisset, nullum similem conspicasset. Unde multis non absurde videtur ei beatum Martyrem apparuisse. Quæ mulier **857** post decem et octo annos sanata est.

^a Hæc fuit Caretenes, quæ anno 506 obiit, conditaque est Lugduni in basilica sancti Michaelis, quam extruxerat. Adi Valesium, lib. vi Rerum Franc. Gundobaldus satis est aliunde notus.

^b Colb. a, sacrosanctas vigiliis populi fide devota concelebrant. Colb. c et Gerin., nocte dominica, etc. Certe his temporibus non solum clerici, sed et laici omnes vigiliis nocturnis intererant, ut ex hoc aliisque passim locis facile probatur. Vide Thomas-sin., Disciplinæ eccles. parte i, lib. ii, cap. 79.

^c Hic et passim manifeste dies quælibet Domi-

CAPUT X.

De eo qui percussorem suum de basilica conabatur extrahere.

Quidam dum in seditione quam commoverat oculum amisisset, hominem qui ictum intulerat de basilica conabatur extrahere: quod dum agit, non modo amissi oculi non recipit lumen, verumetiam sensit alium, quem sanum habuerat, obcæcari. Porro cum peccata sua confiteretur, dicens: Merito mihi evenit iudicium sine misericordia, qui non feci misericordiam, prostratus coram sancto sepulcro cum populo, qui tunc ad festivitatem advenerat, indulgens lædenti, et visum recepit et gratiam. Sicque factum est, ut is qui Sancti auxilium expetierat tutaretur, ille vero qui non credebat argueretur, et sic uterque lactus emendatusque discessit.

CAPUT XI.

De contracto, qui die Dominica boves junxit.

Alius quoque ausu temerario die Dominica jungens boves agrum sulcare cœpit, apprehensaque securi, ut aliquid emendaret in vomere, protinus contractis digitis manubrium in dextera ejus adhæsit. Cumque præ dolore nimio cruciaretur, post duos annos veniens ad beati Martyris basilicam, vigiliis fideliter celebravit: statim in ipsa die Dominica, reserata manus lignum, quod invitus tenebat, amisit; magnam inferens populo disciplinam, ut quod die Dominica fuerat perpetratum, ipsa quoque die Dominica purgaretur. At ille magnificans gloriam Martyris, recessit incolumis, nec ultra die resurrectionis dominicæ ^c quidquam ausus est operari.

CAPUT XII.

De Anagildo muto, surdo et cæco.

858 Sic et Anagildus ^d quidam mutus et surdus et cæcus, vel omnium membrorum compage debilitatus, ad limina sacrosancta projectus est, scilicet ut vel ab stipe pasceret devotorum ^e, qui victus alimoniam propriis manibus laborare non poterat. Igitur cum per annum integrum ante sanctam ædem decubasset, tandem visitatus a virtute beati Martyris, ab omni infirmitate sanatus est.

CAPUT XIII.

De his qui Theoderici regis tempore basilicam irruerunt.

Videtur mihi, ut sicut Sancti virtute curata morbida retexuntur, ita et infidelium pravitates oratione illius confutata, ad emendationem aliorum, ne similia appetant, declarentur: quia utraque Sancti

nica resurrectionis dominicæ dies appellatur.

^d Laud. cum Cliet. et Sur., Anagilus. Gem., Sed et, etc.

^e Hic Gregorius et alibi passim devotorum nomine intelligit personas pias, quæ, etiam in sæculo degentes, bonis operibus magis sollicitè quam cæteri incumbant. Qui loquendi modus hodieque viget. Eodem sensu devotos appellat Augustinus serm. 53 n. 5, Cassiodorus passim, Hincmarus lib. de Prædest. cap. 2 et in epist. ad Nicolaum papam, Frodoardus, etc.

gloria præstat, ut et hos sanitati reddat ne amplius crucientur, et illos arguat ne in futuro iudicio condemnentur. Et quia nullum latere credo aliquid de hostilitate Theoderici regis ^a ac infirmitatibus Sigivaldi, quæ ei in Arverno posito contigerunt, propter virtutem tamen beati Martyris est diligentius exponendum, quo facilius fides dictis adhibeatur. Igitur cum ad direptionem Avernorum rex antedictus festinaret (An. 525), et ingrediens terminum vastationi cuncta subigeret, pars aliqua ab exercitu separata ad Brivatensem vicum infesta proripuit, fama vulgante quod in basilica essent incolæ cum multis thesauris adunati. Cumque pervenissent ad locum, inveniunt multitudinem promiscui sexus, obseratis ostiis, in templo ipso cum propriis facultatibus residere. Cumque intrare non possent, unus effractam ceu fur in altario ^b sancto **359** fenestram vitream, ingreditur, quia qui non intrat per januam hic latro est: dehinc, reseratis ædis illius valvis, exercitum intromittit. At illi directam cunctam pauperum suppellectilem cum ministris ^c ipsius basilicæ, reliquum quoque populom qui infra erat eductum foris dividerunt haud procul a vico. Quæ cum ad regem delata fuissent, comprehensos ex his aliquos diversis mortibus condemnavit. Fugiens vero ille qui irrupta æde caput fuit hujus sceleris, igne de cælo delapso consumptus interiit: super quem cum multi acervum lapidum congregassent, a tonitruis et coruscationibus detectus terrena caruit sepultura. Qui vero de consentaneis latentes regem in patria sunt regressi, correpti a dæmone diversis exitibus hanc vitam crudeliter finierunt. Hæc audiens rex, omnia quæ exinde sunt ablata reddidit. Præceperat enim ne in septimo a basilica milliario quis vim inferret.

CAPUT XIV.

De Sigivaldo pervasore.

Tunc Sigivaldus cum rege præpotens cum omni familia sua in Arverna regione ex regis jussu migravit ^d: ubi dum multorum res injuste competeret, villam quamdam quam gloriosæ memoriæ Tetradius ^e, episcopus Biturigensis, basilicæ sancti Juliani reliquerat, sub specie obumbratæ commutationis, avidus pervasit: sed mense tertio postquam aggressus est, correptus a febre, et sine sensu effectus, declinavit caput ad lectulum. Cujus uxor dum de hoc exitu mæsta penderet, a quodam sacerdote com-

^a Hoc caput laudatur in Vita sancti Stremonii, tomo II Bibliothecæ Labbeanæ, pag. 498. Theoderici autem regis in Arvernos expeditionem narrat ipse Gregorius lib. III Hist. cap. 12. — Hic idem auctor laudare ibidem videtur Gregorii nostri Historiam, aut certe nescio quod opus ex illa excerptum, quod appellat *Gesta Germanorum*, ex quo Theoderici regis Arverniam expeditionem, sed parum accurate, narrat.

^b Sic Germ., Gem. et Colb. c, id est in presbyterio, ut jam observavimus: cæteri habent *altari*.

^c Legendum dubio procul *ministeriis*.

^d Idem habet Gregorius lib. III Hist. cap. 15, ubi Sigivaldus dicitur ex regis parentibus fuisse. In cap. 16 ejusdem libri agitur de ejus administratione.

monita est, ut eum si videre vellet incolumem, auferret a villa. At illa hæc audiens, præparatis carrucis, compositoque plaustro, quo eum eveheret, mox ut prædium sunt egressi, protinus divina sunt pariter gratia munerati. Nam iste sospitate [*Leg. sospitatem*], illa meruit ex hujus incolumitate lætitiæ. Ferunt etiam in oratorium prædii illius **360** sanctum Julianum martyrem cum Tetradio episcopo colloquentem cuidam religioso revelatum fuisse, promittentem se episcopo villam, quam pro animæ suæ remedio sibi reliquerat, receptorum. Sed et habitum beati Martyris in eodem modo esse, ut quondam paralytica exposuerat (*Supra cap. 9*), referebat.

CAPUT XV.

De Pastoris malitia.

Pastor vero quidam, non strenuitate, sed nomine ingenuus, dum in multis rebus contra basilicam sancti Martyris injuste ageret, ad hoc levitas ejus inimico ingrassante convaluit, ut colonias ^f basilicæ concupiscens, quæ agro ejus erant proximæ, pervadere non timeret. Ad quem sacerdos loci, cum aliquos de clericis quasi legatos mitteret, ut, accepta ratione, quod male pervaserat relaxaret, ille quasi contra iniquum hostem telis correptis prosiluit, fugatisque sagittis clericis, res Sancti in sua dominatione retinuit. Factum est autem ut in proximo adveniret dies passionis Martyris gloriosi: ad quam ille immemor pervasionis suæ atque injuriæ, quam intulerat clericis, ante quinque dies solemnitatis ad vicum Brivatensem advenit. Qui cum in domo hospitalitatis suæ convivio cum lætitiæ et exultatione fungeretur, subito, coruscatione facta, tonitruum sonuit; rursumque iterato, jaculo igneo de cælis elapso, percussus est, nullo tamen de reliquis pereunte: deinde ad exemplum omnium, tanquam rogos flammeus ardens, paulatim consumebatur (*V. supra, lib. 1, c. 106*). Ad quod miraculum populus qui ad Beati festa convenerat, hæc cernens cum admiratione, metuebat; satisque illi fuit, ne de rebus Sancti aliquid ultra contingeret. Quod ne fortuito actum quis putet, cernat inter multos innoxios unum interiisse sacrilegum.

CAPUT XVI.

De contumacia Beconis.

361 Quid etiam ad Beconis comitis confutandam superbiam beatus Martyr sit operatus, evolvam. Hic cum actiones ^g ageret publicas, et elatus jactantia

^e Interfuit concilio Agathensi an. 507, et Aurelian. 1 an. 511. De eo Bollandus die 16 Februarii.

^f Colonias pro colonicas scribebant plerique medii ævi auctores. Colonica autem est villa cum modo agri quantum unus colonus colere potest. Idem porro fere sonant hæc voces, colonica, mansus, villa, et apud Germanos, *hoba* et *hobunna*. Vide Bignonii notas in lib. 1 Marculfi form. 30.

^g Actionis nomine officium designatur. Hinc apud Marculfum lib. 1 form. 8, *actiones comitatus, dueatus, patriatiatus* dieuntur. Et Hunericus, apud Victorem Vitensem, lib. II, vetuit ne quis eatholiceus in palatio militaret, aut *actiones ageret publicas*. Vide Bignonii notas in lib. 1 Marculfi cap. 11.

multos contra justitiam aggravaret, casu contigit ut dimissum accipitrem diu per diversa vagantem perderet: similiter, ut unus de servientibus basilicæ sancti Juliani accipitrem alium, dum per viam ambularet, quasi vagum invenit. Erat enim puer ille pincerna in domo basilicæ. Quod cum ad Beconem pervenisset, quod scilicet puer repertum teneret accipitrem, calumniari cœpit ac dicere: Meus ille erat, inquit, et hic furto eum sustulit. Deinde, succedente avaritia, misit illum vinctum in carcere, deliberans eum in sequenti patibulo condemnare. Tunc sacerdos mœstus valde ad sepulorum Sancti properat, reseratisque cum gemitu capsis, apprehensis decem aureis per fideles amicos Beconi obtulit. Quod ille pro nihilo respuens, cum juramento asseruit nunquam se puerum dimissurum, nisi exinde aureos triginta acciperet. Quod presbyter desuper sepulcro Sancti accipiens, Beconi transmisit, quos acceptos, satiata avari^a cupiditate, puerum restauravit incolumem. Sed Deus omnipotens, qui permanet ante solem, secundum bonitatis suæ divitias humillavit calumniatorem. Nam ipsius anni transacto circulo, veniens ad Sancti festivitatem cum caterva satellitum, ingressus est limen sanctum. Procedente vero lectore, qui beatæ passionis recenseret historiam, ut revolvit librum, et in principio lectionis sancti Juliani protulit nomen, confestim Becco voce nescio qua teterrima ad terram corruit, cruentoque spumans dare voces diversas cœpit: inde inter suorum manus sublatus a basilica, domum reducit. Nec fuit dubium pueris ejus hæc ob injuriam basilicaris **862** famuli evenisse: omnem quoque ornatum, quod super se tunc habuit, tam in auro quam in vestimentis, basilicæ contulit, et multa deinceps munera misit; sed usque ad diem obitus sui sine consensu duravit.

CAPUT XVII.

De diacono qui oves basilicæ abstulit.

Fuit etiam quidam diaconus qui, relictam ecclesiam^b, fisco se publico junxit, acceptaque a patronis potestate, tanta perpetrabat scelera, ut vix posset a vicinis circumpositis sustineri. Accidit autem quadam vice ut saltus montenses, ubi ad æstivandum oves abierant, circumiret, atque pascuaria^c quæ fisco debebantur inquireret. Cumque diversos spoliaret injuste, conspicit eminus greges qui tunc sub nomine Martyris tuebantur, ad quos levi cursu evolvans, tanquam lupo rapax diripit arietes. Conturbati atque exterriti pastores ovium, dicunt ei: Ne, quæsumus, contingas hos arietes, quia beati martyris Juliani dominio subjugati sunt. Quibus ille hæc irridens respondisse fertur: Putasne quia Julianus comedit arietes? Dehinc ipsis verberibus affectis, quæ voluit abstulit: ignorans miser quod qui de

^a Sic Germ. Alii, *auro*. Mart. et Gem., *auro*.

^b Germ., *relicta ecclesia*, sed Gregorius accusandi easum passim loco sexti assumit.

^c Pascuarium dicitur vectigal ex animalium passione, ut agrarium illud quod agris imponitur. De

domibus sanctorum aliquid aufert, ipsis sanctis injuriam facit, ipso sic Domino protestante: *Qui vos spernit me spernit* (Luc. x, 16); et, *Qui recipit justum, mercedem justii accipiet* (Matth. x, 41). Contigit autem ut post dies multos, non religione, sed casu confereute, ad vicum Brivatensem properaret, projectusque humo ante sepulcrum, mox a febre corripitur, et tanta vi caloris opprimitur, ut neque consurgere, neque puerum evocare posset. Famuli vero cum vidissent eum extra solitum plus occumbere, accedentes; Quid tu, inquit, in tanta diuturnitate deprimeris? non enim tibi tam longus mos erat orandi, aut devotio^d. Ferebant autem de eo, quod quandoquidem in ecclesia fuisset ingressus, parumper immurmurans, nec [Al., ac] capite inclinato, **863** regrediebatur. Tunc interpellantibus pueris, cum responsum reddere non valeret, ablati manibus e loco, in cellam quæ erat proxima lectulo collocatur. Igitur invalescente febre, proclamatur se miser iacendi per Martyrem; et quod primo situerat, ad motis animæ judicii facibus, crimina confitetur, jactarique super se aquam, voce qua poterat, deprecabatur. Delatis quoque cum vasculo lymphis, et in eum sæpe dejectis, tanquam de fornace ita fumus egrediebatur e corpore. Interea miseri artus, cum combusti, in nigredinem convertuntur, unde tantus procedebat fetor, ut vix de astantibus posset aliqui tolerare. Innuens enim dehinc manu, indicat se esse leviorum; mox illis recedentibus, hic spiritum exhalavit. De quo haud dubium est qualem illic tenet locum, qui hinc cum tali discessit iudicio.

CAPUT XVIII.

De eo qui caballum in vigilia Sancti^e furatus est.

Alius autem per vigiliam festivitatis equum alicujus, qui tunc forte ad eandem solemnitatem venerat; furto comprehendit, ascensoque velociter properat: scilicet ut qui lumen perdiderat veritatis, non inveniretur a luce, et cujus pectus cupiditatis tenebræ obsederant, ejus et furtivam fraudulentiam nox celaret. De talibus enim Dominus dicebat in Evangelio: *Omnis qui male agit, odit lucem* (Joan. iii, 20). Albescente igitur cœlo dicebat: Jam securus sum, nam triginta leucas a Sancti basilica elongatus sum, jam secus propriam domum esse me credo. Dum hæc tacitus revolveret infra se, demotis ex axe tenebris, cognoscit se ipsi vico propinquum inter populos divagari; timensque ne scelus suum pateficeret publico, eum castela grandi caballum in loco unde digressus fuerat reformavit. Sic miser virtute Martyris tota nocte detentus in circuitu vici, et, ut ego credo, ab auctore qui eum obsederat est delusus, ut viam quam apprehendere voluit non valeret. O scelerata cupiditas, quid agis! semper auctores tuos in confusionem præcipitas.

his Bignon. in Marculfum, form. 55 lib. 1.

^d Pierique Mss., *tam longa mos erat orandi devotio*.

^e Laud. cum Cluct., Bal. et Mor., *sancti Petri*.

CAPUT XIX.

De eo qui propter triantem pejeravit.

864 Quidam alteri triantem præstiterat, quem interpositis paucis diebus recepit. Post annum vero in atrio Sancti convento homine, rem suam quam non recepisset sibi reddi deprecabatur. At ille detestans, assererat se reddidisse susceptam. Cumque diutissime altercarentur, ille qui reddiderat ait ad vocium: Usquequo uterque contendimus? sub iudicio hoc omnipotentis Dei pœnamus. Eamus ad tumulum Martyris, et quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat virtus sancta Patrum. At ille nec dubitans, ingressusque sepulcrum, dum audiret elevat manus ut pejeraret [*At., perjureb.*], infeliter miser irriguit. Hæret vox in gutture, lingua contracta in fauce, vibrat labia vacua a sermone: ipsa quoque brachia, quæ ad adiutorium frustrati sacramenti erexerat, prorsus retrahere non valebat. Ad hæc vulgo admirante, publico sceleris, multitudine cuncta populi, una-voce prorumpens, Domini misericordiam ac beati Martyris auxilium deprecatur. Post quatuor vero ante eo scriptis horas ad sensum regressus, quod injuste repetebat publica confessione patefecit, et sic sanus abscessit.

CAPUT XX.

De eo qui basilicam sanctam furto spoliavit.

Sæpe hæc ille audierat qui basilicæ sanctæ violentiam intulit, sed iniquam mentem semel obsessam vitio, bonitas mollire non potuit, Salomone obtestante: *In malevola anima non ingreditur sapientia* (*Sap. 1, 4*). Advenerat festivitas Sancti, et ecce quidam e populo conspiciat ornamentis immensis beatam basilicam efulgere. Concupiscit iniqua mente quod adipiscens non poterat occultare. Igitur discedente populo a basilica post gratiam vespertinam, hic se in angulo basilicæ reprimens latitavit, ac dato cunctis nocturna quiete silentio, vel operiente umbrosa caligine mundum, consurgit ab angulo, **865** et nihil dubitans, utique quia satellite Satana impellebatur, super cancellum beati sepulcri cursu prosiliit rapido, detractamque a summo unam gemmis coruscantibus crucem*, ad terram dejecit, collectisque velulis ac palliolis de circuitu parietum pendentibus, unum voluclum facit, impositisque humeris, ac elevata cruce manu, locum unde descenderat repetit, ac posita capiti sarcina, peccati sopore compressus, obdormivit. Media vero nocte circumstantes custodes sanctam basilicam aspiciant in angulo unam gemmam crucis, tanquam jubar celeste refulgere: obstupefacti accedunt cominus cum timore, admotoque ceréo, inveniunt personam cum rebus furatis, quas auferre non potuerat, imbi decubare. Denique sub custodia eum illa nocte detentum, manè facta, cuncta quæ fecerat patefecit, asserens se

* In ciboriorum quæ supra altaria aut sanctorum tumulos construi solebant summitate crux imponebatur, qua de re plura habet Mabillon. lib. 1 Liturg. Gallic. cap. 8, n. 7.

lassum obdormisse, eo quod diutissime circumiens cum fasce [*At., face*] basilicam, ostium unde egrediretur reperire non potuit.

CAPUT XXI.

De eo qui caballum in festivitate perdidit.

Multa quidem et alia in prævaricatoribus ostendit; sed satis sint ista ad coercendam desidiam eorum. Nunc vero ad gaudia prosperitatum, quæ larga pietate præstat populis, revertamur. Sed prius illud non arbitror postponendum, quod expertum valde cognovimus, quid in rebus perditis apud hunc patronum fidelis deprecatio consequatur: ex quibus unum tantum commemorare studui. Ad festivitatem beati Martyris devotus pauper advenerat, laxatoque equite, sacram ingressus est adem, ac vigiliis immobilis instans, noctem cum cæteris orando deduxit. Illucescente vero cælo ad metatam regressus, caballum quem reliquerat non invenit: quæsitamque diutissime, nec signa quidem quam in partem discessisset agnovit. Transacto igitur biduo, recarrit iterum per saltus, perscrutans locorum **866** incolas, si forte aliquis aut teneret captum, aut capi vidisset ab aliquo. Nullum dehinc indicii genus reperiens, anxius atque moestus ad sepulcrum Sancti regreditur, ibique causas doloris ac mœroris exponens, aiebat: Ad tua, Sancte, limina veni, nihil aliud quam parvitas meæ vota deferre: nihil injuste abstulsi, nihil gessi indignum tua solemnitate; cur, inquam, perdidit rem meam? Rogo ut restituas amissum, ut necessarium reddas. Hæc fletu addito aiebat, ut egressus est templum, conspicit eminens a quodam viro suum equitem retineri. Ad quem accedens, dum discutit unde sit, aut unde venerit, aut ex quo tempore hunc habeat equum, didicit ipsa hora eum fuisse repertum, qua ille beati Martyris imploravit auxilium.

CAPUT XXII.

De cæco illuminato.

Cum autem quidam ab eo loco per incursum diabolicum oculum perdidisset, et ad hospitium suum viduatus lumine infelicitè resideret, ac manibus propriis nihil laborare prævalens, spem ullam alimonii non haberet; apparuit ei vir in visu noctis, commovens ut ad beati basilicam ambularet; ibique, si devote suggerat, promittit auxilium inveniri. At ille nihil moratus, arrepto baculo, adminiculante puero, sanctum ingressus est locum. Qui post completam orationem archipresbyterum^b, qui tunc locum ipsum regebat, nomine Publianum, adivit, supplicans ut oculis cæcis Christi crucem imponeret. Erat enim valde religiosus. Quod ille dum jactantiam evadere cupit evitans, tenetur a cæco, nec omnino dimittitur, nisi quæ petebat adimpleret. Tunc ille prostratus ante sepulcrum diutissime Martyris est suffragium

^b Jam itaque tunc erant in vicis archipresbyteri. De eorum officiis, etc., fuse disserit Thomassinus *Disciplinæ eccles. parte 1, lib. 11, cap. 3 et seqq.*

deprecatus : deinde, admotam oculis cæcis manum, protinus ut signum crucis imposuit, visum iste recepit. Admiramini, quæso, virtutem Martyris, cui cum parum sit per se exercere miracula, nunc etiam per manus discipulorum, astipulante virtutis **867** suæ favore, publice operatur. Sed nec meritum discipuli fuit exiguum, cui hæc præstita esse cernuntur.

CAPUT XXIII.

De pede Galli, postmodum episcopi, sanato.

Erat enim tunc temporis apud urbem Arvernæ patrus meus, Gallus episcopus (*Vid. Vit. Patrum cap. 6.*), de quo non videtur omitti qualiter in adolescentia sua fuerit a Sancti virtute juvatus. Et quia sæpius commemoravi quale excidium Arvernæ regioni rex Theodericus intulerit, cum neque majoribus, neque minoribus natu aliquid de rebus propriis est relictum, præter terram vacuum, quam secum barbari ferre non poterant; his ergo temporibus gloriosæ memoriæ patrus meus, qui postea, ut dixi, sacerdotali fasce Arvernæ rexit Ecclesiam, pupillus erat, cujus facultates ita direptæ sunt ab exercitu, ut nihil prorsus remaneret in promptu. Ipse quoque cum uno tantum puerulo usque ad Brivatensem vicum plerumque itinere pedestri discurrebat. Accidit autem quodam tempore, dum hoc iter tereret, ut **A**maxis præ calore solis calceamentis, nuda incedens planta, sudem calcaret spineam, qui tunc fortassis incisus adhuc terræ hærens, erecto acumine inter herbas virides latitabat. Qui defixus plantæ et supergressus, effractusque deorsum extrahi nequibat. **C**Igitur defluente sanguinis rivo, cum gressum facere non valeret, beati Martyris implorat auxilium, paululumque dolore compresso, licet claudicando, iter quod cøperat expedivit. Tertia vero nocte, compretrescente vulnere, dolor maximus incitatur. Ille vero ad experta dudum præsidia confugiens, sepulcro glorioso prosternitur; expletisque vigiliis regressus ad lectulum, dum virtutem Martyris præstolatur, somno incumbente deprimitur. Deinde consurgens, nullam doloris sentit injuriam, aspectaque planta, pars sudis quæ ingressa fuerat, non videtur, evulsam tamen sentiebat a pede. Quod lignum diligenter inquirens in stratu suo reperit, **868** admirans qualiter fuisset egressum. Solitus namque erat in episcopatu suo locum vulneris ostendere, in quo magna adhuc **D**fossa conspiciebatur, obstans in hoc beati Martyris fuisse virtutem.

CAPUT XXIV.

De febre Petri fratris mei.

Post multum vero tempus advenerat festivitas beati Martyris, et pater meus cum omni domo sua ad hujus solemnitatis gaudia properabat. Nobis vero iter

* Sic omnes Scripti cum Clict. et cæteris. Alii Editi, quæ, etc., femineo genere expressa.

^b Colb. a, Germ. et cæteri, agitur. Aliquot Ed., agitur, ut neque bibere. Petri fratris sui, tunc diaconi, necem narrat Gregorius lib. v Hist., cap. 5. Is erat sancti Galli, de quo cap. præced., nepos, quod Mes, in hujus capituli titulo exprimunt.

A agentibus, Petrus frater meus senior ab ardore febrium occupatur, et tam graviter agit ^b, ut neque vigere, neque cibum sumere posset: totumque illud iter cum grandi agitur morore, et in discrimen revertitur, utrum convalescat aut [*Al.*, an] pereat. Denique cum isto labore pervenitur ad locum: ingredimur basilicam, adoramus sacrosancti Martyris sepulturam; prosternitur et ægrotus in pavimento, deprecans medelam a Martyre glorioso. Post completam vero orationem, ad metatum regressus, febris paululum conquievit: veniente autem nocte, nobis ad vigiliis properantibus, rogat se et ille deferri, incumbensque ante sepulcrum, tota nocte Martyris suffragium deprecatur. Exactis deinde nocturnis excubiis, rogat ut de pulvere qui circa beatum erat **B**tumulum collecto vel potui darent, vel collo suspenderent. Quo facto, ita omnis ardor febrium conquievit, ut ipsa die et cibum caperet incolumis, et ubi delectatio vertisset animum ambularet.

CAPUT XXV.

De mei capitis dolore.

Sequenti vero festivitate, dum iterum cum magno gaudio ad sanctam properarem basilicam, mihi caput a sole percussum graviter dolere cœpit: qui dolor accrescens, febrem intrinsecus generabat, ita ut nec cibum me capere, nec loqui permitteret. Cumque per duos dies ab hoc dolore consumerer, die tertia ad basilicam **869** sancti Ferreoli, cui fons ille de quo superius meminimus (*Cap. 3*) est contiguus, advenimus. Distat autem basilica a Brivatensi vico quasi stadiis decem. Cumque in loco illo venissemus, libuit animo ad fontem usque procedere, confidens de virtute Martyris, quod si me exinde levis unda perfunderet, mox sanarer. Adveniens vero orationem fundo, aquam haurio, os refrigero, caput infundo: statimque decidentibus lymphis, fugato dolore sanus abscedo, et usque ad sepulcrum Martyris gloriosi lætus ingredior, admirans et gratias agens Martyri, quod prius me virtute sua dignatus fuerit visitare, quam ipsius mererer cernere sepulcrum.

CAPUT XXVI.

De febricitante ad fontem sanato.

Est enim ad hunc fontem ^c, quia ibidem martyr percussus est, virtus eximia. Quidam a febre correptus, dum in extremis ageret, desiderium habuit de aqua fontis haurire, ad quam etiam se deportari fideliter exoravit: qui a suis inter manus apprehensus, et in loco depositus, protinus ut aquæ haustum accepit, et faciem caputque perfudit, recipere meruit sanitatem; et aliorum manibus illatus, propriis

^c Sic Colb. a, cum Sur. et Clict. At Colb. c, et Germ.: Est enim fontis virtus eximia, quia, etc. Mart. et plerique Ed., mendose: Et enim ad Hunoronem. Laud. et Bell., Unoronem. Germ.: Est enim ad fontem, in quo beatissimi Juliani ablutum est caput, virtus eximia, quia ibidem Martyr percussus est. Quidam, etc.

gressibus est regressus. Fuit autem incola hujus vici, A stor omnipotentem Deum, quia ab 871 ipsius abbatis hæc ore cognovi, apud cujus monachum e gesta sunt.

CAPUT XXVII.

De tonitruo in basilica facto, et coruscatione.

Quadam autem die orta tempestas cum magno venti impetu super vicum Privatensem rapide descendebat; micabant enim de nubibus fulgura, ac tonitrua terribiliter voces dabant. Quatitur terra fragore, et exuri a coruscatione pene omnia putabantur: sola erat expectatio in virtute Martyris gloriosi. Nec mora, dato cum fulgore gravi sono tonitruui, jaculum 870 igneum per aditum quo funis ille signi dependet ingreditur; percussisque duabus columnis, frustra excussit: inde repercussus per fenestram quæ super sanctum habetur tumulum est egressum, nullo tamen per Bæti custodiam de populo læsit. O quam magnus circa alumnos proprios beati Martyris amor! columnas sustinuit percuti, non sinit a phalangas; confringi passus est vitream, non catervam; permisit super sepulcrum proprium præterire coruscum, ne fieret multitudinis totius interitus. Igitur expulsum a basilica sancti Martyris jaculum acervos fœni combussit, interfecit pecora, jumenta delevit. Quod si hæc fortuita quis putat, admiretur magis et stupeat inclyti potentiam Martyris, quod præteritis ignis per medium populi, neminem nocuit, sed ibi tantum explevit vota, ubi se cognovit habere licentiam.

CAPUT XXVIII.

De eo qui præ multitudine populi ad sepulcrum non valebat accedere.

Clericus autem quidam Aridii Lemovicini abbas ad festivitatem veniens, præ multitudine populi non modo ad sanctum tumulum accedere, verum etiam nec in ipsam basilicam potuit introire. Cumque motus metatui se reddidisset, recubans in lectulo obdormivit. Protinus astitit ei vir in visu, dicens: Quid tu, inquit, sopore deprimeris? Vade celerius ad templum Martyris, et omnia invenies reserata. At ille metu territus exurgens, credulus dictioni, properat velociter experiri si vera essent quæ sibi fuerant indicata. Cumque venisset ad ostium, reperit, remotis undique populis b, usque ad sanctum altare vel ipsam tumulum viam factam nullo obsistente: et sic sine ulla impressione accedens, fusa oratione, D cum gaudio est regressus. Quod ne quis dubitet, te-

^a Sic Germ. et Gem. Colb. c, sustulit. Sur., Martyris affectus, etc. Colb. a, magna... martyris virtus, columnas sustulit percuti, non phalangas.

^b Ed., remotos populos. Germ., populos et usque... nullum obsistere.

^c Observa monachum hic a Gregorio dici quem prius clericum appellarat, quod et passim occurrit apud alios quoque ejus ævi auctores. Vide notas in lib. 1 de Gloria Mart. cap. 76, supra, col. 806.

^d Id narrat Constantius in ipsius sancti Germani Vita, lib. 1, cap. 25.

^e Et hic Gregorius annum a Martio incipit, Septembrem appellans septimum mensem.

^f In Chronici Alamannorum regis irruptione passus est, ut narrat Gregorius lib. 1 Hist. cap. 33, idque

CAPUT XXIX.

De festivitate ejus.

Hujus festivitatis tempus ignara plebs mœsta petebat, nesciens diem in quo Martyr beatus deberet pro virtutis ac passionis gloria honorari, et hæc ignorantia usque ad beatam Germanum Autissiodorensis antistitem est protracta. Factum d est tantum ut antedictus pontifex Privatem adveniret, sciscitatusque ab incolis quo tempore hujus sacra celebrarentur, se nescire respondent. Tunc ille: Oremus, inquit, et fortassis nobis hæc Domini potentia revelabit. Quod cum fecissent, mane orto, convocatis senioribus loci, ait v Kalendarum mensis septimi e celebrandam esse festivitatem. Ex hoc nunc devotus adveniens populus, vota præsul reddens, refert et animæ et corporis medicinam.

CAPUT XXX.

De energumenis.

Energumeni vero cum advenirent, plerumque evomunt in Sanctum Dei coevicia, cur sanctos alios ad sua convocet festa, ipsosque nominatim constantes, eorum fatentur virtutes et merita. Aiunt enim: Sufficiat tibi, Juliane, nos propria virtute torquere. Ut quid reliquos provocas? quid invitas extraneos? Ecce Martinum Pannonicum, inimicum jugiter nostrum, qui tres a nostris cavernis repulit mortuos. Adest Privatus ex Gabalis f, qui oves suas barbaris, nostra instigatione commotis, tradere noluit. Advenit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui nobis in te supplicium, 872 incolis præsidium misit. Quid Symphorianum Ædum, quid Saturninum vocas Tolosanum? Aggregasti concilium, ut nobis ingeras infernale tormentum. Hæc et his similia dicentibus, ita sanctos Dei humanis mentibus repræsentant, ut nulli sit dubium eos inibi commorari: multum tamen ab his infirmi curantur, et sani recedunt.

CAPUT XXXI.

De mansuetudine pecorum.

Sed et illud est memoratu dignissimum, quæ sic mansuetudo pecorum in hac basilica votivorum g: qualiter vituli petulantes, calcitrantes equi, grunnientes suillæ [Al., sues], cum limen sanctum ingressi

circa an. 265, si hæc clades Gallieno imperante contigit: malunt quippe alii eam sæculi v initio consignare. Vide Tillemontii Hist. eccles. tom. iv. Ejus acta habent Monbriitii et Surius ad 21 Augusti, sed quæ post nostri Gregorii ætatem videntur scripta. De aliis sanctis hic n emoratis fusius suis locis egimus.

^g Votiva dicebantur animalia quæ Deo aut sanctis oblata fuerant; a nonnullis etiam appellabantur *scærica*, quod ejusmodi apud ethnicos sacrificiis fuissent destinata. De his in lege Salica tit. 2, in quem locum vide Bignonii notas. Equos in trajiciendo flumine Rubicone a Julio Cæsare consecratos, ideoque sine custodibus dimissos, memorat Suetonius lib. 2 num. 81.

fuerint, conquiescant. Nam vidimus sæpe cothurno-
 sos sauros, qui a quindecim aut eo amplius viris alligati,
 funibus ducebantur, talem in hominibus impo-
 tum dare, ut putares eos ipsos quoque dirumpere
 funes: sed cum eadem sanctam ingressi sunt, ita
 quieverunt, ut arbitreris eos tanquam agnos mansue-
 tos haberi. Vidimus etiam [Al., et nunc] per medias
 turmas multos ingredi, inclinato capite populos am-
 videntes rostro, non cornibus; et tanquam tribunal
 adirent iudicis, aliquem sensum habere timoris;
 non calcem mittere, non aliquem cornu petere, non
 oculis torvis aspicere, sed in omni mansuetudine
 usque ad sanctum properantes altare, osculantesque,
 rursus in ipsa qua ingressi fuerant patientia repedere.
 Sic et reliquorum jumentorum petulantia, cum illuc
 accesserit [F. leg. accesserint], deposito cuncto furore,
 mitescit, ut ea inmansuetudine columbarum cum grandi
 admiratione conspicias. De his vero quæ vota sunt,
 nulli penitus quidpiam subtrahere licet; nullus prius-
 quam ad basilicam veniat, aut commutare præsumit,
 aut emere. Nam qui fecerint, sæpius ultione divina
 graviter **873** quatuntur. Nam aut febris imminet, aut
 malum aliquod obrepit, aut damnum grave succedit,
 aut hoc quod abstulit morbus aufert. Difficile tamen
 sine præsentis ultione res præstari.

CAPUT XXXII.

De reliquiis ejus in Campaniam translatis.

De illis ^a dixisse virtutibus sufficiat quæ circa
 sanctam basilicam aut gesta sunt, aut geruntur;
 nunc pauca de locis illis in quibus ejus habentur reli-
 quiae disserentes, finem hujus libelli facere placet,
 devotione commomentis. Quidam apud Belgicæ se-
 cundæ provinciam, id est suburbano Rhemensis urbis,
 basilicam in honore beati Martyris studiose constru-
 xit, ejus reliquias post perfectam fabricam expetiit
 fideliter ac devote. Quas acceptas dum viatim psal-
 lendo regreditur, Rhemensem est ingressus Campa-
 niam. Erat enim haud præcæ via ager cujusdam
 divitis Campanensis, ad quem scindendum magna
 multitudo convenerat. Igitur appropinquante viatore
 cum his pignoribus, cœpit quidam de aratoribus male
 torqueri, et quasi in excessu mentis dicere: En,
 inquit, beatissimum Julianum appropinquantem, ecce
 virtutem ejus, ecce gloriam ejus. Currite, viri, relin-
 quite boves, dimittite aratra, caterva omnis eat in
 obviam. Stupentes illi, et quid narraret ignoti [Al.,
 ignari], dum hebetati admirantur tam voces quam
 dicta personæ, protinus miser, relicto in arvis vomere,

^a Hoc caput laudat Frodoardus lib. 1 Hist. Rhemen-
 sis cap. 25, ubi de basilica hic memorata agit, in qua
 Atolus vir præclarus ejus, ut creditur, conditor sep-
 ultus est. Cujus epitaphium, quod hic auctor titulum
 appellat, summo templi pinnaculo erat insculptum, in
 quo laudatur ob duodecim xenodochia in honorem
 sancti Remigii ab eo exstructa. Cæterum basilica san-
 cti Juliani Rhemis etiam nunc superest archimonaste-
 rio Remigiano subjecta, cum parochiali titulo.

^b Germ., Gem. et Colb.: *Simile huic gestum in...
 signat. Quod in quadam Orientis civitate dum in eccle-
 siam dæmoniacus adduceretur, in navi, etc.*

^c Alii, *commonet*, seu *commonuit*.

elidens se in terram, verberansque palmas, in parte
 qua vir ille beati Martyris veniebat, cursu celeri rapi-
 tur, clamans: Ut quid me, Sancte, sic crucias? ut
 quid me, gloriose Martyr, incendis? cur regionem
 tibi non debitam aggredieris? cur habitacula nostra
 perlustras? Talia eo dicente, ad locum ubi jam sa-
 cerdos tabernaculum erexerat, turbulentus advenit,
 prostratusque **874** coram Sancti reliquiis, diutissime
 humo [Al., homo] incubuit. Tunc presbyter capsulam
 illam sanctam super eum ut posuit, illico erumpente
 ex ore ejus sanguine, ab incursione diabolici erroris
 mundatus est; ac deinceps virtutem Sancti prædicans,
 comes fuit hujus itineris.

CAPUT XXXIII.

De reliquiis ejus in Oriente exhibitis.

Quid ^b de ejus reliquiis in Oriente fidelium fratrum
 relato signat, edicam. In quadam Orientis civitate,
 dum in ecclesia a dæmonio quidam torqueretur, in
 navi beati Martyris prædixit esse reliquias. Cumque
 navis portum fuisset adepta, hic ad eam saltatim
 prosiliit, ac provolutus solo coram navi, erumpente
 ab ore et naribus tabe, persona purgata est. Quæ
 cum episcopo nuntiata fuissent, commovet e popu-
 lum cum accensis cereis ad portum usque procedere.
 Igitur nauclerus audiens, fletusque præ gaudio, in
 occursum episcopi properat, nihil se aliud asserens
 de Beati sustulisse basilica, nisi parumper pulveris
 qui circa sanctum jacebat tumulum: sed Deus omni-
 potens comprobans fidem viri, oculi virtutem Mar-
 tyris non permisit. Dehinc episcopus sublatis reli-
 quias usque ad sanctam ecclesiam cum magno honore
 deportat. Negotiator vero tanta cernens mirabilia,
 basilicam in honore Martyris ædificavit, in qua bea-
 tas reliquias collocans, multa deinceps ibi miracula
 vidit operari.

CAPUT XXXIV.

Qualiter Turonis in basilica ejus reliquias sunt locatæ.

Hæc ego dudum expertus sum ^d. Contigit ut post
 ordinationem meam Arvernos accederem: profectus-
 que beati basilicam adivi, expletaque festivitate, di-
 ruptis a palla quæ **875** sanctorum tegit tumulum sim-
 briis, in his mihi præsidium ferre credens, impleta
 oratione discessi. Apud Turonicam vero urbem mo-
 nachi in honore ipsius Martyris basilicam ^e, qualem
 possibilitas eorum habuit, ædificaverunt, cupientes
 eam ejus virtutibus consecrari. Audientes autem hæc
 pignora a me fuisse delata, rogabant ut dedicata

^d Mart. et Colb. a: *Hæc ego dudum experta, pro-
 his.. expertis, ut habet Pithousus. Germ., Gem. et
 Colb. c, Hæc... habens experta.*

^e Monasterium sancti Juliani Turon., olim de Scar-
 larilis dictum, a Nortmannis dirutum, restauratum
 fuit, anno circiter 958, a Tetolone archiepiscopo, qui
 ipsum sancto Odoni abbati Cluniacensi reformandum
 commisit. Quo in opere desudans vir sanctus ibidem
 obiit, ac sepultus est prope ipsum Tetolonem. Vide
 ejus elogium in sæc. v Act. sanctorum ord. Benedic-
 tini, numm. 25, 41 et seqq. Monasterium sancti Juliani
 hodieque subsistit regulæ Benedictinæ addictum sub
 congr. sancti Mauri.

ædes iisdem augetur exuviis. At ego, apprehensam A secretius capsam, ad basilicam beati Martini incipiente nocte propero. Referebat autem mihi vir fidelis, qui tunc eminus astabat, cum nos basilicam sumus ingressi, vidisse se pharum immensi luminis e caelo delapsam super beatam basilicam descendisse, et deinceps quasi intro ingressa fuisset. Cum enim nobis hæc in crastinum a fidelibus relata fuissent, conijcimus eam a virtute beati Martyris processisse. Depositis ergo super altare [Al., altarium] sacrosanctis reliquiis, vigilata nocte, cum grandi psallentio ad antedictam deferebantur basilicam. Et ecce unus ex energumonis, manibus in se collisis, ore patulo, cruenta projiciens sputa ^a, aiebat: Ut quid te, Martine, Juliano junxisti? Quid eum in his provocas locis? Satis nobis erat præsentia tua supplicium, similem tui ad augenda tormenta vocasti. Cur hæc agis? quare nos cum Juliano sic crucias? Hæc et alia misero declamante, expletis missarum solemnitatibus, dum se ante sanctum altare diutissime collidit, profuente sanie ex ore ejus, ab infestatione furoris diabolici liberatus est.

CAPUT XXXV.

Quod vinum ea nocte creverit.

Sed nec hoc silere ^b puto quid in nocte illa, priusquam sanctæ reliquiæ ibidem collocarentur, sit gestum. Monachus ipsius loci, dum de adventu solemnitatis gauderet, et singulos **876** quosque ad cæteriolum basilicæ promptissimus invitaret, hortans ut omnes in basilica fideliter vigilarent, extracto ^c a vase vino, coepit eis causa devotionis cum gaudio propinare, dicens: Magnum nobis patrocinium in beatum Martyrem pietas divina largitur. Idcirco rogo charitatem vestram, ut unanimiter vigiletis mecum; cras enim sanctæ ejus reliquiæ in hoc loco sunt collocandæ. Exacta quoque cum sacris hymnis modulisque cælestibus nocte, celebratis etiam Missarum solemnibus, festivitate ovans clericus ^e coepit eos iterum, quos prius invitaverat, rogare ad refectionem, dicens: Gratias vobis ago quod sic ad vigilandum immobiles perstitistis. Sed nec Martyr diu distulit bonam voluntatem virtutis suæ gratia munerare. Nam ingressus promptuarium clericus, reperit cupellam, quam pene mediam reliquerat, per superiorem aditum redundare, in tantum ut copia defluentis vini rivum per terram ad ostium usque deduceret. Quod ille admirans, posito deorsum vase, sepius extulit plenum: sed et de ipso cum satis abundeque fuisset expensum, nihil prorsus defuit, sed usque in crastinum mirantibus cunctis semper stetit plenum. Erat autem in Kalend. mensis quinti ^d. O admirabilis vir-

tus Martyris! cum produxit de vase sine flore vindemiam, cum sit solitum ut collecta vina condantur in vascula, protulit dolium musta, in quo non uva ^e, sed virtus sola defluxit: turgescit vasculum a liquore, fructus non illatus est, sed creatus. Agit hoc ille Dominus ad glorificandum Martyrem, qui implens veterum Virginis sine semine, permanere præstitit matrem in castitate: sed tamen hic novo magis ^f exuberat fructu, cum sine caudicibus falerna porrigit ad bibendum. In aliis vineis vix adhuc erumpunt gemmæ, in hoc vero vase vinum defluit. A virtute æquatur Maius Octobri, cum nova **877** porrigit pocula, et plus habet quam ille, cum in promptu non ostenditur vinea, et in domo gignantur falerna. Rudis etiam venit sine torculari vindemia, quæ non in palmitibus, sed in occultis mysteriis est reperta; acervus acinorum non premitur ab arbore, et vini defluunt undæ; hauriuntur falerna, cum in torculari non cernuntur impressa; vitis ecce non aspicitur, et pocula large complentur. Sed quid inquam? non enim deest fidelibus virtus illa cælestis. Nam qui quondam in nuptiis de aquis præstitit vina, nunc suis eadem large porrigit sine ullius elementis natura; et qui geminis piscibus quinque millia hominum satiavit, nunc bonæ voluntati multiplicata restituit. In ipsos enim ortus tempore angelica vox testata est, dicens: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II, 14). Sed jam ad sequentia virtutum opera veniamus.

CAPUT XXXVI.

De contracto in eodem loco sanato.

Serviens ^h ejusdem monasterii diu contractus, infeliciter trahebatur. Adveniens autem ad ipsam Sancti basilicam, vigiliis celebrat. Quibus expletis, mane dum ad stratum suum regreditur, inter portantium manus resolutis sanatus est nervis.

CAPUT XXXVII.

De puella lippa ⁱ.

Puella quædam lippis erat oculis, et nimio imbre lacrymarum produante pene cæcata: ejus pater, audita virtute Martyris gloriosi, cum ea ad basilicam sanctam properat, celebratisque vigiliis, mane pauperibus qui ad matriculam illam erant cibum potumque protulit. Epulantibus vero illis, subito puella capitis dolore se torquesi proclamat, et ut medico sopori indulgeatur implorat. Qua quiescente, cum convivæ epulum explicarent ^j, **878** illa surrexit, et ad sanctum se altare dei deposcit: antequam ^k solo prostrata fuisset, et attente Domini misericordiam deprecaretur, restrictis lacrymis, purga-

liquore quo fructus. Germ., in quo fructus.

^f Germ., majus, forte pro Maius.

^e Legendum forte, defluit a virtute. Æquatur.

^h Germ., servus. Editi, serviens hujus, etc.

ⁱ Mss. plerique, De cæco illuminato.

^j Sic Germ. et Colb. c. Alii, applicarent.

^k Germ., Gem. et Colb. c. cum Sur., ante quod cum solo.

^a Mart., Rom., Germ. et Colb. 2, cruentos... sputos.

^b Alii, silari. Editi, silendum.

^c Germ., monachus, et sic infra, sed perinde est.

^d Hic contra suum morem Gregorius mensem quintum videtur Maium appellare; proindeque inchoare annum a Januario. Vide supra notas ad cap. 90 lib. I de Gloria Mart.

Aliquot Scripti cum Editis, non vina; et infra,

tis lippitudine oculis, læta surrexit : tunc patre A gaudente domi redditur a sana.

CAPUT XXXVIII.

De alio contracto.

Alius quidam puerulus parvulus, cujus parentes haud procul ab ipsa basilica commanebant, in secundo ortus sui anno membris totis contractus, sine spe alicujus boni nutriebatur. Qui ita contractus erat, ut genua ab ejus ore penitus separari non possent. Cujus parentes, cum ad sanctam basilicam vigilassent, et projectum infantulum coram sacrosanctis reliquiis dimisissent, post paululum reperiunt eum sedentem, membris omnibus esse directum. Dehinc, fusa oratione, gaudentes ad domum suam regressi sunt.

CAPUT XXXIX.

De perjuris.

Est etiam in Turonico vicus, cui Gaudiaco b nomen est, in quo beati Martyris reliquiæ continentur, qui cum magnis virtutibus crebro illustretur, in perjuria tamen plerumque agitatur ultionem. Nam cum ibidem quis, inimico humani generis suadente, perjuraverit, ita ultio divina prosequitur, ut protinus aut in successione damni, aut in amissione proximi, aut in consumptione morbi manifesta pateat : non tamen causam remanere inultam Martyr prorsus indulget; sed nec inibi tam [Al., jam] ausu temerario perjurat barbarorum cruda rusticitas. De quo negotio ista sufficiant, quia longum est singula quæ de his acta sunt per ordinem memorare.

CAPUT XL.

De reliquiis ejus, quas Aridius presbyter sustulit.

879 Cum autem ad me Aridius presbyter ex Lemovicino venisset, vir valde religiosus, cujus etiam in secundo virtutum beati Martini libro (Cap. 39) memini, dum sollicite vitam ejus perscrutarer, et actionem inquirere cœpi quæ ibidem beatissimus Julianus in miraculis prodidisset. In honore enim beati Martyris basilicam ædificavit, quam et ejus reliquiis illustravit. Sicut ergo est verecundissimus, diu cunctatus, tandem hæc et valde invitus exposuit. Quando, inquit, primum beati Juliani adivi basilicam, parumper ceræ a sepulcro sustuli : inde veniens ad fontem in quo beati Martyris sanguis effusus est, ablata aquis facie, parvam ab his pro benedictione complevi ampullam. Testor omnipotentem Deum,

a Ibidem, *reducitur*. Rom., *redidit*.

b Habetur apud Turones ad Carim fluvium locus Joyacum dictus, vulgo *Joué* aut *Jouay*, qui forte hic designatur. In libro autem v Hist. cap. 14 memoratur *domus Jocundiæensis*, quam nonnulli putant esse hunc ipsum locum *Jouay*, alias Gaudiacum, aut Joyacum, nuncupatum. Ursinus in Vita sancti Leodegarii Gaudiacum memorat, cap. 22, sed in *parochia Carnotensi*.

c In Colb. a deest nocte.

d De cruce in summo altaris posita disserit Mabillon. lib. 1 Liturgiæ Gallic. cap. 8, num. 8, et cap. 9, num. 24, ubi insignem ea de re locum sancti Paulini episc. ad Severum scribens laudat, quem sub-

quia antequam ad domum accederem, colore, spissitudine atque odore in balsamum commutata est. Veniens vero sacerdos ad dedicandam ædem, cum hæc exposuisset, nihil aliud pro reliquiis in sanctum altare condere voluit, nisi vasculum cujus aqua in balsamum commutata fuerat, dicens : Hæc sunt certæ reliquiæ, quas Martyr paradisiacis virtutibus illustravit.

CAPUT XLI.

De paralytico sanato.

Multi quidem et alia sunt, de quibus plurima præmittens, aliqua pando. Infirmus quidam, omnibus membris debilis, plaustro impositus ad ejus monasterium est adductus. Qui cum ante ipsam basilicam in hoc vehiculo nocte e jaceret, videt eam subito magno splendore fulgentem; vocesque in ea psallentium tanquam multorum hominum audiebat. Dum hæc agerentur, et ille orationem funderet, quasi stupens factus [Al. stupefactus] nec memor dolorum, eo appropinquante, splendor quem viderat præterit ante 880 oculos ejus. At ille, fulgore demoto, in se reversus, sensit se pristinae salutis recuperatum.

CAPUT XLII.

De cæco illuminato.

Cæcus quoque, adminiculo deducente, ad sacrosanctum altare ejus accedens, dum de opertorio sanctarum reliquiarum oculos attingit, lumen recepit. Sed et energumeni ab hac palla cooperti, sæpe mandati sunt : et potestas judicum, quotiescunque in eo loco superflue egit, confusa discessit.

CAPUT XLIII.

De cruce altaris furata.

Pendebat autem super ipsum altare crux d holocrysa, eleganti opere facta : et erat tam præclara visu, ut eam putares ex auro esse mundissimo. Advenientibus vero barbaris, a quodam esse aurea æstimata direpta est et sinu recondita. At is qui eam sustulerat, tanto subito pondere prægravatur, ut eam penitus sustinere non posset, statimque compactas virtute Martyris, ac poenitentia motus, de itinere transmissam loco sancto restituit.

CAPUT XLIV.

Qualiter expetita sunt ejus pignora.

Quæ postquam gesta sunt, misit e clericum suum, dicens : Vade, inquit, ad beati Juliani basilicam, et

ajicimus :

Divina veneranda tegunt altaria foedus,
Compositisque sacra cum cruce martyribus
Cuncta salutiferi coeunt insignia Christi,
Cruce, corpus, sanguis, martyris ipse Deus.

Inde etiam lux aliqua afferri videtur canoni tertio concilii ii Turonensis, quo cavetur : *Ut corpus Domini in altari non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur*. Adi Mabillon., lib. 1 Liturg. Gallic. cap. 9.

e Germ., Gem. et Colb. c, misit supra dictus Aridius clericum.

fundens orationem, supplica ut tibi aliquid cereæ vel pulveris de sepulcro jacentis largiri dignentur æditui, ut delatum a me cum benedictione suscipiatur. Ille vero veniens, quæ sibi fuerant imperata flagitat ac suscipit. Et cum suscepta ferre vellet, tanto gravatur pondere, ut vix cervicem posset erigere. Unde tremore magno concussus, pavimento prosternitur, et iterum cum lacrymis orationem fundens, surrexit incolumis, et acceptam sensit abundi habere se libertatem. **881** Igitur arrepto itinere, incandescente nimium sole, siti corripitur. Veniens autem ad villam viæ proximam, unam casulam adit aquam deposcens: de qua egrediens juvenis dare responsum, ut eum vidit in terram corruit, factusque est sicut mortuus. Concurrentes autem parentes ejus calumniabantur hominibus, asserentes parentem suum eorum magicis artibus fuisse peremptum, et apprehensum puerum elevaverunt eum semivivum. At ille de manibus eorum elapsus, percussis palmis, cœpit debacchando clamare vel dicere quod martyris Juliani virtute exureretur. Clericus vero hæc audiens, posita super caput ejus capsula cum pignoribus sanctis, fide plenus orare cœpit attentius: ipse quoque cum vomitu sanguinem dæmoniumque projiciens, purgatus abscessit. Dehinc firmatus in fide portitor, iter totum cum psalmis et gratiarum actionibus carpens ad locum præoptatum, Martyre ducente, pervenit. Jam exinde, tempore procedente, quanti ibi energumeni, frigorigilci, vel diversis morbis oppressi, Martyris virtute sanati sunt, nec nomina retineri, nec numerus potuit colligi.

CAPUT XLV.

De puero ad ariolos ducto, et alio per virtutem Sancti sanato.

Inter reliqua vero insignia suscipiendorum miraculorum, ponimus et istud, quod insipientes corrigit et roborat sapientes. Igitur Cautini episcopi tempore, quo, ingruentibus peccatis populi, Arverna regio ab excidio luis quam inguinarum vocant devastabatur (*Vid. Hist. l. iv, c. 31*), ego Brivatensem vicum expetii, scilicet ut qui meritis tutari nequibam, beati martyris Juliani salvarer præsidio. In quo dum commemorarer vico, unus puer ex nostris ab hoc morbo corripitur, reclinatoque ad lectulum capite, graviter ægrotare cœpit. Erat autem febris assidua cum stomachi pituita, ita ut si aliquid acciperet, confestim rejiceret; nec erat ei cibus confortatio, sed magis exitus putabatur. Denique mei cum viderent eum in extrema vexari, ariolum quemdam **882** invocant. Ille vero venire non differens accessit ad ægrotum, et artem suam exercere conatur. Incantationes immurmurat, sortes jactat, ligaturas collo suspendit, promittit vivere quem ipse mancipaverat morti. Hæc autem me nescio agebantur; quæ cum mihi delata fuissent, amarissimus reddor, et cum gravi suspirio

* De martyriario jam diximus, hic idem esse videtur ac basilicæ ædituus seu custos, sive etiam rector. Hinc quandoque abbates se martyriarios dixerunt, et ædituos.

illud commemoro, quod Dominus per Eliam prophetam Ozix regi pronuntiat, dicens: *Quia dereliquisti Dominum Deum Israel, et consulisti deum Acharon; ideo de lectulo in quo ascendisti non consurges, sed morte morieris* (*IV Reg. 1, 16*). Nam iste post adventum arioli validius febre succensus, spiritum exhalavit, cujus post obitum interpositis paucis diebus, puer alius simili laborare cœpit incommodo. Tunc ego eis inquit: *Accedite ad Martyris tumulum; et aliquid exinde ad ægrotum deportate, et videbitis magnalia Dei, atque cognoscetis quid sit inter justum et injustum, et inter timentem Deum et non servientem illi.* Accedentes autem, parumper pulveris circa sepulcrum jacentis sustulerunt. De quo ut hausit infirmus cum aqua, protinus assecutus est medicinam, recuperatisque viribus ac restincta febre convaluit. Intelligite ergo nunc, o omnes qui insipientes estis in populo, et postquam ista discusseritis, scitote quia nihil sunt quæ ad seducendum humanum genus diabolus operatur. Ideo moneo ut si quis vexillo crucis signatus, si quis baptismi ablutione mundatus, si quis vetustate deposita in novæ nunc homine viget, talia postponat ac negligat; quærat autem patrocinia martyrum, per quos sanitatum miracula celebrantur: postulet adjutoria confessorum, qui merito amici sunt dominici nuncupati; et quæ voluerit, obtinebit.

CAPUT XLVI.

De rosis ad sepulcrum ejus divinitus ostensis.

Eo tempore, cum post obitum Proserii martyrii ^a, Urbanus diaconus, hujus basilicæ ordinatur ædituus, mira res ad sepulcrum Sancti apparuit. Nam vigilante diacono in **883** lectulo suo auditus est sonitus, quasi ostium basilicæ panderetur. Post multarum vero horarum spatium, audivit ipsum iterum claudi. Post hæc surgens de strato, præcedente lumine accedit ad tumulum Sancti: mirum dicto, vidit pavementum rosis rutilantibus esse respersum! Erant autem magnæ valde, cum fragrantia odoris immensi. In ^b ipsas quoque cancelli celaturas, mirabatur rosas intus, nonus enim erat mensis; et hæc ita erant virides, ac si easdem ipsius putares horæ momento ^c ramis virentibus esse decerptas. Tunc cum grandi reverentia collectas secretius posuit, multis exinde infirmis medicamenta distribuens. Nam energumenus quidam ex Turonico veniens, ut exinde delibutum potum sumpsit, ejecto dæmone purgatus abscessit.

CAPUT XLVII.

De muliere illuminata.

Mulier erat a nativitate cæca, quæ se exhiberi a parentibus ad beati Martini tumulum deprecata est: ubi cum venisset, prostrata per triduum ad cancellos, qui ante sepulcrum sancti Antistitis habentur extrinsecus, responsum accepit per somnium, dicente sibi sancto viro: *Si lumen recipere desideras, require*

^b Hæc, usque ad mensis, desunt in Colb. 2, Germ., Gem., Laud. et Bell.

^c Editi, eadem... hora et momento.

basilicam sancti Juliani, in qua dum præsidium Martyris expetes [*Al.*, expetieris], ille conjunctus Martino visum tibi necessarium, simul orationum suarum suffragiis, revocabunt. Exurgens autem mulier, et ignorans quod in Turonico hujus martyris reliquias tenerentur, ad Santonicam urbem dirigit. Victorina ^a etenim materfamilias, ex nobili stirpe progenita, in villæ suæ territorio basilicam construxerat, reliquiasque beati Martyris condiderat. Ad hanc ergo ædem mulier accedens, orat per triduum. Die autem tertia adventu natalis Baptistæ dominici: stante autem populo, **884** et lectionum dogmata auscultante, subito murmur magnum oritur. Presbyter vero qui solemnia celebrabat, comprimere voces cupiens, interrogat quid hoc esset. Cui unus ex astantibus ait: Murmur mitescere non potest, quia virtus Domini miraculum prodidit. Ecce enim mulier illa quæ se cæcam testabatur ortam, erumpente ab oculis sanguine, visum recepit. Tunc omnes benedixerunt Deum, cognoscentes pariter quæ fuerant gesta.

CAPUT XLVIII.

De reliquiis quas Nanninus presbyter detulit.

Nanninus ^b igitur presbyter domus Vibriacensis, Martyris hujus gloriosi reliquias expetivit, quas ex jussu beati Aviti pontificis assumptas, cum psallentis tulit usque ad basilicam sancti Ferreoli, quæ [*Adde non*] procul ab ipso vico sita est: et cum ad eam pervenisset, unus ex energumenis est mundatus. Procedens autem psallendo, cum ad medianam pervenisset horam ^c, hoste improbo virtute Sancti depulso, puella alia purgata discessit.

CAPUT XLIX.

Quod de eisdem reliquiis multi infirmi sanati sunt.

Accedens autem ad locum ubi oratorium, quod in honorem Sancti construxerat, posuit hæc pignora in

^a Colb. a, *Victuriana*. Laud., *Victurina*.

^b Alii, *Manninus*, aut *Nanninus*. Porro nomine Vibriaci Veterem Brivatem, vulgo *Vicille-Brioude*, hic designari censet Savaro in *Originibus Clarom.*, et quidem basilica exstat in honore sancti Ferreoli haud procul a Veteri Brivate sita. Verum Nanninus reliquias sancti Juliani e nova ad Veterem Brivatem deferens, sancti Ferreoli ecclesiam habere obviam non potuit: si quidem Brivas Nova inter Veterem sita est et

A altari sancto. Accedens ^d autem ad eum unus cum amissis oculis, alius manu debilis, impleta oratione, hic lucem recepit post tenebras, manus ille usum post otia diuturna. Mulier etiam, nomine *Æterna* [*Gem. Acerna*], cum filia ab hoste iniquo vexata, ad hoc altare curata, cum prole sospes abcessit. Frigiditici etiam in illo loco nonnulli salvati sunt.

CAPUT L.

De alio cæco illuminato.

885 Sed quoniam non est absurdum, si beatus Julianus cum Joanne aut Martino dona sanitatum impertiat, cum quibus victor sæculi in cælo tripudiat, referam adhuc qualiter cum Nicetio Lugdunensi simili virtute floruerit. Igitur infra terminum territorii Turonici, Litoemeris quidam in honore sancti Martyris basilicam ædificavit, in qua nos ex more ad benedicendum evocati, sancti Juliani martyris, cum Nicetii Lugdunensis, reliquias collocavimus. Sed non multo post tempore cæsus adveniens, dum **886-890** fideliter orationem fudit, visum recipere meruit. Memini hujus cæci in libro Vitæ sancti Nicetii (*Vitæ Patrum cap. 8*), quia dignum est ut communis virtus utriusque sancti scripta [*Laud.*, scriptura] connectat. Ergo his miraculis lector intendens intelligat, non aliter nisi martyrum reliquorumque amicorum Dei adjutoriis se posse salvari. Ego autem Domini misericordiam per beati martyris Juliani patrocina deprecor, ut advocatus in causis alumni proprii, coram Domino assistens obtineat ut absque impedimento maculæ ullius hujus vitæ cursum peragam, atque illa quæ confessus sum in baptismo irreprehensibiliter teneam, fideliter exerceam, ac viriliter usque ad consummationem hujus vitæ custodiam. Amen.

Explicit liber secundus, de Gloria sancti martyris Juliani peculiaris patroni nostri.

ecclesiam sancti Ferreoli. Forte *Vibriacensis domus* hic appellatur *Vibrac* seu *Vibrat*, vicus diocesis Claromontensis, aut certe *Vebet* in eadem diocesi.

^c Sic *Germ.* et *Colb. c. Gem.*, ad *meridianam pervenisset horam*. Cæteri cum *Edit.*, *pervenisset, coram hoste*. *Sur.*, *palam hostæ*.

^d *Gem.*: *Veniensque ad eum unus amisso oculatorum usu*.

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII

EPISCOPI TURONENSIS

LIBER

DE GLORIA BEATORUM CONFESSORUM.

Præfatio.

891-892 Pudet insipienti ^a, reprobo imperitoque atque inerti, illud aggredi quod non potest

^a *Laud.*, cum *Edit.* plerisque, *insipientem*, etc., in quarto casu. *Ed.*, infra, *quod non possum*.